

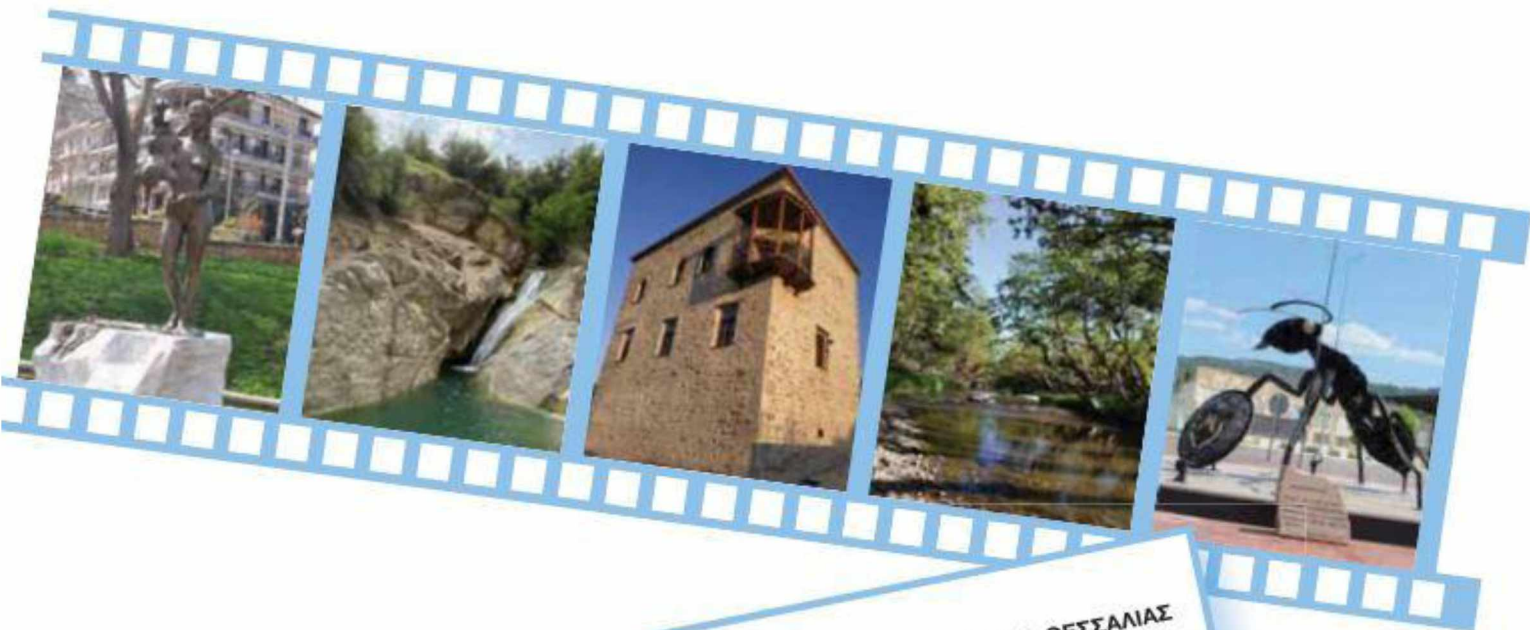

UNIVERSITY OF
THESSALY

ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ
ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΤΟΠΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΜΕΣΩ ΤΟΥ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.
ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑ ΦΑΡΣΑΛΩΝ

{ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΣΙΟΥΤΟΓΛΟΥ ΓΕΩΡΓΙΑ - ΒΑΪΑ }

Επιβλέπων καθηγητής : ΣΑΜΑΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ , Λέκτορας Τμήματος Μηχανικών
Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου
Θεσσαλίας
Α.Μ : ΜΟ70319009

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
Βόλος, Σεπτέμβριος 2022

"The heritage of the past is the seed that brings forth the harvest of the future"
-Wendell Phillips, American abolitionist

"A people without the knowledge of their past history, origin and culture is like a tree without roots"
-Marcus Garvey, Jamaican activist

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε από εμένα , αντιπροσωπεύει τις προσωπικές μου απόψεις και αναφέρει πλήρως όλες τις πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνησή της.

Η δηλούσα ,

Σιούτογλου Γεωργία-Βάια

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι αναγκαία και ωφέλιμη κοινωνικά και οικονομικά για κάθε τοπική κοινωνία. Η παρούσα διπλωματική εργασία στοχεύει στην καταγραφή και διερεύνηση της πλούσιας πολιτιστικής κληρονομιάς της επαρχίας Φαρσάλων αλλά και στους τρόπους ανάδειξής της μέσω του πολιτιστικού τουρισμού. Η διερεύνηση πραγματοποιήθηκε με επιτόπια έρευνα αλλά και τη χρήση ημιδομημένων συνεντεύξεων αντίστοιχα. Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι αν και ο αριθμός των πολιτιστικών στοιχείων της επαρχίας είναι μεγάλος, δεν έχει σημαντική επίδραση στην τουριστική και πολιτιστική τοπική ανάπτυξη της πόλης. Ωστόσο, η σύμπραξη των δημοτικών αρχών και των πολιτών, η ενίσχυση των κρατικών χρηματοδοτήσεων και η προσέλκυση ιδιωτικών κεφαλαίων με βιώσιμο γνώμονα από τους επενδυτές μπορούν να συμβάλλουν στην πολιτιστική τουριστική ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας των Φαρσάλων κληροδοτώντας ισχυρή πολιτιστική παρακαταθήκη για τις επόμενες γενιές.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: πολιτιστική κληρονομιά, φυσικό τοπίο, ανάδειξη, βιωσιμότητα, πολιτιστικός τουρισμός

Title: Natural and cultural heritage identity in local communities through cultural tourism. The case study of Farsala

ABSTRACT

Every local community needs to give prominence to its cultural heritage as it has got social and economic benefits for itself. The current thesis intends to not only research and document the rich cultural heritage of the town of Farsala, but also to find out ways that make Farsala well-known grace to its cultural tourism. The research data were based on field survey and semi-structured interviews. Despite the big variety of the elements of culture in Farsala, the research findings show that they do not have significant impact on the touristic and cultural development of the local community. On the other hand, the synergy created by the local authorities and the citizens, the increase in government funding and the attraction of personal funds, in a sustainable way of investors, could contribute to the touristic and cultural development of the local community of Farsala by bequeathing strong cultural heritage to the next generations.

Key words: *cultural heritage, natural landscape, prominence, sustainability, cultural tourism*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας ήταν μια δημιουργική και μεθοδική διαδικασία που απαιτούσε κριτική σκέψη, παρατηρητικότητα και αυτοπειθαρχία. Η ολοκλήρωση της με γέμισε αισθήματα χαράς και ηθικής ικανοποίησης. Είναι αναγκαίο στο σημείο αυτό να ευχαριστήσω τους επιβλέποντες καθηγητές μου κ. Σαπουνάκη Αριστείδη και έπειτα λόγω της απυπηρέτησής του, κ. Σαμαρά Νικόλαο αλλά και τους υπόλοιπους καθηγητές της τριμελούς επιτροπής κ. Βογιαζίδη Νικόλαο και κ. Δέφνερ Αλέξιο – Μιχαήλ για την υποστηρικτική τους συνεργασία. Παράλληλα θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στους πληροφοριοδότες – συνεντευξιαζόμενους για την πρόθυμη και ευχάριστη διάθεση που επέδειξαν στο να μοιράζονται τις γνώσεις και τις σκέψεις τους. Επίσης, θέλω να ευχαριστήσω τους φίλους μου για την κατανόηση και συμπαράστασή τους και ιδιαίτερα την οικογένεια μου που χωρίς την παρότρυνση και την ψυχολογική τους στήριξη δεν θα είχα το κίνητρο υλοποίησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Τέλος, οφείλω ευχαριστίες στο φιλόλογό μου Μιχάλη , για την αμέριστη συμπαράσταση και βοήθεια και στη γλωσσική επιμέλεια των κειμένων μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT	4
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ – ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο – ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ	11
1.1 Αποσαφήνιση των εννοιών πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς	11
1.2 Η σημασία της ανάδειξης και της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς 12	
1.3 Πολιτιστική κληρονομιά και βιώσιμη τοπική ανάπτυξη	13
1.3.1 Προϋποθέσεις βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης	18
1.4 Χαρακτηριστικά πολιτιστικού τουρισμού και τρόποι ανάπτυξής του	19
1.4.1 Χαρακτηριστικά πολιτιστικού τουρισμού	20
1.4.2 Οφέλη και επιπτώσεις του πολιτιστικού τουρισμού.....	21
1.4.3 Τρόποι ανάπτυξης –Στρατηγικές πολιτιστικού τουρισμού	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο – ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ-ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΜΕ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΛΟΥΤΟ	24
2.1 Παραδείγματα ευρωπαϊκών πόλεων ανάπτυξης πολιτιστικής κληρονομιάς .	24
2.2 Παραδείγματα ανάπτυξης πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα	31
2.3 Στατιστικά στοιχεία του πολιτιστικού τουρισμού της Θεσσαλίας.....	36
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο - ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΦΑΡΣΑΛΩΝ	39
3.1 Γενικά στοιχεία επαρχίας Φαρσάλων	39
3.3.1 Ιστορικά στοιχεία επαρχίας Φαρσάλων.....	39
3.3.2 Γεωγραφική θέση-γεωμορφολογία-δημογραφία	43
3.3.3 Οικονομικό - τουριστικό προφίλ.....	45
3.4 Πολιτιστικά υλικά αγαθά ανά χρονική περίοδο	46
3.4.1 Αρχαία μνημεία	46
3.4.2 Βυζαντινά μνημεία	54
3.4.3 Νεώτερα και Σύγχρονα Μνημεία	60
3.5 Πολιτιστικά άυλα αγαθά	67
3.5.1 Σημαντικές προσωπικότητες	67
3.5.2 Πολιτιστικές εκδηλώσεις – Γιορτές - Μεγάλα γεγονότα	70
3.5.3 Έθιμα -Παράδοση.....	72
3.5.4 Γαστρονομία-Τοπικά προϊόντα	73
3.6 Φυσική κληρονομιά - Στοιχεία Φυσικού Περιβάλλοντος.....	73
3.7 Υλοποίηση έργων αστικών αναπλάσεων και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	79
4.1 Μεθοδολογία	79
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο – ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ	81
5.1 Επεξεργασία και ανάλυση συνεντεύξεων	81
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	86

6.1	Συμπεράσματα και προτάσεις	86
6.2	Περιορισμοί και Περαιτέρω Έρευνα.....	87
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ / ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ.....	88

Κατάλογος εικόνων

- Εικόνα 1: Χάρτης αρχαίας Θεσσαλίας .
- Εικόνα 2: Αποτύπωση της αρχικής περιμέτρου του αρχαίου τείχους της Φαρσάλου.
- Εικόνα 2: Η μάχη της Φαρσάλου, Γεώργιος Ροϊλός.
- Εικόνα 3: Δύο όψεις καλυκωτού κρατήρα, Εξηκίας.
- Εικόνα 4: Επιτύμβιο ανάγλυφο L'exaltation de la fleur.
- Εικόνα 5: Σημερινή όψη τείχους ακρόπολης Φαρσάλων.
- Εικόνα 6: Δημόσιο κτίριο από ανασκαφές της επιστημονικής ομάδας του πανεπιστημίου Μεσίνας Ιταλίας.
- Εικόνα 7: Ανατολικό τείχος Σκοτούσσας.
- Εικόνα 8: Ανατολικό τείχος αρχαίας Ερέτριας.
- Εικόνα 9: Αναπαράσταση ιδιωτικής οικίας 10.
- Εικόνα 10: Ομοίωμα κάθετου αρχαίου αργαλειού.
- Εικόνα 11: Σημερινή μορφή ναού Αγίων Αναργύρων.
- Εικόνα 12: Γέφυρα Ενιπέα.
- Εικόνα 13: Μονή τεκέ Ασπρόγειας.
- Εικόνα 14: Υδατοδεξαμενή Βαρουσίου.
- Εικόνα 15: Σημερινή άποψη πύργου Καραμίχου.
- Εικόνα 16: Κονάκι Κυζεριδη.
- Εικόνα 17: Κονάκι Μπλατζή.
- Εικόνα 18: Σιδηροδρομική γέφυρα κατά τη λειτουργία της.
- Εικόνα 19: Γλυπτά έργα -Αχιλλέας , Θέτιδα - Αχιλλέας και Μυρμιδόνας της πόλης των Φαρσάλων.
- Εικόνα 20: Λίθινη στήλη παγκρατιστή Πολυδάμα Σκοτουσσαίου.
- Εικόνα 21: Ενιπέας ποταμός.
- Εικόνα 22: Πλατανόρεμα Χαϊνταρίων.
- Εικόνα 23: Καταρράκτης Ναρθακίου.

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 1 : Επισκέπτες σε Μουσεία της περιφέρειας Θεσσαλίας ανά Περιφερειακή Ενότητα , 2015-2020 .

Πίνακας 2: Ποσοστιαία κατανομή επισκεπτών στα μουσεία ανά Περιφερειακή Ενότητα, το 2020.

Πίνακας 3 : Επισκέπτες σε αρχαιολογικούς χώρους της Περιφέρειας Θεσσαλίας ανά Περιφερειακή ενότητα, 2015-2020

Αρκτικόλεξα και Συντομογραφίες

ICOMOS : International Council on Monuments and Sites

UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

SWOT analysis: Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats

ΠΟΠ: Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης

ΠΓΕ : Προϊόν Γεωγραφικής Ένδειξης

Ε.Ε : Ευρωπαϊκή Ένωση

Τ.Κ : Τοπική Κοινότητα

Δ.Ε : Δημοτική Ενότητα

ΤΑΠΠΕΔ : Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου

ΕΛΣΤΑΤ : Ελληνική Στατιστική Αρχή

ΑμεΑ : Άτομα με Αναπηρία

κ.α : και άλλα

κλπ. : και λοιπά

τ.χμ : τετραγωνικό χιλιόμετρο

εκατ. : εκατομμύριο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Λόγω της πολιτισμικής παγκοσμιοποίησης και της ‘κρίσης ταυτότητας’ προωθείται η βιώσιμη ανάπτυξη διαφόρων μέσων ανάδειξης και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς ώστε να συμβάλλουν στην τόνωση της οικονομίας της εκάστοτε περιοχής. Όλο και περισσότερες εμπειρικές μελέτες επικεντρώνονται στην ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς ως παράγοντα της τουριστικής ανάπτυξης. Ως αποτέλεσμα των προαναφερθέντων ζητημάτων , η παρούσα διπλωματική εργασία στοχεύει στη λεπτομερή ανασκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας και στην εξέταση των τρόπων ανάδειξης του πολιτιστικού τουρισμού της επαρχίας Φαρσάλων. Η γενικότερη μεθοδολογία στηρίζεται στην διενέργεια ποιοτικής έρευνας μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων. Η πρωτοτυπία του θέματος ανάγεται στη μελέτη της ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς σε τοπικές κοινωνίες υπαίθρου με έντονο αγροτικό χαρακτήρα αλλά συγχρόνως και έντονο πολιτιστικό πλούτο που δεν έχουν αξιοποιηθεί σε ικανοποιητικό βαθμό για να εξασφαλιστεί μια οικονομική και βιώσιμη πολιτιστική τουριστική ανάπτυξη στις μελλοντικές γενιές.

Οι βασικές και αρχικές υποθέσεις της παρούσας διπλωματικής αφορούν :

- Αν υπάρχει φυσική και πολιτιστική κληρονομιά (υλική και άυλη) στην επαρχία Φαρσάλων. Αν η πολιτιστική κληρονομιά είναι συνυφασμένη /ενσωματωμένη με την τοπική κοινωνία
- Αν η τοπική κοινωνία και οι δημοτικές αρχές έχουν αναδείξει στοιχεία πολιτιστικής κληρονομιάς και φυσικού τοπίου (συλλογική συνειδητοποίηση) και σε ποιο βαθμό.
- Αν η τοπική κοινωνία γνωρίζει την τοπική ιστορία και έχει αντίληψη της πολιτιστικής αξίας της.
- Αν οι μέθοδοι και πρακτικές βιώσιμης ανάπτυξης για το μέλλον της πόλης βασίζονται και στην ανάδειξη των πολιτιστικών και φυσικών στοιχείων της.

Η εργασία δομείται ως εξής: Στην πρώτη και δεύτερη ενότητα αναφέρεται η βιβλιογραφική ανασκόπηση , στην ενότητα 3 παρουσιάζονται η εμπειρική μελέτη , η μεθοδολογία και τα σύνολα των δεδομένων ,στην ενότητα 4 τα αποτελέσματα και η επεξεργασία και ανάλυση των συνεντεύξεων και στην ενότητα 5 τα συμπεράσματα και οι προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ – ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Οι στόχοι της υπάρχουσας διπλωματικής εργασίας είναι η καταγραφή της πολιτιστικής (υλικής ,άυλης) και φυσικής κληρονομιάς της επαρχίας Φαρσάλων και η διερεύνηση των τρόπων αξιοποίησης της με απώτερο σκοπό την ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού. Σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι να εξετάσει την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και φυσικού τοπίου της επαρχίας Φαρσάλων. Μια κατεξοχήν αγροτική περιοχή όπως τα Φάρσαλα, έχει ως βασική προτεραιότητα τον πρωτογενή τομέα. Σε μια εποχή όμως που η κοινή αγροτική πολιτική δημιουργεί καταστροφές στους παραγωγούς ,η στροφή σε διαφορετικές μορφές της αγοράς διαφοροποιούν τον οικονομικό ιστό φθίνουσας πορείας .Αυτή η στροφή στην παρούσα μελέτη αφορά την πολιτιστική και φυσική ανάδειξη της επαρχίας Φαρσάλων ως ένα πολυδύναμο κοινωνικό φαινόμενο με απτές και άυλες διαστάσεις, χωρικές και χρονικές κλίμακες. Η σωστή ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και φυσικού κάλλους ενός τόπου ,που ενδεχομένως να μην έχει απασχολήσει τους κατοίκους , μπορεί να οδηγήσει στο επόμενο βήμα της αξιοποίησης της με την εφαρμογή κατάλληλων προγραμμάτων τοπικής ανάπτυξης προσανατολισμένα στη βιώσιμη ανάπτυξη και διατήρηση της αυθεντικότητας του τόπου. Επομένως , συνολικά η περαιωμένη διπλωματική εργασία θα λειτουργεί ως ένας οδηγός που θα περιλαμβάνει συγκεντρωτικά όλες τις πολλαπλές προοπτικές της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της μελέτης περίπτωσης σαν μια πράξη κατανόησης και εκμάθησης του παρελθόντος , χρησιμοποιώντας τις 'γλώσσες' του παρόντος για τον σχεδιασμό και προώθηση βιώσιμων λύσεων σε μελλοντικό χρόνο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο – ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ

1.1 Αποσαφήνιση των εννοιών πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς

Ο όρος <<κληρονομιά>> είναι ένας όρος ο οποίος δηλώνει τη μεταφορά των πολιτιστικών και φυσικών χαρακτηριστικών του παρελθόντος στο παρόν και στο μέλλον. (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006). Είναι όλα αυτά που παραλαμβάνουμε από τους προγενέστερους με σκοπό τη διατήρηση στο παρόν και τη κληροδότησή τους στους μεταγενέστερους (Κονσόλα, 2006).

Στην ευρύτερη έννοια του όρου «κληρονομιά» σύμφωνα με το ICOMOS περιλαμβάνονται το φυσικό περιβάλλον όπως τα τοπία, οι τοποθεσίες, η βιοποικιλότητα αλλά και το πολιτιστικό περιβάλλον όπως οι ιστορικοί χώροι, οι πάσης φύσεως οικοδομικές κατασκευές του ανθρώπου, οι συλλογές, η γνώση, οι ζωντανές εμπειρίες, τα ήθη και τα έθιμα.

Η υλική και άυλη κληρονομιά συνθέτουν τον ορισμό της «**πολιτιστικής κληρονομιάς**» κάθε περιοχής. Η υλική κληρονομιά περιλαμβάνει την κινητή και την ακίνητη κληρονομιά. Αφενός, στην **κινητή κληρονομιά** συμπεριλαμβάνονται όλα τα εκθέματα των μουσείων όπως αρχαιολογικά ευρήματα, έργα τέχνης και το περιεχόμενο των βιβλιοθηκών όπως γραπτά μνημεία και μουσικές συλλογές με την προϋπόθεση ότι όλα τα ανωτέρω για να συμπεριλαμβάνονται στα πολιτιστικά αγαθά θα πρέπει να χαρακτηρίζονται από ιστορικό, εθνολογικό, αρχαιολογικό ή καλλιτεχνικό ενδιαφέρον.

Αφετέρου στην **ακίνητη κληρονομιά** περιλαμβάνονται τα μνημεία, οι αρχαιολογικοί χώροι, τα αρχιτεκτονικά έργα, τα ιστορικά κέντρα, τα τοπία πολιτιστικής αξίας, η βιομηχανική αρχαιολογία καθώς και πάρκα και κήποι. Επίσης, κτίσματα, τάφοι, τοπία και χώροι που για να δημιουργηθούν επέδρασε η φύση και ο ανθρώπινος παράγοντας (Τροβά & Σκουρής, 2003).

Στην **άυλη πολιτιστική κληρονομιά** εμπεριέχονται η μουσική, ο χορός, το θέατρο, οι τέχνες, η λογοτεχνία, οι παραδόσεις του τόπου, οι θρησκευτικές τελετές και η μαγειρική. Όλες οι παραδόσεις πολιτιστικές, θρησκευτικές, εθνικές, οικογενειακές κτλ. που διατηρούνται ζωντανές μέχρι σήμερα και κληροδοτήθηκαν σε εμάς από τις προηγούμενες γενιές σε όλο τον κόσμο περιγράφουν τον αναφερόμενο όρο. (Κονσόλα, 2006).

Στον ορισμό της κληρονομιάς αναφερθήκαμε εκτός από την πολιτιστική και στη φυσική. Όλα τα τοπία μεγάλης φυσικής ομορφιάς, οι γεωλογικοί και φυσικοί σχηματισμοί που με την ομορφιά τους προκαλούν την αισθητική πλευρά του ανθρώπου, τα οικολογικού ενδιαφέροντος θαλάσσια και χερσαία πάρκα συνθέτουν τον ορισμό της «**φυσικής κληρονομιάς**» (Palaskas, Tsampra, & Papatheodorou, 2006).

Συνολικά, η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά είναι από τα πλέον σημαντικά κομμάτια της ζωής μας γιατί διαμορφώνουν την ταυτότητα κάθε περιοχής, τόπου, χώρας και έθνους. Η αξία της κατανοείται καλύτερα αν αναλογιστούμε ότι χωρίς αυτήν δεν θα είχαμε τα αναγκαία δομικά στοιχεία για τον προσδιορισμό της ταυτότητάς μας και για την περαιτέρω ανάπτυξη και αλλαγή. Αυτή είναι το υπόβαθρο από το οποίο θα αντλήσουμε τα απαραίτητα στοιχεία που θα καθορίσουν τη μελλοντική ανάπτυξη του ανθρώπου. Οι φορείς UNESCO και ICOMOS ιδρύθηκαν και λειτουργούν με σκοπό και στόχο την προστασία και διαφύλαξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, για το λόγο αυτό, έχουν υπογράψει σημαντικές διεθνείς συμβάσεις μέσω των οποίων προσδιορίζεται και προστατεύεται. Φυσικά η διαφύλαξη, προστασία και κληροδότηση της πολιτιστικής κληρονομιάς δεν είναι ευθύνη μόνο των ανωτέρω οργανισμών αλλά και όλων των τοπικών φορέων και οργανισμών καθώς και προσωπική ευθύνη του καθενός μας.

1.2 Η σημασία της ανάδειξης και της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς

Η πολιτιστική κληρονομιά κάθε τόπου αξιοποιείται μέσα από δύο βασικές διαδικασίες αυτές της ανάδειξης και της διαχείρισης οι οποίες είναι αλληλένδετες και αλληλοσυμπληρούμενες μεταξύ τους. Η ανάδειξη αφορά όλες τις ενέργειες που αποσκοπούν στην ανακάλυψη, στην ερμηνεία, στην διάσωση, στην προστασία και στην προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς. Όμως, αυτές οι ενέργειες για να είναι αποτελεσματικές απαιτούν και τη κατάλληλη διαχείριση για τη διατήρηση και τη συντήρηση των πολιτιστικών αγαθών.

Συγκεκριμένα, η ανάδειξη και η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς περιλαμβάνουν ενέργειες που υλοποιούνται μέσα από τη σύμπραξη ανθρώπινου δυναμικού, επιστημονικού και μη, και χρηματοοικονομικών πόρων. Οι διαδικασίες αυτές απαιτούν τη συνεργασία πολλών επιστημόνων, δημοσίων και ιδιωτικών φορέων

που θα τις υποστηρίξουν διοικητικά και οικονομικά και φυσικά και των ίδιων των πολιτών. Εξειδικευμένοι επιστήμονες όπως αρχαιολόγοι, ιστορικοί, συντηρητές και περιβαλλοντολόγοι αξιολογούν την αξία και τη σημασία των υλικών και άυλων πολιτιστικών αγαθών και ύστερα αναζητούν τρόπους ανάδειξης και διαχείρισης τους. Παράλληλα, η πολιτιστική κληρονομιά απαιτεί χρηματοδότηση, διοικητική οργάνωση και προβολή ώστε να γίνει επισκέψιμη και να ικανοποιεί τις ανάγκες και τις απαιτήσεις των επισκεπτών της. Δεν αρκεί λοιπόν μόνο το επιστημονικό προσωπικό αλλά και άτομα με διοικητικές, οικονομικές και τεχνολογικές ικανότητες. Φυσικά, σημαντικό ρόλο κατέχουν και οι ίδιοι οι κάτοικοι κάθε τόπου που από τη στιγμή που έχουν γνώση της πολιτιστικής τους κληρονομιάς συμβάλλουν στην ανάδειξη της εθελοντικά μέσα από τη συμμετοχή τους σε διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις όπως Φεστιβάλ, γιορτές και πανηγύρια.

Επιπλέον, οι ενέργειες της ανάδειξης και της διαχείρισης συμβάλλουν και στη προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς από διάφορες απειλές όπως είναι οι φυσικές καταστροφές αλλά και οι αλόγιστες ανθρώπινες δραστηριότητες όπως η ατμοσφαιρική ρύπανση και η υψηλή επισκεψιμότητα. Ακόμη, οι ενέργειες αυτές είναι ευεργετικές και για τη τοπική οικονομία. Η ανάδειξη του πολιτισμού συμβάλλει στην εισροή εσόδων, στη δημιουργία υποδομών και στη προσέλκυση επενδύσεων από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς. Όλα αυτά οδηγούν στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων.

Επομένως ανάδειξη και η διαχείριση είναι διαδικασίες αναγκαίες για τον πολιτισμό κάθε τόπου ώστε να αποτελέσει κομμάτι του πολιτιστικού τουρισμού. Μάλιστα, σε μια εποχή όπου έχει παρατηρηθεί αυξημένη ζήτηση των τουριστών σε πολιτιστικά αγαθά.

1.3 Πολιτιστική κληρονομιά και βιώσιμη τοπική ανάπτυξη

Ο κλάδος της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς χαρακτηρίζεται, σε παγκόσμιο επίπεδο, από μια αυξανόμενη προσπάθεια να αναγνωρίσει τη «ζωντανή» διάσταση της πολιτισμικής κληρονομιάς και την ανάγκη συμμετοχής της τοπικής κοινωνίας στη διαδικασία της διαχείρισης. Οι πρώτες προσεγγίσεις διαχείρισης στα τέλη του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα, όπως η δράση του Cambridge Camden Society, του conservation movement, καθώς και φιλοσόφων όπως ο Alois Riegl, μπορούν να θεωρηθούν ιδιαίτερα «υλιστικές». Αντιμετώπισαν την πολιτιστική κληρονομιά ως έναν χειροπιαστό, υλικό και μη αναστρέψιμο πόρο και εστίασαν στην

ανάγκη να προστατευτεί η πολιτιστική κληρονομιά από ανθρώπινες πρακτικές, οι οποίες θεωρήθηκαν βλαπτικές για την πολιτιστική κληρονομιά. Μόνο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, στη Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict (Unesco, 1954), η πολιτιστική κληρονομιά αναγνωρίστηκε –σε διεθνές επίπεδο– ως ανθρώπινη δημιουργία (παρ. 1). Εντούτοις, το πεδίο εφαρμογής της σύμβασης περιοριζόταν στην προστασία σε περιπτώσεις ένοπλης σύρραξης ή βίας. Ο Χάρτης της Βενετίας (Icomos, 1964) συμπεριέλαβε πολιτιστικές, αισθητικές και ιστορικές αξίες (παρ. 9). Η ανθρώπινη διάσταση της πολιτισμικής κληρονομιάς αναγνωρίστηκε (πρόλογος), αλλά δεν υπήρξε άμεση αναφορά στους ανθρώπους που ζούνε μέσα στα μνημεία. Η Σύμβαση Παγκόσμιας Κληρονομιάς (Unesco, 1972) συμπεριέλαβε εθνολογικές-ανθρωπολογικές αξίες (παρ. 1) και έκανε άμεση αναφορά στη σύνδεση πολιτιστικής κληρονομιάς και κοινωνιών: «Κάθε κράτος μέλος της Σύμβασης θα προσπαθήσει να υιοθετήσει μια γενική πολιτική που θα αποσκοπεί στο να προσδώσει στην πολιτιστική και φυσική κληρονομιά λειτουργικό ρόλο στη ζωή της κοινότητας» (παρ. 5). Η συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών στη διαδικασία υποψηφιότητας και εγγραφής στον κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς αρχικά αποθαρρύνθηκε, ώστε να αποφευχθεί η «αχρείαστη δημοσιότητα» και η «δημόσια αμηχανία (embarrassment)» (Unesco, 1988, 1992, 1994α, παρ. 14), αλλά στη συνέχεια θεωρήθηκε «απαραίτητη, ώστε να νιώσουν [οι τοπικές κοινωνίες] από κοινού με το κράτος μέλος την ευθύνη για την προστασία των χώρων» (Unesco, 1996, 1999, παρ. 14). Με την ενσωμάτωση των «πολιτιστικών τοπίων», συμπεριλήφθηκαν οι ζωντανές πολιτιστικές παραδόσεις: τα άυλα / μη υλικά στοιχεία της πολιτισμικής κληρονομιάς, τα παραδοσιακά και εθιμικά συστήματα και μηχανισμοί διαχείρισης καθώς και τα συστήματα έγγειας ιδιοκτησίας των τοπικών κοινωνιών (Unesco, 1995, παρ. 35-42). Το Nara Document on Authenticity (Unesco, 1994β) εισήγαγε την έννοια της «πολιτιστικής ποικιλομορφίας» (cultural diversity), τονίζοντας ότι η πολιτισμική κληρονομιά μπορεί να γίνει κατανοητή και να προστατευτεί στο συγκεκριμένο τοπικό κοινωνικο-πολιτιστικό πλαίσιο στο οποίο ανήκει (παρ. 11-12). Ο Χάρτης της Μπούρα / Burra Charter (Icomos Australia, 1999) εστίασε στην έννοια της «πολιτιστικής σημασίας» (cultural significance), αναφερόμενος σε «μια βαθιά και συγκινησιακή έννοια σύνδεσης κοινωνίας και τοπίου, παρελθούσες και ζώσες εμπειρίες» (πρόλογος). Ο Χάρτης της Μπούρα / Burra Charter προσπάθησε, επίσης, να καταστήσει «δημοκρατική» τη διαδικασία διαχείρισης με την ενεργό ενσωμάτωση των τοπικών κοινωνιών, ιδίως των ιθαγενών, στη διαδικασία (παρ. 12 και 26.3). Η Budapest

Declaration on World Heritage (Unesco, 2002) εστίασε στην έννοια της «βιωσιμότητας / βιώσιμης ανάπτυξης», συνδέοντας την προστασία με τα καθημερινά κοινωνικά και οικονομικά ενδιαφέροντα και την ποιότητα ζωής των τοπικών κοινωνιών (παρ. 3γ). Η Γενική Συνέλευση του Icomos το 2011 είχε ως τίτλο «Πολιτιστική κληρονομιά, όχημα ανάπτυξης». Η σημαντικότερη πιο πρόσφατη εξέλιξη στον τομέα της διαχείρισης πολιτισμικής κληρονομιάς αφορά την υπογραφή του Nara+20 Document (Icomos Japan, 2014 Ρουλιός, 2015), το οποίο εστιάζει στη βιώσιμη ανάπτυξη και τη συνδέει με τις πολιτιστικές διαδικασίες και τις αξίες των ομάδων ενδιαφέροντος στη διαρκή εξέλιξή τους στο πέρασμα του χρόνου .

Η πολιτιστική κληρονομιά της Ευρώπης αποτελεί πολύτιμο πόρο στους τομείς του τουρισμού, της εκπαίδευσης, της απασχόλησης και της βιώσιμης ανάπτυξης. Ο βιώσιμος πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί ζωτικό μέρος των στρατηγικών περιφερειακής και μακροπεριφερειακής ανάπτυξης. Υπό αυτό το πρίσμα, ο πολιτισμός αποτελεί κινητήρια δύναμη αλλά και καταλύτη για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Ο τουρισμός είναι ένας εξαιρετικός τρόπος για την προώθηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και την παροχή πρόσβασης σε αυτήν, αλλά συνεπάγεται επίσης κινδύνους που σχετίζονται με τον συνωστισμό, την πολιτισμική ιδιοποίηση και την απώλεια της αυθεντικότητας. Ο τουρισμός αποφέρει χρήματα και θέσεις εργασίας στις πόλεις και τις περιφέρειες, αλλά μπορεί επίσης να βλάψει την καθημερινή ζωή των κατοίκων, καθώς και τον πολιτισμό και την κληρονομιά της περιοχής. Γι αυτό καθίσταται αναγκαία η ανάπτυξη του τουρισμού με βιώσιμο τρόπο.

Η Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη αποτελεί τη τουριστική ανάπτυξη που δραστηριοποιείται ισόρροπα στην τοπική, κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και περιβαλλοντική δομή της κάθε τουριστικής περιοχής, διαμορφώνοντας παράλληλα όρους (υπηρεσίες, υποδομές, τεχνογνωσία) για την συνεχή ανατροφοδότηση της . Μια τουριστική ανάπτυξη που προωθεί τον τουρισμό, χωρίς όμως να καταστρέφεται το φυσικό κεφάλαιο του τουριστικού προορισμού, έτσι ώστε και στο μέλλον να μπορούν και άλλοι τουρίστες να προσέλθουν, προκειμένου να απολαύσουν εξίσου το περιβάλλον και τους πόρους του τόπου αυτού .

Ο βιώσιμος τουρισμός επιδιώκει να συνδέσει τους οικονομικούς στόχους της τουριστικής ανάπτυξης με τη συντήρηση των πόρων που είναι ουσιαστικοί για την ύπαρξή του. Η οικονομική ανάπτυξη του τουρισμού στηρίζεται στο σεβασμό και τη διατήρηση των κοινωνικοπολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων, καθώς επίσης και

στην αρμονική συνύπαρξη των τουριστών-επισκεπτών και των εργαζομένων στον τουριστικό τομέα και στην τοπική κοινωνία .

Αυτή τουριστική ανάπτυξη επιτυγχάνεται μέσω ηπιότερων μορφών τουρισμού που δεν θα αποβλέπουν αποκλειστικά στο οικονομικό αποτέλεσμα, αλλά θα δείχνουν παράλληλα ιδιαίτερη μέριμνα και σεβασμό στο περιβάλλον, στον πολιτισμό και στις ιδιαιτερότητες της τοπικής κοινωνία. Έτσι θα διατηρούνται η ταυτότητα και η αυθεντικότητα της εκάστοτε περιοχής χωρίς όμως να αλλοιώνονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της.

Άλλωστε, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης ταυτίζεται με την έννοια της αειφόρου ανάπτυξης, όπου το κύριο χαρακτηριστικό της είναι η αέναη ζωή και προτεραιότητά της, η εξασφάλιση ποιότητας διαβίωσης σε όλους τους τομείς – περιβάλλον, οικονομία, πολιτισμό κλπ, για όλους και για πάντα. Σήμερα ο όρος αυτός έχει υπερβεί το αυστηρά περιβαλλοντικό πλαίσιο. Συγκεκριμένα, αναφέρεται σε στοιχεία και παράγοντες περιβαλλοντικούς σε συνδυασμό με οικονομικούς, κοινωνικούς, πολιτιστικούς κλπ. ώστε να συνυπάρξουν με αρμονία μεταξύ τους τόσο στο παρόν, όσο και στο μέλλον, σε μία αέναη και βιώσιμη μορφή.

Ήδη, στις αρχές της δεκαετίας του 1980, η ανθρωπότητα αρχίζει και συνειδητοποιεί την παγκόσμια πραγματικότητα, με τα οικολογικά προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί και την αύξηση της ανεργίας στις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες. Από την μία έγινε αντιληπτό ότι, ούτε οι φυσικοί πόροι δεν είναι ανεξάντλητοι, ούτε η φύση είναι σε θέση να εξισορροπεί κάθε φορά τις διαταραχές που προκαλεί η οικονομική ανάπτυξη. Έτσι, η παγκόσμια κοινότητα στρέφεται προς μία νέα πολιτική στάση, αυτή της «βιώσιμης ανάπτυξης». Το 1983 αποφασίζεται η δημιουργία μιας παγκόσμιας Επιτροπής για το περιβάλλον και την ανάπτυξη, με πρόεδρο την Gro-Harlem Brundtland, πρώην πρωθυπουργό της Νορβηγίας. Ακολουθεί η δημοσίευση της έκθεσης Brundtland το 1987, «Το κοινό μας μέλλον».

Ως «τοπική ανάπτυξη» νοείται η επίτευξη μιας ή περισσότερων θετικών μεταβολών στα βασικά συστατικά της οικονομικοκοινωνικής δραστηριότητας των ανθρώπων.

Οι Coffey και Polese, 2019 αναφέρουν ότι η τοπική ανάπτυξη αφορά τόσο τη συγκεκριμένη χωρική μονάδα όσο και κάθε γεγονός, δραστηριότητα ή διαδικασία που γίνεται με πρωτοβουλία ή υποστηρίζεται από τον πληθυσμό αυτής της χωρικής μονάδας. Η έννοια της τοπικής ανάπτυξης δεν πρέπει να ταυτίζεται με την ανάπτυξη μιας συγκεκριμένης χωρικής μονάδας, αλλά με την ανάπτυξη που βασίζεται σε τοπικούς παράγοντες. Στην τοπική ανάπτυξη βασικοί μοχλοί αναπτυξιακής

διαδικασίας είναι οι τοπικοί παράγοντες (τοπικοί οργανισμοί και φορείς, τοπικές επιχειρήσεις, τοπική πρωτοβουλία και επιχειρηματικότητα). Συγκεκριμένα θεωρούνται τα γεωγραφικά και φυσικά χαρακτηριστικά των χωρικών μονάδων (τοπικά - φυσικά συγκριτικά πλεονεκτήματα, φυσικούς πόρους, ορυκτό πλούτο κλπ.), καθώς και τα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά της τοπικής παραγωγής που σχετίζονται με την αναπτυξιακή διαδικασία. Έτσι, χωρικές μονάδες με τοπικά μειονεκτήματα είναι δυνατόν να προωθήσουν την ανάπτυξή τους με τη βοήθεια της τεχνογνωσίας και της ανάπτυξης της τοπικής επιχειρηματικής δραστηριότητας. Με την τοπική ανάπτυξη δημιουργούνται νέοι θεσμοί, αναπτύσσονται εναλλακτικές δραστηριότητες, βελτιώνονται οι ικανότητες των εργαζομένων για παραγωγή καλύτερων προϊόντων και υπηρεσιών, προσδιορίζονται νέες αγορές, μεταφέρεται η γνώση και δημιουργούνται νέες επιχειρηματικές δραστηριότητες. Μάλιστα, η τοπική ανάπτυξη παρατηρείται πιο έντονα σε υποβαθμισμένες ζώνες, μειονεκτικές περιοχές, καθώς και σε περιόδους κρίσης.

Στο πλαίσιο αυτό, η αειφόρος ανάπτυξη συνδέεται στενά με τη διαδικασία της τοπικής ανάπτυξης. Την άποψη αυτή αιτιολογεί ο ορισμός της αειφόρου ανάπτυξης, όπως διατυπώθηκε από το Διεθνές Συμβούλιο Τοπικών Πρωτοβουλιών για το Περιβάλλον, ο οποίος δίνει μία πιο πρακτική ερμηνεία για την βιώσιμη ανάπτυξη μέσα στο τοπικό πλαίσιο: "Βιώσιμη ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που παρέχει βασικές περιβαλλοντικές, κοινωνικές και οικονομικές υπηρεσίες σε όλους τους κατοίκους μίας κοινότητας, χωρίς να απειλεί τη βιωσιμότητα των φυσικών, δομικών και κοινωνικών συστημάτων από τα οποία εξαρτάται η παροχή αυτών των υπηρεσιών".

Σύμφωνα με την Agenda 21, η βιώσιμη ανάπτυξη δεν μπορεί να επιτευχθεί με τις παραδοσιακές διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Μία στρατηγική περιβάλλοντος δεν μπορεί παρά να έχει περιορισμένα αποτελέσματα αν δεν έχει εξασφαλίσει την ενεργό συμμετοχή των πολιτών, έναν υψηλό βαθμό ευαισθητοποίησης, οικολογικής αντίληψης, ευθύνης και "εναλλακτικής" συμπεριφοράς τους ως παραγωγοί αλλά και ως καταναλωτές. Στο πλαίσιο αυτό, η Τοπική Αυτοδιοίκηση, ως το επίπεδο διοίκησης που είναι πιο κοντά στους πολίτες, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην εκπαίδευση, στην ευαισθητοποίηση των πολιτών για την επίτευξη της αειφορίας. Για το λόγο αυτό οι Τοπικές Αυτοδιοικήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο προχώρησαν στην υιοθέτηση της Agenda 21 και συγκρότησαν τη δική τους Τοπική Agenda 21 - Local Agenda 21 που είναι κατά κύριο λόγο μία στρατηγική διαδικασία, για το σχεδιασμό και

υλοποίηση των κατάλληλων δράσεων που θα οδηγούν προς την αειφορία με τη συμμετοχή όλων των κοινωνικών φορέων σε τοπικό επίπεδο.

Σ' αυτό το σημείο όμως, αξίζει να τονιστεί ότι η οικονομική ευημερία μιας περιοχής με γνώμονα τη βιωσιμότητα του πολιτισμού της απειλούνται από την κλιματική αλλαγή και την υποβάθμιση του περιβάλλοντος. Γι' αυτό η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε) αναλαμβάνει δράση και πρωτοστατεί στον τομέα αυτόν, καταβάλλοντας προσπάθειες να καταστεί η πρώτη κλιματικά ουδέτερη ήπειρος. Αυτό ισχύει και για την πολιτιστική κληρονομιά.

Η βιωσιμότητα είναι ένας από τους πέντε πυλώνες του πλαισίου δράσης για την πολιτιστική κληρονομιά. Το εν λόγω πλαίσιο υπογραμμίζει τη δυνατότητα της πολιτιστικής κληρονομιάς να ενισχύει το κοινωνικό κεφάλαιο, να τονώνει την οικονομική ανάπτυξη και να διασφαλίζει τη περιβαλλοντική βιωσιμότητα. Ο πολιτισμός και η πολιτιστική κληρονομιά μπορούν να συμβάλουν στην επίτευξη βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξης.

Στο πλαίσιο αυτό περιλαμβάνονται τρεις ομάδες δράσεων με στόχο την αναγέννηση πόλεων και περιφερειών μέσω της πολιτιστικής κληρονομιάς, την προώθηση της προσαρμογής κτιρίων πολιτιστικής κληρονομιάς σε νέα χρήση, την εξισορρόπηση μεταξύ της πρόσβασης στην πολιτιστική κληρονομιά και του βιώσιμου πολιτιστικού τουρισμού και της φυσικής κληρονομιάς.

1.3.1 Προϋποθέσεις βιώσιμης τοπικής ανάπτυξης

Ωστόσο, η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη στηρίζεται σε αρχές της αειφορίας που πρέπει να δημιουργούν μια κατάλληλη ισορροπία μεταξύ τεσσάρων βασικών προϋποθέσεων για να διασφαλιστεί η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα.

Αρχικά, η βιώσιμη τοπική και τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να κάνει βέλτιστη χρήση των περιβαλλοντικών πόρων που αποτελούν βασικό στοιχείο της οικονομικής ανάπτυξης, διατηρώντας βασικές οικολογικές διαδικασίες και συμβάλλοντας στη διατήρηση της φυσικής κληρονομιάς και της βιοποικιλότητας. Στη συνέχεια, δεύτερη προϋπόθεση είναι να σέβεται την πολιτιστική αυθεντικότητα της κοινότητας, διατηρώντας την υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά και τις παραδοσιακές αξίες και συμβάλλοντας στη διαπολιτισμική κατανόηση και ανοχή. Επιπλέον, να συμβάλλει στη βιώσιμη, μακροπρόθεσμη οικονομική ανάπτυξη, απασχόληση και εισόδημα. Ακόμη, να διασφαλίζει την ισότητα και κοινωνική συνοχή παρέχοντας

κοινωνικοοικονομικά οφέλη σε όλους τους ενδιαφερόμενους, συμπεριλαμβανομένων ευκαιριών απασχόλησης και εισοδήματος και κοινωνικών υπηρεσιών στις κοινότητες υποδοχής, και συμβάλλοντας στην αντιμετώπιση της φτώχειας.

Τέλος, αυτές οι προϋποθέσεις θα πρέπει να συνδυάζονται και με τέσσερα στοιχεία στα οποία θα πρέπει να βασίζεται η τοπική οικονομική ανάπτυξη και είναι :

- (α) οι τοπικές επιχειρήσεις,
- (β) οι εσωτερικές επενδύσεις,
- (γ) οι υποδομές και
- (δ) οι εργατικές δεξιότητες.

Ελλείψει ενός ή περισσότερων από αυτά τα στοιχεία υπάρχουν κίνδυνοι για τη μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του τόπου.

1.4 Χαρακτηριστικά πολιτιστικού τουρισμού και τρόποι ανάπτυξής του

Ο Πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί ένα από τα πιο παλιά και πιο δημοφιλή είδη τουρισμού. Όλοι οι περιηγητές και οι επισκέπτες αναζητούσαν την γνώση, την εμπειρία και την προσωπική ανακάλυψη, πραγματοποιώντας ταξίδια σε τόπους με αρχαιολογικό, ιστορικό, λαογραφικό, πνευματικό-θρησκευτικό ενδιαφέρον. Ο πολιτιστικός τουρισμός παρέχει ευκαιρίες για μια ολόπλευρη πολιτιστική εμπειρία καθώς και έναν συνδυασμό πολιτιστικού ταξιδιού στο παρελθόν αλλά και ένα ταξίδι αισθήσεων (Πολιτιστικός Τουρισμός, 2015). Σύμφωνα με το ICOMOS (Διεθνές Συμβούλιο Χώρων και Μνημείων) Πολιτιστικός τουρισμός είναι « οποιαδήποτε δραστηριότητα επιτρέπει στους επισκέπτες να έχουν την εμπειρία της ανακάλυψης τρόπων ζωής άλλων ανθρώπων, επιτρέποντας τους να γνωρίσουν τα έθιμα, τις παραδόσεις, το φυσικό περιβάλλον και τις ιδέες τους και να έχουν πρόσβαση σε χώρους με αρχιτεκτονικό, ιστορικό και αρχαιολογικό ενδιαφέρον ή άλλου τύπου πολιτιστικά αξία». (ICOMOS, 1999).

1.4.1 Χαρακτηριστικά πολιτιστικού τουρισμού

Ο Πολιτιστικός Τουρισμός περιλαμβάνει και ταυτίζεται με διάφορες πτυχές της εκάστοτε τοπικής κοινωνίας. Σχετικά με τις μορφές του πολιτιστικού τουρισμού, κάποιοι ερευνητές που αναφέρθηκαν σε αυτές επηρεάστηκαν από την πολιτιστική δημιουργία του παρελθόντος ενώ άλλοι, εστίασαν στη σύγχρονη δημιουργία. Ο πολιτιστικός τουρισμός διακρίνεται σε (Μοίρα & Παρθένης, 2011):

α. Τουρισμό πολιτιστικής κληρονομιάς, μορφή που περιλαμβάνει επισκέψεις σε τεχνουργήματα ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, κατά τη διάρκεια ενός ταξιδιού

β. Ταξίδια που συνδέονται με τις τέχνες και την ψυχαγωγία, όπως οι επισκέψεις σε χώρους πολιτιστικών εκθέσεων, πινακοθηκών, θεάτρων, φεστιβάλ, κ.α.

Η πολιτιστική διάσταση του τουρισμού καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό και από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ίδιων των επισκεπτών. Αρχικά, η εκπαίδευση αποτελεί την πιο αξιόπιστη μεταβλητή σε σχέση με το οικονομικό επίπεδο. Τα άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο συνιστούν σημαντικότερο μέρος του κοινού το οποίο ενδιαφέρεται ενεργά για την κατανάλωση πολιτιστικών προϊόντων. Παράλληλα, η κοινωνική θέση είναι επίσης σημαντική μεταβλητή. Τα άτομα τα οποία βρίσκονται στα μεσαία και υψηλότερα κοινωνικά στρώματα αναζητούν και, κατά συνέπεια, καταναλώνουν περισσότερες πολιτιστικές δραστηριότητες, δεδομένου μάλιστα ότι έχουν και το οικονομικό υπόβαθρο για να υποστηρίξουν αυτές τις επιλογές τους. Ο καλλιεργημένος πολιτιστικός τουρίστας έχοντας ως αυτοσκοπό την κατανάλωση πολιτιστικών πόρων, δαπανά περισσότερα χρήματα από άλλα είδη τουρίστα. Η κατανάλωση πολιτισμικών προϊόντων, είναι δεκαπλάσια σε σχέση με τους τουρίστες μαζικού τουρισμού.

Συγκεκριμένα, ο πολιτιστικός τουρίστας διαχωρίζεται στους παρακάτω τύπους:

- Ο τυχαίος πολιτιστικός τουρίστας που τυχαίνει να βρίσκεται σ' ένα μέρος με πολιτιστικό ενδιαφέρον και επισκέπτεται όλα τα ιστορικά και πολιτιστικά θέρετρό του. Το ενδιαφέρον του είναι περισσότερο συγκυριακό και όχι συνειδητό.

- Ο πολιτιστικός τουρίστας με συγκεκριμένο σκοπό : Αυτός ο τουρίστας ξοδεύει ουσιαστικά όλη τη διαμονή του στα μνημεία και στα αξιοθέατα που έχει μελετήσει και επιθυμεί να δει καθώς και στην επίσκεψη του σε μουσεία και φυσικά τοπία.

- Ο περιηγητικός πολιτιστικός τουρίστας : Αυτός ο τουρίστας του αρέσει η δράση και η περιπέτεια και αναζητά την εξερεύνηση του τόπου τόσο σε φυσικό όσο και σε πολιτιστικό επίπεδο.

- Ο εξερευνητικός πολιτιστικός τουρίστας : Αυτός ο τουρίστας κάνει περιοδεία σε πολλά μέρη μέσω οργανωμένων εκδρομών, επισκέπτεται θέατρα, μюзικάλ, όπερες, περιφερειακές εκδηλώσεις, φεστιβάλ, εκθέσεις.

- Ο τυπικός πολιτιστικός τουρίστας : Αυτός ο τουρίστας προγραμματίζει τις επισκέψεις του σε μουσεία και αξιοθέατα, αγοράζει παραδοσιακά προϊόντα και συμμετέχει σε όλες τις πολιτιστικές εκδηλώσεις (χοροί-πανηγύρια) (McKercher and du Cros, 2002).

Γενικότερα, όλα τα είδη των πολιτιστικών τουριστών στη σύγχρονη εποχή επιθυμούν να επισκεφτούν ένα τόπο και να αισθανθούν την ιστορία και τη παράδοση του θέλοντας να ικανοποιήσουν τη γνώση και τη φιλοπεριέργεια τους.

1.4.2 Οφέλη και επιπτώσεις του πολιτιστικού τουρισμού

Η φυσική και πολιτιστική κληρονομιά συνιστούν καθοριστικούς παράγοντες ανάπτυξης για κάθε τοπική κοινωνία. Η ανάδειξή τους μέσω του πολιτιστικού τουρισμού έχει πολλαπλά οφέλη σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο.

Αρχικά, παρατηρείται οικονομική ανάπτυξη μέσω της εισροής χρημάτων από τους επισκέπτες του πολιτιστικού τουρισμού που οδηγεί σε άνοδο της τουριστικής κίνησης και σε διεθνή προβολή της εκάστοτε περιοχής. Ακόμη, ενισχύονται το εμπόριο και οι επιχειρηματικές μικρομεσαίες δραστηριότητες που παρέχουν αγαθά και υπηρεσίες στους τουρίστες. Επίσης, αναπτύσσεται η βιοτεχνία και η βιομηχανία ειδών λαϊκής τέχνης, αναμνηστικών και όλων των άλλων προϊόντων που σχετίζονται με αυτό το είδος του τουρισμού ενώ προωθούνται τα τοπικά προϊόντα και κατά συνέπεια αυξάνεται η τοπική παραγωγή. Έτσι, περιορίζεται η ανεργία και αυξάνονται οι θέσεις απασχόλησης για τους ντόπιους σε νέα εναλλακτικά επαγγέλματα, όπου εμπλέκουν όλους τους παραγωγικούς τομείς.

Παράλληλα, ο πολιτιστικός τουρισμός προσελκύει κρατικά και ιδιωτικά κεφάλαια για τη δημιουργία ή τη βελτίωση έργων υποδομής και υπηρεσιών (δρόμοι, αεροδρόμια, λιμάνια, κρατικές υπηρεσίες κ. α) από τα οποία επωφελούνται όχι μόνο οι τουρίστες αλλά και οι ντόπιοι καθώς βελτιώνεται η ποιότητα ζωής τους. Επίσης, αναπαλαιώνονται παλιά κτήρια και αλλάζουν χρήση αφού, μετατρέπονται σε χώρους αναψυχής, ψυχαγωγίας, διαμονής, αλλά και σε εκθεσιακά και πολιτισμικά κέντρα. Μάλιστα, όταν ο πολιτισμικός τουρισμός στηρίζεται σε ένα βιώσιμο σχέδιο τότε προστατεύει το

φυσικό περιβάλλον, εναρμονίζοντας τις νέες δομές στα πρότυπά του. Δίνει την ευκαιρία εμπλουτισμού του πολιτιστικού πλούτου μιας περιοχής μέσω δρώμενων και εκδηλώσεων προβολής του πολιτισμικού κεφαλαίου, φέρνοντας όχι μόνο τους τουρίστες αλλά και τους κατοίκους σε επαφή με την κληρονομιά τους. Έτσι, ο πολιτισμός αναδεικνύεται-διαφυλάσσεται και μεταδίδεται στις επόμενες γενιές ως γνώση ενώ επιτυγχάνεται και η ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής καθώς οι ντόπιοι συμμετέχουν στον κοινό στόχο της ανάδειξης του τόπου τους.

Βέβαια, ο πολιτιστικός τουρισμός δεν έχει μόνο οφέλη αλλά ενέχει και κινδύνους για το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον της εκάστοτε περιοχής. Οι αρνητικές επιδράσεις μπορούν να οδηγήσουν στην αλλοίωση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και στην φυσιογνωμία των ίδιων των κατοίκων.

Αρχικά, η ανεξέλεγκτη κατασκευή ξενοδοχειακών μονάδων και άλλων τουριστικών μονάδων μπορεί να οδηγήσει στην αλλοίωση του φυσικού τοπίου. Παραμορφώνεται, λοιπόν η φυσική ομορφιά του τόπου ενώ η ραγδαία αύξηση του πληθυσμού κατά τους τουριστικούς μήνες συνεπάγεται άνοδο της ρύπανσης και επιβάρυνση των φυσικών πόρων.

Παράλληλα, αλλοιώνονται τα ήθη και τα έθιμα των τόπων αυτών καθώς στο βωμό της προσέλκυσης τουριστών οι ντόπιοι εγκαταλείπουν τον παραδοσιακό τρόπο ζωής τους. Ακόμα, ενισχύεται η αντίληψη του εύκολου πλουτισμού με αποτέλεσμα να παρουσιάζονται φαινόμενα αισχροκέρδειας και εκμετάλλευσης των τουριστών ενώ και οι ντόπιοι αρχίζουν να εγκαταλείπουν τον πρωτογενή τομέα και να αδιαφορούν για την πνευματική τους καλλιέργεια. Τέλος, συχνά εντοπίζεται το φαινόμενο της εμπορευματοποίησης της παράδοσης καθώς ενισχύεται η μαζική παραγωγή προϊόντων υποκουλτούρας που ευτελίζουν τη πολιτιστική κληρονομιά.

1.4.3 Τρόποι ανάπτυξης –Στρατηγικές πολιτιστικού τουρισμού

Κάθε τόπος που στοχεύει στην αξιοποίηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιά του οφείλει να αναπτύξει στρατηγικές πολιτιστικού τουρισμού ώστε να προσελκύσει επισκέπτες. Οι στρατηγικές μάρκετινγκ/branding πόλεων συμβάλλουν στην εκ νέου διαμόρφωση της εικόνας και της ταυτότητας των πόλεων καθώς και στην άντληση δεδομένων από διάφορα επιστημονικά πεδία (σχεδιασμός χώρου, κοινωνική και οικονομική γεωγραφία, πολιτιστικός και επικοινωνιακός σχεδιασμός, διαχείριση διαδικτυακών εργαλείων) και κινητοποιούν τους κατοίκους προκειμένου να αναπτύξουν μία ανταγωνιστική και προσεγγίσιμη περιοχή για τους επισκέπτες (Καραχάλης, 2015).

Αρχικά, απαιτείται η δημιουργία ξενοδοχειακών μονάδων και άλλων καταλυμάτων που θα παρέχουν ποιοτικές υπηρεσίες για τη διαμονή των επισκεπτών. Παράλληλα, η εύκολη και απρόσκοπτη πρόσβαση των τουριστών στα φυσικά τοπία της περιοχής. Η περιήγηση στη φυσική κληρονομιά του τόπου οφείλει να συνοδεύεται με ψυχαγωγικές δραστηριότητες (ορειβασία, πεζοπορία κ.α.).Επιπλέον, ο σχεδιασμός πολιτιστικών διαδρομών ή και άλλων ειδικών προγραμμάτων από καταρτισμένο προσωπικό που θα εξυπηρετεί και θα ξεναγεί τους επισκέπτες. Ακόμη, η τακτική συντήρηση και η χρήση νέων τεχνολογιών για την ανάδειξη και την επισκεψιμότητα των μουσείων και των αρχαιολογικών χώρων. Τέλος, η οργάνωση πολιτιστικών δραστηριοτήτων (γιορτές, πανηγύρια, φεστιβάλ κ.α.) από τις δημοτικές αρχές και από τοπικούς συλλόγους. Έτσι, οι επισκέπτες θα γνωρίσουν όχι μόνο το πολιτισμό και τη παράδοση ενός τόπου αλλά και τον τρόπο ζωής των κατοίκων του.

Βέβαια ,όλοι αυτοί οι τρόποι ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού είναι αναγκαίο να υποστηρίζονται από διαφημίσεις και προβολές στα έντυπα και ηλεκτρονικά μέσα ενημέρωσης. Ο πολιτιστικός τουρισμός λοιπόν απαιτεί οργάνωση, προβολή και το κυριότερο την αρμονική συνεργασία των δημόσιων και ιδιωτικών φορέων μαζί με τους ίδιους τους πολίτες κάθε τόπου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο – ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ-ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΜΕ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΛΟΥΤΟ

2.1 Παραδείγματα ευρωπαϊκών πόλεων ανάπτυξης πολιτιστικής κληρονομιάς

Τις τελευταίες δεκαετίες έχουν αναδειχθεί στην Ευρώπη πόλεις που προσελκύν επισκέπτες χάρη στην πολιτιστικής τους ανάπτυξη. Ευρωπαϊκές πόλεις που έχουν καταφέρει να αναδείξουν τη πολιτιστική τους κληρονομιά και να τη μετατρέψουν σε μια κινητήρια δύναμη για την τοπική τους ανάπτυξη. Στην συνέχεια, παρουσιάζονται πόλεις της Ευρώπης που αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα αξιοποίησης και ανάδειξης του πολιτιστικού και φυσικού τους πλούτου.

✓ Saluzzo, Ιταλία

Η πόλη Saluzzo είναι χτισμένη σε ένα λόφο με θέα σε μια τεράστια καλλιεργημένη πεδιάδα. Πρόκειται για ένα πρώην πριγκιπάτο στην επαρχία Cuneo της Ιταλίας. Την 1η Ιανουαρίου 2017 είχε πληθυσμό 16.968 κατοίκους. Το Saluzzo βρίσκεται σε εξαιρετική τοποθεσία μεταξύ των κοιλάδων του Monviso και του ποταμού Πάδου με την πηγή λίγα χιλιόμετρα μακριά, η περιοχή του οποίου έχει αναγνωριστεί από την UNESCO ως διασυνοριακό βιόσφαιρο του Monviso. Το Saluzzo είναι ένα από τα καλύτερα διατηρημένα μεσαιωνικά χωριά του Πιεμόντε. Ακόμα και σήμερα υπάρχουν ίχνη της ευγενούς κληρονομιάς στο μεσαιωνικό χωριό: αρχαία ανάκτορα, εκκλησίες και πύργοι με το παλιό κάστρο που δεσπόζει από ψηλά. Το ιστορικό κέντρο του Saluzzo περιλαμβάνει μια ολόκληρη σειρά από πλακόστρωτα δρομάκια, απότομες σκάλες, εκκλησίες, κάστρα και παλάτια που μπορούν να περπατήσουν και να θαυμάσουν οι επισκέπτες του. Αξιοθέατα που προσελκύν τουρίστες είναι ο Καθεδρικό Ναός της Κοίμησης της Θεοτόκου, το κάστρο της Castiglia, ο Πύργος του Civic και το μεσαιωνικό φρούριο Castello della Manto με τις τοιχογραφίες. Τέλος κάθε χρόνο από Ιούνιο έως Οκτώβριο πραγματοποιούνται εκδηλώσεις και Φεστιβάλ όπου οι επισκέπτες μπορούν να γνωρίσουν τις παραδόσεις, τη μουσική και τη γαστρονομία της πόλης.

✓ Baeza, Ισπανία

Η Baeza είναι κωμόπολη της επαρχίας Jaén και της αυτόνομης κοινότητας της Ανδαλουσίας. Βρίσκεται νότια της Ισπανίας με πληθυσμό 15.902 κατοίκους (απογραφή 2018) .Το 2003 μαζί με τη γειτονική της πόλη Úbeda, προστέθηκε στον κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO. Περιβάλλεται από μια τεράστια πεδιάδα από ελαιώνες που δίνουν νόημα στο φυσικό της τοπίο και φυσική της κληρονομιά. Ως προορισμός διαθέτει μεγάλη πολιτιστική κληρονομιά από διατηρητέα ,ιταλικής αναγεννησιακής αρχιτεκτονικής κτίρια όπως εκκλησίες, παλάτια και πλατείες. Ο τουρισμός της αναπτύσσεται κυρίως με τον πολιτιστικό τουρισμό.

Οι δημοτικές αρχές της Baeza στα έργα ανάπτυξης του πολιτιστικού της τουρισμού περιλαμβάνονται :

- Χάραξη τριών θεματικών πολιτιστικών διαδρομών . Την Extramuros Route , θρησκευτική διαδρομή με επισκέψεις στους ιστορικών εκκλησιών της ,την Intramuros Route , διαδρομή που περιλαμβάνει την επίσκεψη των γραφικών πλακόστρωτων πλατειών της με σιντριβάνια στο κέντρο τους και την Antonio Machado Route, διαδρομή στα ίχνη του ομώνυμου διάσημου ποιητή ισπανικής λογοτεχνίας που περιλαμβάνει την επίσκεψη της τάξης του στο πανεπιστήμιο της Baeza που έχει διατηρηθεί από τότε με τα έπιπλα εκείνης της περιόδου, την επίσκεψη στο γλυπτό μνημείο του , στην οικία του κ.α. Προκειμένου οι 3 διαδρομές να είναι γνωστές στο ενδιαφερόμενο τουριστικό κοινό έχει δημιουργηθεί με τη χρήση ψηφιακής τεχνολογίας εφαρμογή φιλική για κινητά με εικονική περιήγηση στα αξιοθέατα της καθεμιάς που λειτουργεί ως οδηγός πόλης.
- Οργάνωση φεστιβάλ και μεγάλων γεγονότων όπως το διεθνές μουσικό φεστιβάλ Baezafest αφιερωμένο στις συναυλίες νέων καλλιτεχνών με στόχο την εκπαίδευση, την προώθηση και την ανάπτυξης νέων μουσικών και καλλιτεχνών που βρίσκονται μεταξύ μιας φάσης εκπαίδευσης και της αναζήτησης ενός επαγγελματικού χώρου. Έτσι, διευρύνεται η τουριστική-πολιτιστική προσφορά κάνοντας τη μουσική και τις τέχνες έναν ακόμη παράγοντα για την προβολή της πόλης. Σημαντικό να αναφερθεί επίσης , το Φεστιβάλ Αρχαίας Μουσικής της Úbeda και της Baeza (Festival de Música Antigua de Úbeda y Baeza

(FeMAUB)) με σκοπό να προσθέσει μια μουσική συνάντηση στα καλλιτεχνικά και πολιτιστικά αξιοθέατα και των δύο πόλεων που αποτελούν μνημεία της UNESCO φιλοξενώντας συναυλίες σε εκκλησίες, παλάτια και κάστρα.

- Δημιουργία πιάτων γαστρονομίας βασισμένα στο τοπικό τους προϊόν την ελιά. Η Baeza παράγει φιλοξενώντας συναυλίες σε εκκλησίες, παλάτια και κάστρα από τα πιο φημισμένα εξαιρετικά παρθένα ελαιόλαδα στον κόσμο κι έτσι αποτελεί βασικό συστατικό της τοπικής τους κουζίνας. Τα πιο φημισμένα πιάτα είναι μπακαλιάρος a la baezana, το ελιόψωμο ochío ακόμη και παγωτό ελαιόλαδο. Για την εμβάθυνση της γνώσης της ιστορία της ελιάς έχει δημιουργηθεί ακόμη και Μουσείο Πολιτισμού Ελιάς Μπαέζα που παρουσιάζει σε χρονολογική σειρά όλα τα συστήματα παραγωγής ελαιολάδου που έχουν χρησιμοποιηθεί έως σήμερα στη Μπαέζα και διαθέτει ένα μεγάλος κήπος που συγκεντρώνει τις κύριες ποικιλίες ελαιόδεντρων που καλλιεργούνται εκεί.
- Συμμετοχή σε εκθέσεις, διαγωνισμούς και τουριστικές εκδηλώσεις για την προβολή και διάδοση όλων των τουριστικών πόρων της πόλης.

✓ Český Krumlov, Τσεχία

Η πόλη Český Krumlov (Τσέσκι Κρούμλοβ) βρίσκεται στην περιοχή της Νότιας Βοημίας της Τσεχίας με πληθυσμό 13.056 κατοίκους (απογραφή 2018). Από το 1992 έχει χαρακτηριστεί Μνημείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO λόγω της καλοδιατηρημένης γοθτικής, αναγεννησιακής και μπαρόκ αρχιτεκτονικής του. Αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα μιας μικρής πόλης της Κεντρικής Ευρώπης που χρονολογείται από τον Μεσαίωνα από φεουδαρχικές οικογένειες ευγενών, η οποία οφείλει τη δομή και τα κτίρια του ιστορικού πυρήνα της στην οικονομική της σημασία και τη σχετικά αδιατάρακτη οργανική της ανάπτυξη για πέντε περίπου αιώνες. Βρίσκεται στις δύο όχθες του ποταμού Μολδάβα και είναι χτισμένη κάτω από ένα μεσαιωνικό κάστρο του 13ου αιώνα. Οι όχθες λοιπόν του ποταμού και ο λόφος που δεσπόζει το κάστρο αποτελούν τη φυσική κληρονομιά της περιοχής. Εκτός των φυσικών τοπίων, το ιστορικό κέντρο περιλαμβάνει πολλές δεκάδες κτίρια με αναγεννησιακές διακοσμητικές λεπτομέρειες στην πρόσοψη και στο εσωτερικό τους καθώς και πολλά εκκλησιαστικά κτίρια. Οι εργασίες αποκατάστασης στις όψεις των κτιρίων που έχουν χαρακτηριστεί ως μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς πραγματοποιούνται σύμφωνα με αυστηρά διεθνή

πρότυπα για τη διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και χρησιμοποιούνται μόνο παραδοσιακά υλικά και τεχνικές. Ακόμη, στο συγκρότημα του Κάστρου Český Krumlön με έκταση 17 στρέμματα απαντώνται σαράντα κτίρια και παλάτια, που βρίσκονται γύρω από πέντε αυλές, ένα πάρκο του κάστρου και μια τάφρο γεμάτη όχι με νερό, αλλά με αρκούδες. Σε αυτή την τάφρο, η οικογένεια Rosenberg κρατούσε αρκούδες, μια παράδοση που διατηρείται ζωντανή από τους διαδοχικούς ιδιοκτήτες του κάστρου μέχρι σήμερα.

Στην προσπάθεια ανάπτυξης του πολιτιστικού της τουρισμού έχουν πραγματοποιηθεί ως τώρα τα εξής :

- ✚ Για την προώθησή της έχει χρησιμοποιηθεί ως τοποθεσία σε ταινίες όπως το The Illusionist (2006) και Hostel (2005).
- ✚ Δημιουργία μουσείων όπως το Μουσείο του Κάστρου, το Μουσείο Μαριονετών, το Μουσείο Κέρινων Ομοιωμάτων, το Μουσείο Ιστορικών Μοτοσυκλετών, Φωτογραφίας κ.α
- ✚ Φιλοξενία Φεστιβάλ και οργάνωση εκδηλώσεων όπως το Φεστιβάλ του Πενταπέταλου Τριαντάφυλλου που διεξάγεται το πρώτο Σ.Κ του θερινού ηλιοστασίου και αποτελεί μια αναπαράσταση της περιόδου της Αναγέννησης με χαρακτήρες αμφισβητούμενοι σε ευγενείς, ιππότες, μουσικούς να κάνουν ημερήσιες και βραδινές παρελάσεις όσο συγχρόνως πραγματοποιούνται μουσικές, χορευτικές ,θεατρικές παραστάσεις και επίδειξη πυροτεχνημάτων. Ακόμη γνωστό είναι το διεθνές φεστιβάλ μουσικής Český Krumlön στη διάρκεια Ιουλίου - Αυγούστου και περιλαμβάνει διεθνή μουσική διαφόρων ειδών. Πρωτοτυπεί τέλος, το διεθνές φεστιβάλ σχοινοβασίας όπου νεαροί άνδρες περπατούν σε ελαστικούς μάντες απλωμένους ψηλά πάνω από τις στέγες των σπιτιών στο κέντρο της πόλης πάνω από το ιστορικό κέντρο του Κρούμλοβ.
- ✚ Ανάδειξη τοπικής μύρας με περιηγήσεις στις εγκαταστάσεις ζυθοποιών της και εμπειρίες γευσιγνωσίας.
- ✚ Οργάνωση τουριστικών ξεναγήσεων στο ορυχείο γραφίτη. Διαδρομή 2km κατά τη διάρκεια της οποίας γίνονται γνωστά τα μηχανήματα και οι συνθήκες εργασίας των ανθρακωρύχων, ο τρόπος εξόρυξης και επεξεργασίας του γραφίτη.
- ✚ Δημιουργία ομάδων ποδηλασίας, πεζοπορίας και βαρκάδας για τη συμμετοχή των τουριστών και για τη γνωριμία με τα φυσικά τοπία της περιοχής .

✓ Beemster, Ολλανδία

Το Beemster Βρίσκεται βόρεια της Ολλανδίας και έχει πληθυσμό 9.748 κατοίκους (απογραφή 2019). Φιλοξενεί δύο μνημεία παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO αναγνωρισμένα το 1999, το Beemster Polder, που χρονολογείται από τις αρχές του 17ου αιώνα και είναι παράδειγμα ανακτημένης γης στην Ολλανδία (πόλντερ) και τα πέντε οχυρά που κατασκευάστηκαν μεταξύ 1880 και 1920 και αποτελούσαν μέρος της Γραμμής Άμυνας του Άμστερνταμ. Το πόλντερ είναι σχεδιασμένο σύμφωνα με τις κλασικές και αναγεννησιακές αρχές σχεδιασμού και δημιουργήθηκε με την αποστράγγιση της λίμνης Beemster το 1612, με σκοπό την ανάπτυξη νέας γεωργικής γης, χώρου για εξοχικές κατοικίες και για την καταπολέμηση των πλημμυρών σε αυτή την περιοχή με χαμηλό υψόμετρο. Οριοθετείται ακόμη από ένα συνεχές ανάχωμα, το οποίο αποτελεί και το όριο του δήμου Beemster. Σήμερα είναι ένα καλά οργανωμένο τοπίο με χωράφια, δρόμους, κανάλια, αναχώματα και οικισμούς. Στην πολιτιστική κληρονομιά συγκαταλέγονται Τα προστατευόμενα θρησκευτικά, οικιστικά και αγροτικά κτίρια από τον 17ο έως τον 19ο αιώνα καθώς και βιομηχανικά κτίρια (μύλος, σιδηρουργείο).

Στα πλαίσια ανάδειξης του φυσικού αγροτικού τοπίου και της πολιτιστικής κληρονομιάς του Beemster οι αρμόδιοι φορείς και τοπικές αρχές συλλειτούργησαν στα εξής :

- ✚ Δημιουργία κέντρου επισκεπτών όπου παρέχονται όλες οι πληροφορίες για τις τουριστικές εμπειρίες που παρέχει το Beemster
- ✚ Δημιουργία Μουσείων όπως Γεωργικό Μουσείο με μόνιμη έκθεση τα γεωργικά εργαλεία και την παρουσίαση της αγροτικής ζωής των κατοίκων του 1920-1930. Ακόμη, το Μουσείο Betje Wolff προς τιμή της ομώνυμης συγγραφέα όπου παρουσιάζονται αρχεία από τη ζωή της και το έργο της κ.α
- ✚ Δημιουργία πολιτιστικών τουριστικών πακέτων όπως περιηγήσεις στα ιστορικά κτίρια της περιοχής και των γύρω χωριών της με το βιώσιμο τρόπο της χρήσης ηλεκτρικού σκούτερ ή ηλεκτρικού διαθέσιμου αυτοκινήτου το λεγόμενο twizy. Στο πακέτο παρέχεται οδηγός με πληροφορίες και προαιρετικά δίνεται η επιλογή για διάλειμμα με μεσημεριανό γεύμα ή δείπνο σε εστιατόρια της περιοχής.

- ✚ Γευσιγνωσία των τοπικών τους προϊόντων της μύρας Beemster και τυριού gooda Beemster με την επίσκεψη σε ζυθοποιίες και τυροκομεία αντίστοιχα από ιδιώτες που έχουν επενδύσει στον τουρισμό και παρέχουν ξεναγήσεις.

✓ Trogir, Κροατία

Το Τρογκίρ είναι μια πόλη με λιμάνι νότια της Κροατίας με πληθυσμό 13.260 κατοίκους (απογραφή 2011). Η παλιά-ιστορική του πόλη βρίσκεται σε ένα μικρό νησί ανάμεσα στην ηπειρωτική χώρα της Κροατίας και το νησί Čiovo και από το 1997 έχει συμπεριληφθεί στον κατάλογο των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO για τη βενετσιάνικη αρχιτεκτονική του. Η διατηρημένη παλιά πόλη της, είναι γνωστή για το μείγμα αναγεννησιακών και μπαρόκ κτιρίων της Ενετοκρατίας.

Το 2019, η πόλη του Trogir στην προσπάθειά του να βελτιώσει την ελκυστικότητά του ως προορισμός για πολιτιστικό τουρισμό με βιώσιμο τρόπο και να προωθήσει την τοπική οικονομική του ανάπτυξη ξεκίνησε μια σειρά από ενέργειες στρατηγικού σχεδιασμού. Αρχικά, διεξήγαγε μια εκτενή διεπιστημονική μελέτη σχετικά με την αντίληψη, τις δυνατότητες και τις προκλήσεις του Trogir, καθώς και έρευνες με συνεντεύξεις από κατοίκους, επισκέπτες, τοπικούς φορείς όπως ειδικούς τουριστικούς φορείς και προσωπικό της τοπικής διοίκησης. Τα αποτελέσματα έδειξαν η στρατηγική να βασίζεται στις αξίες της πολιτιστικής κληρονομιάς της πόλης, όπως η μακρά ιστορία της από το έτος 3.600 π.Χ., τα διατηρημένα ίχνη πολλών ιστορικών περιόδων, καθεδρικοί ναοί, φρούριο, η παρουσία τέχνης με διάσημα γλυπτά και η μακρά παράδοση στη χειροτεχνία και τη δημιουργική βιομηχανία.

Κάποια παραδείγματα των έργων ανάπτυξης πολιτιστικού τουρισμού που έχουν πραγματοποιηθεί είναι :

- Εκδηλώσεις και φεστιβάλ όπως το KulaKula Festival που λαμβάνει χώρα κάθε Ιούλιο, διαρκεί 3 μέρες και πραγματοποιούνται μουσικές παραστάσεις σε διάφορες υπαίθριες τοποθεσίες σε όλη την πόλη και το Moondance Festival, ένα φεστιβάλ ηλεκτρονικής μουσικής που λαμβάνει χώρα στο φρούριο Kamerlengo στα τέλη Ιουλίου/αρχές Αυγούστου.
- Δημιουργία του Μουσείου Πόλης του Trogir που παρουσιάζει την ιστορία της πόλης από την ίδρυσή της ως σήμερα

- Περιπατητικές εκδρομές με σκοπό την περιήγηση στα φυσικά τοπία του διπλανού νησιού Čiono που ανήκει στο δήμο Trogir και είναι κατάφυτο με βλάστηση, έχει παραλίες και κρυμμένους κολπίσκους και περιβάλλεται από μικρά νησιά του αρχιπελάγους Trogir.

✓ Banská Štiavnica, Σλοβακία

Η Μπάνσκα Στιάβνιτσα είναι μια πόλη στην κεντρική Σλοβακία, δημιουργήθηκε από την κατάρρευση ενός αρχαίου ηφαιστείου και έχει πληθυσμό 10.228 (απογραφή 2016). Είναι μια πλήρως διατηρημένη μεσαιωνική πόλη με πλήθος αρχοντικών κτιρίων που είναι καλοδιατηρημένα γοθικά, αναγεννησιακά και μπαρόκ, δύο μεσαιωνικά κάστρα το Παλιό και το Νέο Κάστρο και πλούσια βιομηχανική κληρονομιά εξόρυξης μεταλλευμάτων. Όλα αυτά περιβάλλονται από οροσειρές που συνθέτουν το φυσικό τοπίο της πόλης και ορισμένα τμήματά του περιλαμβάνονται στο δίκτυο Natura 2000. Από το 1997 έχει συμπεριληφθεί στον κατάλογο των Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO . Έχοντας λοιπόν την πολιτιστική κληρονομιά και το φυσικό τοπίο στα δυνατά της χαρακτηριστικά , η στρατηγική των δημοτικών αρχών στόχευσε στη βιώσιμη οικονομική της ανάπτυξη μέσω του πολιτιστικού τουρισμού. Ενδεικτικά έργα που έχουν πραγματοποιηθεί είναι :

- Διοργάνωση φεστιβάλ και εκδηλώσεων στα τρία θέατρα που διαθέτει. Αυτά είναι η Κρατική Όπερα που κάθε καλοκαίρι διοργανώνει υπαίθριο φεστιβάλ στο κάστρο Zvolen της πόλης, το Θέατρο Σύγχρονου Χορού και το Θέατρο μαριονέτας που διοργανώνει το φεστιβάλ μαριονέτας.
- Δημιουργία Μουσείων και χώρων πολιτισμού όπως το Σλοβακικό Μεταλλευτικό Μουσείο, το Μουσείο της Σλοβακικής Εθνικής Εξέγερσης, η Κρατική Πινακοθήκη, το Μουσείο Λογοτεχνίας και Μουσικής, το Ταχυδρομικό Μουσείο.
- Χάραξη μονοπατιών ανάμεσα στα φυσικά της τοπία. Η Banská Bystrica , περιοχή που ανήκει στην επαρχία της Banská Štiavnica διαθέτει ένα μεγάλο δίκτυο από σημαδεμένα μονοπάτια πεζοπορίας σε όλη την πόλη. Το χειμώνα, προσελκύει τους λάτρεις του σκι αντοχής και του σκι κατάβασης, καθώς υπάρχουν πολλά χιονοδρομικά κέντρα κοντά στην πόλη, συμπεριλαμβανομένου του θέρετρου Donovaly που φημίζεται για τους αγώνες έλκηθρου.

2.2 Παραδείγματα ανάπτυξης πολιτιστικής κληρονομιάς στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, αντίστοιχα με τις ευρωπαϊκές πόλεις που αναφέρθηκαν προηγουμένως, εντοπίζονται περιοχές που έχουν να επιδείξουν αξιόλογη πολιτιστική ανάπτυξη. Παρακάτω, παρατίθενται ελληνικές πόλεις που έχουν καταφέρει να γίνουν ελκυστικοί τουριστικοί προορισμοί χάρη στην αξιοποίηση του φυσικού τους κάλλους και της πλούσιας πολιτιστικής τους κληρονομιάς.

✓ Στυμφαλία, ορεινής Κορινθίας

Η λίμνη Στυμφαλίας της ορεινής Κορινθίας αποτελεί έναν υγρότοπο προστατευμένο από το Natura 2000 διότι είναι σημαντικό καταφύγιο αποδημητικών πτηνών. Λόγω της κλιματικής αλλαγής, η λίμνη αντιμετωπίζει σοβαρό κίνδυνο να μετατραπεί σε βάλτο, προκαλώντας πολυάριθμες αρνητικές επιπτώσεις στην περιφερειακή χλωρίδα και πανίδα. Για την ενίσχυση της βιωσιμότητας της λίμνης και τη στήριξη της τοπικής οικονομίας, η Τράπεζα Πειραιώς Α.Ε., το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (ΠΙΟΠ) και οι Εθνικές και Τοπικές Αρχές έχουν αναπτύξει ένα πολλά υποσχόμενο σχέδιο που στοχεύει στην οικονομική υποστήριξη του καθαρισμού της λίμνης. Τα καλάμια που απομακρύνονται από τη λίμνη μετατρέπονται σε βιομάζα η οποία στη συνέχεια πωλείται. Τα έσοδα από την πωλούμενη βιομάζα πληρώνουν τους μισθούς των εργαζομένων που συνεχίζουν να αφαιρούν τα καλάμια από τη λίμνη. Ακόμη, για την ανάδειξη της λίμνης, το Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (ΠΙΟΠ), ίδρυσε το Μουσείο Περιβάλλοντος Στυμφαλίας με έμφαση στη βιοτεχνική και βιομηχανική τεχνολογία του. Με την προώθηση της σύνδεσης του Πολιτισμού με το Περιβάλλον, στόχος του είναι να δείξει την αλληλεξάρτηση του ανθρώπου και της Φύσης, να αυξήσει την οικολογική συνείδηση του κοινού και να διατηρήσει τη γνώση της παραδοσιακής τεχνολογίας της περιοχής. Τέλος, το Μουσείο Στυμφαλίας υποδέχεται χιλιάδες επισκέπτες κάθε χρόνο, στελεχώνεται από μέλη της τοπικής κοινωνίας και συμβάλλει στην τοπική ανάπτυξη. (Milanou K. and Tataridas G., 2017)

✓ Ελευσίνα , Αττικής

Η Ελευσίνα είναι δήμος του Νομού Αττικής και έδρα της Περιφερειακής Ενότητας Δυτικής Αττικής. Έχει έκταση 20 τ.χμ και πληθυσμό 24.910 κατοίκους, σύμφωνα με την απογραφή του 2011. Κατά την αρχαιότητα η Ελευσίνα αποτελούσε μαζί με την Αθήνα, την Ολυμπία, τους Δελφούς και τη Δήλο τις 5 ιερές πόλεις της Αρχαίας Ελλάδος και σε αυτήν κατέληγε η Ιερά Οδός. Η πόλη της Ελευσίνας έχει πλούσια αρχαιολογική ιστορία που τα τελευταία χρόνια έχει αναδειχθεί χάρη στην προσπάθεια τόσο των δημοτικών αρχών αλλά και των ίδιων των πολιτών. Μάλιστα ,η προσπάθεια αυτή επιβραβεύτηκε με την ανάδειξη της πόλης ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης για το έτος 2023.Στα έργα και στις δράσεις του πολιτιστικού τουρισμού συμπεριλαμβάνονται:

- Τα ΑΙΣΧΥΛΕΙΑ, προς τιμή του Αισχύλου, από το 1975 είναι η κορυφαία πολιτιστική εκδήλωση της Ελευσίνας και πραγματοποιείται τον Σεπτέμβριο, την ίδια περίοδο που κατά την Αρχαιότητα πραγματοποιούνταν τα Ελευσίνια Μυστήρια.
- Μουσικές παραστάσεις με τη συμμετοχή κορυφαίων καλλιτεχνών στον Αρχαιολογικό χώρο της Ελευσίνας.
- Μουσείο Ιστορίας και Λαογραφίας ,συλλόγου Μικρασιατών Ελευσίνας όπου ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να μάθει που και πως έζησαν οι Έλληνες της Μ. Ασίας όταν ήρθαν πρόσφυγες στην Ελευσίνα το 1922, να γνωρίσει τον πολιτισμό που έφεραν μαζί τους και να σχηματίσει μια πλήρη εικόνα των ιστορικών γεγονότων της Μικρασιατικής καταστροφής.
- Λαογραφικό Φεστιβάλ πραγματοποιείται τους καλοκαιρινούς μήνες από τους τοπικούς συλλόγους με σκοπό την ανάδειξη της λαϊκής παράδοσης
- Στο χώρο του Παλαιού Ελαιουργείου από το 1995 μέχρι και σήμερα φιλοξενούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις με εκθέσεις εικαστικών, θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες, προβολή ταινιών και στις εγκαταστάσεις του προβλέπεται η δημιουργία χώρων πολιτιστικών λειτουργιών και χώρων πρασίνου.
- Πανηγύρια γίνονται στις 23 Απριλίου, για τον πολιούχο της πόλης Άγιο Γεώργιο, στις 21 Μαΐου (Αγίων Κων/νου και Ελένης), στις 29 Ιουνίου (12 Αποστόλων) και στις 16 Απριλίου της Ζωοδόχου Πηγής όπου οι επισκέπτες μπορούν να γευτούν τοπικά προϊόντα.

✓ Πύλος, Μεσσηνίας

Η Πύλος είναι παραθαλάσσια κωμόπολη της Καλαμάτας και είναι γνωστή για την πλούσια αρχαία, μεσαιωνική και σύγχρονη ιστορία της με κατοίκους 21.077 (απογραφή 2011). Τα έργα που υλοποίησε ο δήμος προκειμένου να αξιοποιείται τουριστικά ο πολιτισμός της ήταν η δημιουργία Αρχαιολογικού Μουσείου και Μουσείου Εναλίων Αρχαιοτήτων, η αποκατάσταση αρχαιολογικών χώρων και μνημείων όπως το κάστρο της Κορώνης, το Ανάκτορο του βασιλιά Νέστορα ώστε να είναι τουριστικά επισκέψιμοι καθώς και η διοργάνωση σημαντικών γεγονότων όπως τα «Νεστόρια» και τα «Ναυαρίνεια». Τα τελευταία αποτελούν γιορτή που αναπαριστά την ιστορική μάχη της ναυμαχίας του Ναυαρίνου (20 Οκτωβρίου 1827). Το 2020, τα Ναυαρίνεια έλαβαν χρυσό βραβείο Τουρισμού (Gold Tourism Award 2020) στην κατηγορία Πολιτιστικός Τουρισμός. Εκτός αυτών διαθέτει πληθώρα φυσικών τοπίων όπως η λιμνοθάλασσα της Γιάλοβας, οι παραλίες της με πιο δημοφιλή τη Βοϊδοκοιλιά καθώς και οι σχηματισμοί από μικρά παρθένα νησάκια με πιο γνωστό τη Σαπιέντζα σε σχήμα καρδιάς. Η αναγνώριση όλων αυτών των στοιχείων από τις τοπικές αρχές καθώς και η συγκεντρωτική ψηφιοποίηση τους μέσω της ιστοσελίδας “Visit Pylos-Nestor” συνέθεσαν την πολιτιστική της ταυτότητα και τουριστική της προβολή. (Kafantaris D., 2017)

✓ Ευρυτανία

Η Ευρυτανία βρίσκεται στους ορεινούς όγκους της Πίνδου στη Στερεά Ελλάδα και απαρτίζεται από δύο δημοτικές ενότητες αυτές του Καρπενησίου και των Αγράφων. Και οι δύο δήμοι έχουν ως συγκριτικά πλεονεκτήματα την πλούσια πολιτιστική και φυσική τους κληρονομιά και μια δυναμική παρουσία στον τουρισμό. Στα έργα ανάδειξης της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς η περιφέρεια Ευρυτανίας έχει χαράξει και σηματοδοτήσει 12 πεζοπορικές διαδρομές διαμορφωμένες έτσι ώστε να περνούν από όλα τα φυσικά και πολιτιστικά αξιοθέατα όλων των οικισμών και των δύο δήμων. Η κάθε διαδρομή έχει τον ανάλογο βαθμό δυσκολίας και οι περιηγητές συναντούν στα μονοπάτια ποτάμια, μοναστήρια, φαράγγια, πετρωτές γέφυρες, δάση από έλατα, πλατάνια, βελανιδιές, νερόμυλους, φρούρια, καταφύγια, ταφικά μνημεία, μουσεία, βυζαντινοί ναοί, λιθόκτιστοι γραφικοί οικισμοί, καταρράκτες ακόμη και επίσκεψη σε αγροτουριστικές μονάδες.

Αναφορικά όμως με τον κάθε δήμο ξεχωριστά και τα έργα ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού στο δήμο Καρπενησίου έχουμε :

- Δημιουργία μουσείων και πολιτιστικών χώρων όπως το Μουσείο Βουνού που παρουσιάζει την ιστορία της ορειβάσις και της χιονοδρομίας , το Διαδραστικό Μουσείο που αποτελεί σύγχρονο μουσείο με μόνιμη έκθεση την ιστορική διαδρομή της περιοχής μέσω νέων τεχνολογιών ,το Μουσείο Εθνικής Αντίστασης Κορυσχάδων , το Λαογραφικό Μουσείο Ασπροπύργου, τη Δημοτική Βιβλιοθήκη κ.α
- Δημιουργία Χιονοδρομικού κέντρου στο οροπέδιο Βελουχίου με 18 διαφορετικές πίστες.
- Εκδηλώσεις και πολιτιστικά δρώμενα όπως τα «Μποτσάρεια» προς τιμή του ήρωα της επανάστασης Μάρκου Μπότσαρη που έχασε τη ζωή του στη μάχη του Κεφαλόβρυσου, οι «Γιορτές Χειμώνα» κατά τη διάρκεια των γιορτών των Χριστουγέννων και οι «Γιορτές Δάσους» κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού .

✓ Άγραφα

Ο δήμος Αγράφων αποτελείται από ορεινές περιοχές με τα χωριά να απλώνονται γύρω από τον Αχελώο ποταμό και την τεχνητή λίμνη των Κρεμαστών. Τα Άγραφα σύμφωνα με έρευνες της UNESCO αποτελούν μια από τις πιο καθαρές περιοχές της Ευρώπης σε καθαρότητα φυσικού περιβάλλοντος. Από το 2020 ο Δήμος Αγράφων κάνει ενέργειες προκειμένου να χαρακτηριστεί η Κοιλάδα Αχελώου, από την γέφυρα Κοράκου μέχρι την γέφυρα Τατάρνας, προστατευόμενο Μνημείο Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς της UNESCO. Στα έργα ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού συμπεριλαμβάνονται :

- Η δημιουργία Μουσείων όπως το Μουσείο Γρανίτσας με αρχείο από τη ζωή και το έργο του συγγραφέα Ζαχαρία Παπαντωνίου, Ιστορικό Μουσείο Βίνιανης που φιλοξενείται έκθεση φωτογραφίας της ιστορίας του οικισμού
- Διοργάνωση εκδηλώσεων όπως τα «Κατσαντώνεια» γιορτή μνήμης προς τιμήν του προεπαναστατικού ήρωα Αντώνη Κατσαντώνη που λαμβάνει χώρα κάθε Αύγουστο στη Φούρκα Αγράφων

- Ανάπτυξη δραστηριοτήτων στα φυσικά τοπία του Δήμου όπως ράφτινγκ στον Αχελώο, ποδηλασία στα δάση των Αγράφων, αναρρίχηση με 40 συνολικές διαδρομές στο φαράγγι του Μπουζουνίκου.

✓ Λεωνίδιο, Αρκαδίας

Το Λεωνίδιο είναι κωμόπολη της Αρκαδίας ,ανήκει στο δήμο Κυνουρίας και είναι χτισμένο ανάμεσα στους πρόποδες του Πάρνωνα και τις ακτές του Μυρτώου Πελάγους. Πυργόσπιτα, φράγκικα αρχοντικά, γραφικά σοκάκια, τα κόκκινα βράχια του Πάρνωνα και οι γύρω παραλίες του Μυρτώου πελάγους συνθέτουν το πολιτιστικό και φυσικό τοπίο της περιοχής. Στον εύφορο κάμπο της περιοχής καλλιεργείται η γλυκιά τσακωνική μελιτζάνα που αποτελεί προϊόν Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (Π.Ο.Π.). Ακόμη, στην άυλη κληρονομιά τους διασώζεται από γενιά σε γενιά η αρχαιότερη διάλεκτος «τα τσακωνικά» που αποτελούν μια παραφθορά της αρχαίας δωρικής διαλέκτου . Σήμερα όλα αυτά τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα προσελκύουν τουρίστες εφόσον προωθούνται με τις ακόλουθες προωθητικές ενέργειες :

- Δημιουργία πολιτιστικών χώρων όπως η Φάμπρικα Πολιτισμού που παρουσιάζει την οικονομική και κοινωνική ζωή στο πέρασμα των χρόνων της ευρύτερης περιοχής της Τσακωνιάς και Κυνουρίας, ο Πύργος Τσικαλιώτη κ.α
- Διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων και φεστιβάλ όπως το φεστιβάλ της τσακωνικής μελιτζάνας «Μελιτζάzz» που διαρκεί μια εβδομάδα κάθε Αύγουστο και τιμά τη γαστρονομία της τοπικής κουζίνας βασισμένη στη μελιτζάνα και τη μουσική και η γιορτή των πολύχρωμων φαναριών το Μ.Σάββατο του Πάσχα.
- Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως ο αναρριχητικός αφού κάθε Νοέμβριο στην περιοχή συγκεντρώνονται αναρριχητές από όλο τον κόσμο στα βράχια του Πάρνωνα.

✓ Αρχάνες, Ηρακλείου Κρήτης

Οι Επάνω Αρχάνες είναι κωμόπολη του Ν.Ηρακλείου Κρήτης και ανήκουν στο Δήμο Αρχανών - Αστερουσίων . Είναι χτισμένα ανάμεσα τους πρόποδες του όρους Γιούχτας και της πεδινής έκτασης των αμπελώνων που καλλιεργούνται στην περιοχή. Πρόκειται για ένα παραδοσιακό οικισμό της Κρήτης, με σπουδαία πολιτιστική κληρονομιά ιστορίας 5000 χρόνων. Η ανάπλαση της αγροτικής κωμόπολης πραγματοποιήθηκε με

βιώσιμη παρέμβαση στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική του και με μοναδικό γνώρισμα τους πολύχρωμα βαμμένους εξωτερικούς τοίχους των σπιτιών κι έτσι ο οικισμός απέσπασε το Ευρωπαϊκό Βραβείο Ανάπλασης Χωριού. Η ανάδειξη των ιδιαίτερων πολιτιστικών και φυσικών χαρακτηριστικών της με στόχο την προσέλκυση τουριστών συνέβαλε στις εξής ενέργειες :

- Δημιουργία μουσείων όπως Αρχαιολογικό, Λαογραφικό , Μουσείο Κρητικής Ιστορίας και Παράδοσης κ.α
- Διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων όπως η γιορτή του Αρχανιώτη αγρότη όπου μπορεί κανείς να συμμετέχει σε βιωματικές δράσεις του τρύγου του αμπελιού κ.α
- Χάραξη και σηματοδότηση μονοπατιών στο όρος Γιούχτα και στο Αρχανιώτικο φαράγγι που περνούν μέσα από τα πλατάνια , τους δρυγιάδες ,τα κυπαρίσσια αλλά και τους καταρράκτες στα Πετσιλιανά Αχαρνών.
- Αναβίωση αγροτικών εργασιών στα παραδοσιακά διαφυλαγμένα πατητήρια και λιοτρίβια όπου οι ντόπιοι δείχνουν στους επισκέπτες τον τρόπο με τον οποίο παρήγαγαν οι πρόγονοι τους το κρασί και το λάδι.

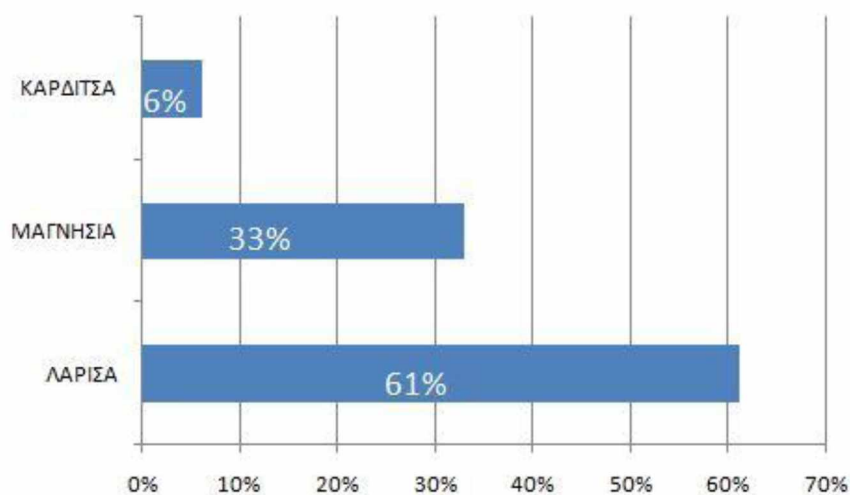
2.3 Στατιστικά στοιχεία του πολιτιστικού τουρισμού της Θεσσαλίας

Τα τελευταία χρόνια στατιστικές μελέτες φανερώνουν την αύξηση του πολιτιστικού ενδιαφέροντος, με εξαίρεση τα δυο τελευταία χρόνια λόγω πανδημίας covid, των ξένων επισκεπτών στην Ελλάδα. Ο αριθμός των επισκεπτών στα μουσεία της Ελλάδας την περίοδο 2015-2019 σημείωσε αύξηση κατά +34% (από 4,4 εκατ. επισκέπτες το 2015 σε 5,9 εκατ.). Είναι ενδεικτικό ότι στη Περιφέρεια Θεσσαλίας και συγκεκριμένα στο Νομό Λάρισας (Πίνακας 1) όπου ανήκουν τα Φάρσαλα αυξήθηκε σημαντικά το ποσοστό επισκεψιμότητας των τουριστών σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους. Αυτά τα στατιστικά στοιχεία καταδεικνύουν την ανάγκη να ενταθούν οι προσπάθειες ώστε τα Φάρσαλα να αναδείξουν την πολιτιστική τους κληρονομιά και να μετατρέπουν σε τόπο προσέλκυσης πολιτιστικών επισκεπτών.

Περιφερειακή Ενότητα	2015	2019	2020	Ποσοστό επισκεπτών σε μουσεία 2015-2019	Ποσοστό επισκεπτών σε μουσεία 2019-2020
Λάρισα	7.469	34.697	8.584	365%	-75%
Μαγνησία	29.060	30.631	4.706	5%	-85%
Καρδίτσα	1.366	4.132	809	7%	-80%
Θεσσαλία	40.395	69.460	14.099	72%	-80%

Πίνακας 1 : Επισκέπτες σε Μουσεία της περιφέρειας Θεσσαλίας ανά Περιφερειακή Ενότητα, 2015-2020 . Πηγή : ΕΛΣΤΑΤ - Ιδίας Επεξεργασίας

Παρατηρούμε από τα στοιχεία του Πίνακα 2 της ΕΛΣΤΑΤ ότι η κατανομή της επισκεψιμότητας σε μουσεία για το 2020 είναι μεγαλύτερη στην περιφερειακή ενότητα Λάρισας κατά 61% και ακολουθούν οι περιφερειακές ενότητες Μαγνησίας 33% και Καρδίτσας 6%.

Πίνακας 2 : Ποσοστιαία κατανομή επισκεπτών στα μουσεία ανά Περιφερειακή Ενότητα, το 2020. Πηγή ΕΛΣΤΑΤ – Ιδίας επεξεργασίας

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας σημείωσε την περίοδο 2015-2019 αύξηση στον αριθμό των επισκεπτών σε αρχαιολογικούς χώρους κατά +18% δηλαδή από 16 χιλιάδες το 2015 σε 19 χιλιάδες το 2019. (Πίνακας 3)

Περιφερειακή Ενότητα	2015	2019	2020	Ποσοστό επισκεπτών σε αρχαιολογικούς χώρους 2015 -2019	Ποσοστό επισκεπτών σε αρχαιολογικούς χώρους 2019-2020
Λάρισα	7.480	16.943	1.505	127%	-91%
Μαγνησία	0	1.557	266		-83%
Καρδίτσα	0	162	0		-100%
Τρίκαλα	40.395	0	0	-100%	
Θεσσαλία	15.817	18.662	1.771	18%	-91%

Πίνακας 3 : Επισκέπτες σε αρχαιολογικούς χώρους της Περιφέρειας Θεσσαλίας ανά Περιφερειακή ενότητα, 2015-2020 Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ - Ιδίας επεξεργασία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο - ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ ΦΑΡΣΑΛΩΝ

3.1 Γενικά στοιχεία επαρχίας Φαρσάλων

3.3.1 Ιστορικά στοιχεία επαρχίας Φαρσάλων

Αρχαιότητα

Η αρχαία Φάρσαλος εκτείνονταν στο βορειοδυτικό τμήμα του Ναρθακίου όρους , στους πρόποδες του σημερινού υψώματος του Προφήτη Ηλία (υψόμετρο 365.90m), γεγονός που μαρτυρούν τα ευρήματα των αρχαίων τειχών της Ακρόπολης Φαρσάλων. Η πρώτη κατοίκηση στην περιοχή των Φαρσάλων αποδεικνύεται από κεραμικά ευρήματα κατά τη Νεότερη Νεολιθική Εποχή , περίπου το 4000 π.Χ στη θέση του σημερινού ναού της Αγίας Παρασκευής, κοντά στις πηγές του Απιδανού ποταμού. Η εύφορη κοιλάδα του Ενιπέα ποταμού επίσης, συνέβαλε καθοριστικά στην κατοίκηση της πόλης. Κατά την Εποχή του Χαλκού και συγκεκριμένα το 1200π.Χ , οι Θεσσαλοί έρχονται από τη μυκηναϊκή γη και εγκαθίστανται στις περιοχές της αρχαίας Θεσσαλίας που ήταν υποδιαιρεμένη σε τετραρχίες. Μέχρι τότε οι προηγούμενοι κάτοικοι ονομαζόταν Πελασγοί που άλλοι μετοίκησαν και άλλοι υποτάχθηκαν ως δούλοι στους Θεσσαλούς. Συγκεκριμένα, οι τέσσερις πόλεις από τις οποίες απαρτίζονταν οι τετραρχίες ήταν η Πελασγιώτιδα, η Εστιαιωτιδα, η Θεσσαλιώτιδα και η Φθιώτιδα . Η Φάρσαλος ήταν πρωτεύουσα της πόλης Φθίας ή και όπως αλλιώς ονομαζόταν , της τετράδος Φθιώτις όπου παλιότεροι ερευνητές θέλουν να την ταυτίσουν με την ομηρική Φθία , γενέτειρα του μυθικού ήρωα Αχιλλέα.

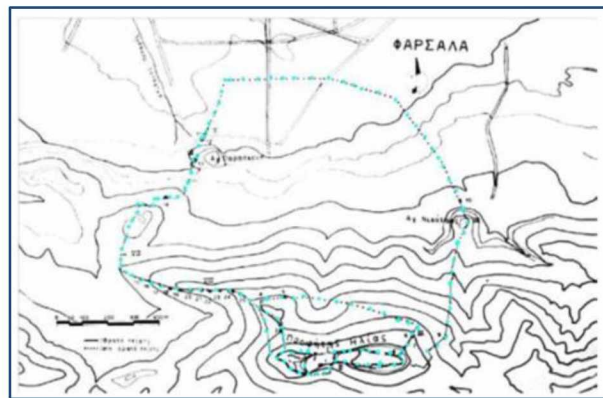
Η Φάρσαλος παρουσίασε οικονομική ανάπτυξη κατά το τέλος του 6ου αιώνα π.Χ και κορυφώθηκε κατά τον 4ο αιώνα π.Χ . Στο διάστημα αυτό, η πόλη περιστοιχιζόταν από ισχυρά αμυντικά τείχη με πύργους και πύλες , απέκτησε το δικό της νόμισμα , διέμεναν σε αυτή οι αριστοκρατικές φατρίες των Μενονίδων και Δαοχίδων που συγκέντρωναν γη και το καλύτερο ιππικό της Θεσσαλίας, και τέλος το πολίτευμα ήταν ολιγαρχικό με ηγέτες από την οικογένεια των Εχεκρατίδων και σημαντικότερο τον Δάοχο.

Στη συνέχεια, ακολουθούν εμφύλιες διαμάχες σε όλη τη Θεσσαλία και ιδιαίτερα μεταξύ της Φαρσάλου, Λάρισας και Φερών. Το 394 π.Χ διεξάγεται στο όρος Ναρθακίου , η μάχη μεταξύ των Θεσσαλών και των Περσών με αρχηγό το Σπαρτιάτη βασιλιά Αγησίλαο που κατατρόπωσε το θεσσαλικό ιππικό. Το 374 π.Χ η Φάρσαλος υποτάσσεται στον, τύραννο των Φερών Ιάσονα. Τις περιόδους του Β' (200 - 197 π.Χ) και Γ' (171 - 168 π.Χ) Μακεδονικού πολέμου η περιοχή της Φαρσάλου ήταν πεδίο μάχης των Μακεδόνων και Ρωμαίων όπου κυριάρχησαν οι τελευταίοι και ακολούθησαν εμφύλιες συγκρούσεις μεταξύ τους. Τέλος το 48 π.Χ στο πεδινό τμήμα της Φαρσάλου διεξάγεται μάχη ανάμεσα στους δυο ρωμαίους στρατηγούς Πομπηίο και Ιούλιο Καίσαρα με τον τελευταίο να νικά. Το γεγονός αυτό αποτελεί και τη τελευταία γραπτή αναφορά στην αρχαία ιστορία της Φαρσάλου.

Αναφορικά με την κοινωνική ζωή της Φαρσάλου , η λατρεία θεοτήτων είναι παρούσα σε ιερά όπως το ναό του Θαυλίου Διός στο ύψωμα της Αγίας Παρασκευής , το ναό του Ασκληπιού στο ύψωμα του Αγίου Νικολάου αλλά και του ιερού Δήμητρας στο λόφο του Προφήτη Ηλία. Πιστοποιείται ακόμη από κινητά ευρήματα και επιγραφές των αρχαίων πόλεων Φαρσάλου, Πεύματος (σημερινό χωριό Καλλιθέας) και Ερέτριας η λατρεία της Αθηνάς, του Ολυμπίου Διός, της Άρτεμις, της Αφροδίτης, της Εννοδίας, της Θέτιδος, της Κυβέλης και του γιού της Άττι, του Ερμή αλλά και αγνώστων θεοτήτων . Η αγορά βρισκόταν στη σημερινή εμπορική ζώνη της πόλης, οι δρόμοι ήταν άλλοτε χωματόδρομοι και άλλοτε πλακόστρωτοι και υπήρχε αποχετευτικό σύστημα . Στοιχεία για δημόσιους χώρους όπως αρχαία θέατρα και χώρους άθλησης δεν έχουν εντοπιστεί.

Εικόνα 24 Χάρτης αρχαίας Θεσσαλίας .Πηγή : Open Science wiki fandom

Εικόνα 25 Αποτύπωση της αρχικής περιμέτρου του αρχαίου τείχους της Φαρσάλου. Πηγή : Δήμος Φαρσάλων

Μεσαίωνα – Βυζάντιο (6^{ος} - 15^{ος} αι μ.Χ)

Κατά τη διαίρεση της Ρωμαϊκή αυτοκρατορίας σε ανατολική και δυτική το 395μ.Χ από τον Θεοδόσιο Α΄, η Θεσσαλία άνηκε στην Ανατολική ή Βυζαντινή αυτοκρατορία. Αναφορές του Προκόπιου στο έργο του «Περί Κτισμάτων», μαρτυρούν την επανοχύρωση της πόλης των Φαρσάλων τον 6ο αι.μ.Χ κατά την εποχή του Ιουστινιανού. Η έκταση της πόλης στα βυζαντινά χρόνια μειώθηκε δραματικά. Περιορίστηκε στο υψηλότερο τμήμα της βόρειας πλαγιάς του λόφου του Προφήτη Ηλία, καταλαμβάνοντας το 1/6 της αρχαίας πόλης. Στη συνέχεια, κατά τα τέλη του 7^{ου} αι.μ.Χ ξεκίνησαν οι σκληρές επιδρομές Βουλγάρων και Σαρακηνών και εντάθηκαν το 923-926. Ωστόσο, ο έλεγχος και η οικονομική ευημερία της πόλης επανήλθε σύντομα. Τον 11^ο αι.μ.Χ η πόλη των Φαρσάλων ήταν σημαντικός εμπορικός σταθμός των Βενετών, προνόμιο που τους το παραχώρησε ο βυζαντινός αυτοκράτορας Αλέξιος Γ΄

Άγγελος. Το 1204 ,μετά το πέρας της Α΄ Άλωσης της Κωνσταντινούπολης από τους σταυροφόρους, η Θεσσαλία και η Φάρσαλος καταλαμβάνεται από τον Βονιφάτιο Μομφερατικό και προσαρτάται στο λομβαρδικό του βασίλειο. Η φραγκοκρατία κράτησε έως το 1222. Το 1309 ως το 1333, κατακτήθηκε από το βυζαντινό αυτοκράτορα , Ανδρόνικο Γ΄ ενώ το 1348 έως το 1393 για 45 δηλαδή χρόνια ήταν υπό την κυριαρχία των Σέρβων με ηγεμόνα το Στέφανο Δουσάν. Τέλος, το 1393, όπως και ολόκληρη η Θεσσαλία, υποτάσσεται στους Τούρκους.

Νεότερη Ιστορία (14ος – 19ος αι.)

Η πόλη των Φαρσάλων από τα τέλη του 14ου αιώνα ως τη 15 Αυγούστου 1881 ήταν υπό οθωμανικής κυριαρχίας. Η ονομασία της αλλάζει στα τουρκικά ως Τσιατάλτζα που μεταφράζεται ως σταυροδρόμι μιας και καθώς σε αυτή διασταυρώνονταν βασικοί οδικοί άξονες που ενώνονταν με τις υπόλοιπες θεσσαλικές πόλεις. Η πεδινή έκταση της αρχαίας πόλης ξανακατοικείται από Τούρκους άποικους ενώ ο τοπικός πληθυσμός αποτελούσε σκλάβος των Τούρκων κατακτητών και είχε περιορισμένα προνόμια. Συγκεκριμένα, η πόλη ήταν έδρα μπέηδων που εκμεταλλεύονταν τα εύφορα εδάφη της περιοχής, γνωστά ως τσιφλίκια όπου στις αρχές του 19^{ου} αιώνα ανήκαν στον Αλή Πασά. Κύρια καλλιέργεια αποτελούσε το βαμβάκι. Ονομαστό προϊόν άρχισε να αποτελεί ο χαλβάς και από γιορτές του τόπου καθιερώθηκε τουλάχιστον από το 1608, η ετήσια εμποροπανήγυρη "Παναϊά παζάρ" που διεξάγονταν κάθε δεύτερο δεκαπενθήμερο του Αυγούστου. Ο κοινωνικός ιστός των Φαρσάλων διαμορφωνόταν στις 130 περίπου χριστιανικές οικογένειες από τις οποίες, κάποιες διέμεναν στο ανατολικό τμήμα της πόλης , που ονομαζόταν Βαρούσι και κάποιες στο δυτικό τμήμα της πόλης που ονομαζόταν Εσκή χαμάμ (παλιό λουτρό) ενώ στο κέντρο βρίσκονταν οι Τούρκοι και τα τζαμιά τους.

Μετά από την απελευθέρωση των Φαρσάλων από τον τουρκικό ζυγό στη 15 Αυγούστου 1881 αλλά και την ένωση της Θεσσαλίας με την υπόλοιπη Ελλάδα μέσω της Συνθήκης της Κωνσταντινούπολης (1881), η πόλη γνώρισε νέα ακμή. Οι Οθωμανοί όμως, την ανακατέλαβαν το 1897 κατά τον ελληνοτουρκικό πόλεμο στη γνωστή Μάχη των Φαρσάλων κατά την οποία ο ελληνικός στρατός ηττήθηκε και υποχώρησε στο Δομοκό. Στη συνέχεια, το 1912 ξέσπασε ο Α΄ Βαλκανικός Πόλεμος και οι Έλληνες της Θεσσαλίας έλαβαν πίσω τα εδάφη τους. Έπειτα, ξέσπασε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η Θεσσαλία καθώς και η πόλη των Φαρσάλων γνώρισαν

σημαντικές καταστροφές. Το 1941 βομβαρδίστηκαν από Γερμανούς ενώ το Μάρτιο του 1943 πυρπολήθηκε από τους Ιταλούς και αρκετοί κάτοικοι εκτελέστηκαν ως αντίποινα για τις επιθέσεις ανταρτών. Στον εμφύλιο που ακολούθησε την Κατοχή, η πόλη δέχτηκε επίθεση ανταρτών, γεγονός που μαρτυρούν ακόμη τα πολυάριθμα πολυβολεία γύρω από την πόλη. Τέλος, στα 1954 και 1957 υπέφερε από καταστρεπτικούς σεισμούς που αλλοίωσαν τον αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό της ιστό.

Εικόνα 26 Η μάχη της Φαρσάλου, Γεώργιος Ροϊλός. Πηγή : Εθνική Πινακοθήκη

Σύγχρονη Ιστορία (20^{ος} -21^{ος} αι. μ.Χ)

Η πόλη περιήλθε σε αρκετές διοικητικές μεταβολές. Ο οικισμός των Φαρσάλων ξεκίνησε από έδρα κοινότητας (1913-1964) σε έδρα Δήμου το 1965 στην οποία ανήκαν και οι οικισμοί Ρίζι, Σταθμός και Χαϊδάρια και έδρα Καποδιστριακού Δήμου το 1999 στον οποίο προστέθηκαν οι οικισμοί των Φαρσάλων, Αχιλλείου και Βρισίων. Από το 2011 μέχρι και σήμερα είναι η έδρα του διευρυμένου καλλικρατικού δήμου που περιλαμβάνει όλους τους τέως καποδιστριακούς δήμους της επαρχίας Φαρσάλων (δήμος Φαρσάλων, Πολυδάμαντα, Ενιπέα και Ναρθακίου).

3.3.2 Γεωγραφική θέση-γεωμορφολογία-δημογραφία

Τα Φάρσαλα βρίσκονται κεντρικά της ηπειρωτικής Ελλάδας και ο Δήμος τους αποτελείται από 56 χωριά – οικισμούς. Είναι διοικητικό, οικονομικό και αγροτικό κέντρο έχοντας συγκριτικά πλεονεκτική θέση για τους επισκέπτες του καθώς απέχει λίγα χιλιόμετρα από σημαντικά αστικά και πολιτιστικά κέντρα. Αξιοσημείωτο , για τους επισκέπτες του είναι ότι βρίσκονται σε κοντινή απόσταση από τα μοναστήρια των Μετεώρων που από το 1988 περιλαμβάνονται στον κατάλογο μνημείων παγκόσμιας κληρονομιάς της UNESCO και από το ψηλότερο βουνό της Ελλάδος τον Όλυμπο που

το 1981 η UNESCO τον ανακήρυξε «Διατηρητέο Οικοσύστημα της Παγκόσμιας Βιόσφαιρας».

Συγκεκριμένα, ο Δήμος Φαρσάλων καταλαμβάνει το νότιο τμήμα του Νομού Λάρισας και προήλθε από τη συνένωση των Καποδιστριακών Δήμων Ενιπέα, Ναρθακίου, Πολυδάμαντα και Φαρσάλων. Η ευρύτερη περιοχή συνορεύει Δυτικά με τους Νομούς Τρικάλων και Καρδίτσας, Νότια και Ανατολικά με τον Νομό Μαγνησίας, Νότια με τον Νομό Φθιώτιδας και Βόρεια – Βορειοανατολικά με τις Τοπικές Κοινότητες του Δήμου Κιλελέρ, του Νομού Λάρισας. Περικλείεται προς Νότο από το Ναρθάκιο όρος, ενώ προς Βορρά από το Φυλλήιο και το Χαλκηδόνιο όρος. Η πεδιάδα του Δήμου διαρρέεται από τους ποταμούς Ενιπέα και Απιδανό. Διοικητικά αποτελείται από 1 Δημοτική Κοινότητα και 27 Τοπικές Κοινότητες από τις οποίες οι δύο (2) είναι χαρακτηρισμένες ως ορεινές, οι πέντε (5) ως μειονεκτικές και οι υπόλοιπες είκοσι (20), καθώς και η Δημοτική Κοινότητα Φαρσάλων είναι χαρακτηρισμένες ως δυναμικές. Ο Δήμος Φαρσάλων καταλαμβάνει συνολική έκταση 739.737 τετραγωνικών χιλιομέτρων. Η θέση του Δήμου Φαρσάλων είναι κεντροβαρής γιατί απέχει από 40 έως 70 χλμ από τις μεγαλύτερες πόλεις των γειτονικών νομών. Η Δημοτική Κοινότητα Φαρσάλων απέχει 42 χλμ από την Λάρισα, 62 χλμ από το Βόλο, 45 χλμ από την Καρδίτσα και 75 χλμ από τα Τρίκαλα. Ταυτόχρονα, διέρχεται και ο βασικός σιδηροδρομικός άξονας της χώρας, που ενώνει τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα, την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη (βόρεια και νότια Ελλάδα). Παράλληλα, δεν πρέπει να παραβλεφθεί και η σύνδεση του νομού με το βόρειο τμήμα της χώρας (Μακεδονία). Ο Δήμος συνδέεται, μέσω του επαρχιακού οδικού δικτύου Φάρσαλα – Μικροθήβες – Νέα Αγχίαλος, με το νέο αεροδρόμιο Αγχιάλου. Από τον Νομό Λάρισας διέρχεται ο οδικός άξονας Πατρών - Αθηνών - Θεσσαλονίκης - Ευζώνων (Π.Α.Θ.Ε.), ενώ ταυτόχρονα διέρχεται και ο βασικός σιδηροδρομικός άξονας της χώρας, που ενώνει τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα, την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη (βόρεια και νότια Ελλάδα). Παράλληλα, δεν πρέπει να παραλειφθεί και η σύνδεση του νομού με το δυτικό τμήμα της χώρας. Ειδικότερα, η Δημοτική Κοινότητα Φαρσάλων καταλαμβάνει κεντροβαρή θέση σε επίπεδο Περιφέρειας Θεσσαλίας. Η πόλη των Φαρσάλων διαθέτει ένα πυκνό δίκτυο συνδέσεων με Κ.Τ.Ε.Α. για τις εντός του νομού περιοχές. Υφίσταται σύνδεση Λάρισας - Φαρσάλων και όλων των ενδιάμεσων περιοχών. Η μεγαλύτερη σύνδεση υφίσταται με την πόλη της Λάρισας, γεγονός που υποδηλώνει και το μέγεθος των πληθυσμών που μετακινούνται σε ημερήσια βάση. Οι μετακινήσεις των πληθυσμών, κυρίως προέρχονται είτε από άτομα που εργάζονται στην πόλη της Λάρισας και διαμένουν σε

άλλες περιοχές, είτε από άτομα που πηγαίνουν στη Λάρισα για αγορές. Ο Δήμος Φαρσάλων, μέσω του σταθμού Παλαιοφαρσάλων, συνδέεται με το σιδηροδρομικό δίκτυο της χώρας ικανοποιητικά. Στο επίπεδο των υπεραστικών συγκοινωνιών η σύνδεση με τα μαζικά μέσα μεταφοράς δεν μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητική.

Η συνολική έκταση του Δήμου Φαρσάλων είναι 739,737 τ. χλμ. Η απογραφή του 2011, που διενεργήθηκε από την Ελληνική Στατιστική Αρχή σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό Κανονισμό 763/2008, εστίασε στην καταγραφή του μόνιμου πληθυσμού της χώρας (του αριθμού των Ελλήνων και αλλοδαπών κατοίκων που δήλωσαν τη συνήθη διαμονή τους). Κατά την απογραφή της ΕΛΣΤΑΤ του 2021, στον Δήμο Φαρσάλων καταμετρήθηκαν 16.310 μόνιμοι κάτοικοι εκ των οποίων οι 8101 είναι άνδρες και οι 8209 γυναίκες .

3.3.3 Οικονομικό - τουριστικό προφίλ

Κυρίαρχος παραγωγικός τομέας στον Δήμο Φαρσάλων, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛ.ΣΤΑΤ. για την απογραφή του 2011, είναι ο πρωτογενής. Ο πρωτογενής τομέας έχει ιδιαίτερη βαρύτητα στην οικονομία της περιοχής του Δήμου και συμβάλλει σε σημαντικό βαθμό στην παραγωγή εισοδήματος. Η περιοχή του Δήμου Φαρσάλων χαρακτηρίζεται ως αγροτική. Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις, αγραναπαύσεις και βοσκότοποι καταλαμβάνουν το 79,7% της συνολικής έκτασης του Δήμου, Η περιοχή διαθέτει μια μεγάλη ποικιλία παραγωγικών δραστηριοτήτων τόσο στον χώρο της φυτικής, όσο και στον χώρο της ζωικής παραγωγής, καλύπτοντας ένα μεγάλο μέρος παραγόμενων αγροτικών προϊόντων. Η ποικιλομορφία στο ανάγλυφο της περιοχής (συνδυασμός πεδινών, μειονεκτικών και ορεινών) διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη των δραστηριοτήτων του πρωτογενή τομέα (γεωργία, κτηνοτροφία). Η τεράστια σημασία του πρωτογενή τομέα στην περιοχή μελέτης αντικατοπτρίζεται από το γεγονός ότι ο συγκεκριμένος τομέας συγκεντρώνει το 42,85% των απασχολούμενων. Στις Δημοτικές Ενότητες Ενιπέα, Ναρθακίου και Πολυδάμαντα υπερτερεί ο αριθμός των απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα, όπου η παραδοσιακή ενασχόληση των κατοίκων με τη γεωργία και την κτηνοτροφία είναι η κύρια πηγή εισοδήματος των κατοίκων των περιοχών αυτών. Στη Δημοτική Ενότητα Φαρσάλων υπερτερεί ο αριθμός των απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα που συγκεντρώνει πλήθος επιχειρήσεων παροχής υπηρεσιών, εμπορίου και εστίασης.

Είναι γενικά αποδεκτό ότι η οργάνωση του τουρισμού, ιδιαίτερα η προώθηση και οι τουριστικές υπηρεσίες, είναι ένας από τους βασικούς παράγοντες που καθορίζουν την ελκυστικότητα των τουριστικών τοποθεσιών (Richards, G. ,1996). Τα Φάρσαλα παρουσιάζουν ελλείψεις τουριστικές υποδομές που περιορίζουν χρονικά την επισκεψιμότητα των τουριστών. Η υπάρχουσα τουριστική υποδομή είναι ελλιπής. Διαθέτει μόνο μία ξενοδοχειακή μονάδα με 18 κλίνες .Ως επακόλουθο, η πλειοψηφία των τουριστών επισκέπτονται τη περιοχή για λίγες ώρες έχοντας περιορισμένη δυνατότητα διανυκτέρευσης ή πιο σπάνια επιλέγουν τον προορισμό της επαρχίας Φαρσάλων κάνοντας τουρισμό σύντομης απόδρασης (city break) . Το τουριστικό προφίλ της περιοχής στηρίζεται κυρίως σε χώρους εστίασης και διασκέδασης οπου μπορούν οι επισκέπτες να απολαύσουν παραδοσιακά φαγητά και ποτά .Παράλληλα, η τουριστική κίνηση αυξάνεται τις καλοκαιρινές μέρες οπου πραγματοποιούνται μουσικές εκδηλώσεις, παραδοσιακές γιορτές και πανηγύρια σε όλη την επαρχία. Το αποκορύφωμα του αριθμού των επισκεπτών παρατηρείται τον Αύγουστο όπου για μια εβδομάδα γίνεται εμποροπανήγυρη στη σκεπαστή αγορά της πόλης και στη γιορτή Χαλβά που διεξάγεται συνήθως το Σεπτέμβριο οπου οι τουρίστες μπορούν να απολαύσουν αυτό το παραδοσιακό γλυκό που είναι ταυτισμένο με τον τόπο.

3.4 Πολιτιστικά υλικά αγαθά ανά χρονική περίοδο

Σήμερα η επαρχία Φαρσάλων φιλοξενεί πλήθος μνημείων αρχαιολογικού, ιστορικού και θρησκευτικού ενδιαφέροντος. Το σύνολο των σωστικών ανασκαφών που έχουν πραγματοποιηθεί έως σήμερα διαφωτίζουν πλέον αρκετά την ιστορία και πολιτιστική σημασία της πόλης.

3.4.1 Αρχαία μνημεία

- ✚ τάφοι ,νεκρικά αγγεία και κτερίσματα, εποχής Σιδήρου (11^{ος} - μέσα 9^{ου} αιώνα π.Χ)

Στη σημερινή οδό Βουλγαροκτόνου, αποκαλύφθηκαν τάφοι και νεκρικά αντικείμενα από το δυτικό νεκροταφείο της αρχαίας Φαρσάλου.

- ✚ Αρχαϊκός Θολωτός τάφος (6^{ος} – αρχές 5^{ου} αιώνα π.Χ)

Στην οδό Λαμίας διασώζεται από ανασκαφές της δεκαετίας του 1950 θολωτός τάφος με δρόμο, καλυμμένος από τύμβο και περιβαλλόμενος από λίθινο πολυγωνικό περίβολο. Κατά τους υστεροαρχαϊκούς χρόνους, στη θέση του θολωτού τάφου βρισκόταν το δυτικό νεκροταφείο της αρχαίας πόλης Φαρσάλου.

✚ Μελανόμορφος κρατήρας (540-530 π.Χ)

Σπουδαίο εύρημα του θολωτού τάφου αποτελεί το κτέρισμα ενός μελανόμορφου κρατήρα, δημιούργημα του αγγειοπλάστη Εξηκία που ζωγράφιζε κυρίως θέματα μυθολογίας. Το αγγείο εικονίζει τη μάχη Ελλήνων και Τρώων γύρω από τη σορό του Πατρόκλου και σήμερα εκτίθεται στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών.

Εικόνα 27 Δύο όψεις καλυκωτού κρατήρα, Εξηκίας. Πηγή : Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών

✚ Μαρμάρινο επιτύμβιο ανάγλυφο, (αρχές 5^{ου} αι. π.Χ)

Από το δυτικό νεκροταφείο της αρχαίας Φαρσάλου βρέθηκε το 19^ο αιώνα μ.Χ το μαρμάρινο έργο γνωστό ως " L'exaltation de la fleur" που σημαίνει " Η εξύψωση του λουλουδιού " και αναπαριστά δύο γυναικείες μορφές να κρατούν λουλούδια. Σήμερα το συγκεκριμένο έργο βρίσκεται στο Μουσείο Λούβρου, Παρίσι.

Εικόνα 28 Επιτύμβιο ανάγλυφο L'exaltation de la fleur. Πηγή: Δήμος Φαρσάλων

✚ Λείψανα δημόσιου κτιρίου κλασικής περιόδου (5^{ος} αι. π.Χ)

Ανασκαφικές εργασίες σε απαλλοτριωμένο οικόπεδο της οδού Κουκουφλή ,αποκάλυψαν μέρος του κεντρικού ιστού της αρχαίας Φαρσάλου με ευρήματα δημόσιου κτιρίου (κίονες και επιστήλια) χρονολογούμενο τον 5^ο αιώνα π.Χ.

✚ Νομίσματα (4^{ος} αι. π.Χ)

Αμέσως μετά τα Μηδικά, 479 π.Χ. , η πόλη άρχισε να κόβει δικά της νομίσματα, τα οποία στον εμπροσθότυπό τους έχουν κεφαλή Αθηνάς με αττικό ή και κορινθιακό κράνος και στον οπισθότυπο ένα άλογο ή έναν ιππέα μιας και το ιππικό της Φαρσάλου ήταν από το πλέον φημισμένο στην αρχαιότητα. Τεχνοτροπικά το νόμισμα συμφωνούσε με της αθηναϊκής κοπής. Σήμερα φιλοξενούνται στο Διαχρονικό Μουσείο Λάρισας.

✚ Τείχος Ακρόπολης αρχαίας Φαρσάλου (4^{ος} αι.π.Χ- βυζαντινή περίοδος)

Η ακρόπολη της πόλης αποτελεί το νοτιότερο και ψηλότερο τμήμα των Φαρσάλων και εντοπίζεται στην κορυφή του σημερινού βραχώδους υψώματος «Προφήτης-Ηλίας». Η ύπαρξη της είναι σημαντική μιας και μας παρέχει όλες τις πληροφορίες του πολεοδομικού σχεδιασμού της αρχαίας Φαρσάλου. Από τον 4^ο αιώνα π.Χ και μετά , η ακρόπολη περιβάλλονταν από δικό της χωριστά τείχος για στρατιωτικά αμυντικούς σκοπούς. Υπολογίζεται ότι η περίμετρος του δεν ξεπερνούσε τα 5 χμ και το πάχος του κυμαίνονταν από 1.55-3.30 μέτρα. Σήμερα το τείχος είναι προϊόν μεταγενέστερων επιδιορθώσεων και προσθηκών κυρίως της βυζαντινής και μεταβυζαντινής εποχής. Σύμφωνα με τον Προκόπιο την εποχή που αυτοκράτορας ήταν ο Ιουστινιανός (6ος αιώνας μ.Χ), νέο τείχος προστέθηκε στο υφιστάμενο σωζόμενο των αρχαίων χρόνων. Ωστόσο, μετά την ολοκλήρωση των έργων αναστήλωσης του τείχους από την εφορεία Αρχαιοτήτων Λάρισας το 2014 , σώζονται σε αρκετό ύψος τμήματα του τείχους της ακρόπολης και περιμετρικά οι 19 από τους 23 τετράπλευρους ορθογώνιους πύργους. Επίσης, εντοπίζονται 6 πύλες που οδηγούσαν στους άξονες των οδικών αρτηριών της πόλης. Σημειώνεται ότι οι δύο κύριες πύλες ήταν αντικριστές, η μία βρισκόταν στο κέντρο του βόρειου τμήματος του τείχους και αντίστοιχα η άλλη στο κέντρο του νότιου τμήματος. Η βόρεια πύλη επικοινωνούσε με την πόλη ενώ η νότια με την έξοδο από αυτή. Τέλος

, στην ακρόπολη σώζεται μια υπόσκαφη αρχαία δεξαμενή, η οποία συγκέντρωνε το βρόχινο νερό (ομβροδέκτης) και ήταν κατασκευασμένη από κυβόλιθους.

Εικόνα 29 Σημερινή όψη τείχους ακρόπολης Φαρσάλων. Πηγή: Προσωπικό αρχείο

✚ Ερείπια Κυκλώπειων τειχών στο λόφο Χτούρι, Υπέρειας

Νοτιοανατολικά της Υπέρειας, βρίσκεται ο λόφος Χτούρι ονομασία που προέρχεται από το οχτούρι που δηλώνει ότι υπήρχαν οχτώ εισοδοί γύρω από τα τείχη. Το 1831 ο Γάλλος ερευνητής αρχαιολόγος Yves Bequignon πραγματοποίησε μικρής κλίμακας ανασκαφικές έρευνες στο χώρο και διαπίστωσε την ανθρώπινη ύπαρξη από την Μεσοελλαδική εποχή (2000 – 1600 π.Χ.) μέχρι το 198 π.Χ. Σήμερα στην κορυφή σώζονται μεγάλοι πολυγωνικοί λίθοι, κατάλοιπα των κυκλώπειων τειχών αλλά και κτιρίου. Ο χώρος σήμερα χρήζει αρχαιολογικής ανασκαφής προκειμένου να αναδειχθεί, σηματοδοτηθεί και να είναι έτσι τουριστικά επισκέψιμος.

✚ Ευρήματα της αρχαίας Σκοτούσσας

Η τοπική κοινότητα της Σκοτούσσας, με πληθυσμό 97 κατοίκους (απογραφή 2011) υπάγεται διοικητικά στο Δήμο Φαρσάλων, απέχει 20 χμ από την πόλη των Φαρσάλων και χαρακτηρίζεται ιδιαίτερης ιστορικής σημασίας μιας και αρχαιολογικές σκαπάνες έχουν φέρει στην επιφάνεια σημαντικά ευρήματα από την αρχαιότητα. Η αρχαία Σκοτούσσα πρωτοκατοικήθηκε τη Νεολιθική εποχή (7.000 -3500 π.Χ). Κατά την κλασική εποχή (7^{ος} - 4^{ος} αιώνας π.Χ.) διέθετε στάδιο, θέατρο αλλά και ακρόπολη χωριστά περιτοιχισμένη από τείχος μήκους 4χμ, 44 πύργους και 5 πύλες. Σημαντική στιγμή της αρχαίας ιστορίας της σημειώνεται το 369π.Χ που η πόλη σχεδόν καταστράφηκε. Αυτό προέκυψε καθώς ο Αλέξανδρος, τύραννος των Φερών κάλεσε δήθεν για δημόσια συγκέντρωση το πλήθος των κατοίκων της Σκοτούσσας στο αρχαίο της θέατρο και αντ' αυτού εμφανίστηκαν οι μισθοφόροι του σκοτώνοντας το

μεγαλύτερο μέρος του πλήθους και πετώντας το έξω από τα τείχη . Οι υπόλοιποι πουλήθηκαν ως δούλοι. Το 364 π.Χ στη θέση της αρχαίας Σκοτούσας Κυνός Καφαλαί ξέσπασε πανωλεθρία ανάμεσα στον τύραννο Αλέξανδρο και τον Βοιωτό στρατηγό Πελοπίδα , με τον τελευταίο να χάνει τη ζωή του. Στη συνέχεια η σκοτουσσαία γη μετατράπηκε σε στρατιωτικό κέντρο του βασιλιά της Μακεδονίας Φίλιππο Ε΄ και το 197 π.Χ υποτάχθηκε στους Ρωμαίους , όπως και ολόκληρη η Θεσσαλία. Έπειτα ,το 191 π.Χ η πόλη καταλήφθηκε από τον ηγεμόνα της Συρίας , Αντίοχο ο οποίος ύψωσε τύμβο πάνω από τον τάφο πεσσόντων Μακεδόνων στη μάχη κατά των Ρωμαίων. Τέλος , σύμφωνα με τον περιηγητή και γεωγράφο Πausανία η πόλη είχε σχεδόν ερημωθεί το 2^ο αι.μ.Χ.

Σήμερα, στο δρόμο που συνδέει τα χωριά Άνω Σκοτούσσα και Αγία Τριάδα σώζεται το ανατολικό τμήμα του τείχους της ακρόπολης και η κύρια είσοδος της πόλης . Ακόμη, ανασκαφές έφεραν στο φως ένα δημόσιο κτίριο των ελληνοιστικών χρόνων (3^{ος} αι. π.Χ - 31 π.Χ) που εικάζεται ότι είχε λατρευτική χρήση. Ευρήματα από νομίσματα με στοιχεία από την καθημερινή ζωή των κατοίκων της αρχαίας Σκοτούσας (ίππος, κόκκοι σιταριού, ο Ηρακλής) μαρτυρούν την οικονομική της δύναμη και συγκεκριμένα τον πλούτο της σε παραγωγή και εξαγωγή σιταριού από τους εύφορους σιτοβολώνες της. Τέλος, από εκεί καταγόταν ο Πολυδάμας ο Σκοτουσσαίος 5^{ος} αι. π.Χ , διάσημος αρχαίος αθλητής στο παγκράτιο αλλά και ολυμπιονίκης το 408 π.Χ στην 93^η Ολυμπιάδα. Η δύναμη του ήταν τόση που εξισώνονταν με του Ηρακλή. Σήμερα προς τιμή του , υπάρχει από το 2015 το μνημείο του στην κεντρική πλατεία της Σκοτούσας φιλοτεχνημένο από τον γλύπτη Αλτίν Πατσέλη.

Εικόνα 30 Δημόσιο κτίριο από ανασκαφές της επιστημονικής ομάδας του πανεπιστημίου Μεσίνας Ιταλίας. Πηγή : Δήμος Φαρσάλων

Εικόνα 31 Ανατολικό τείχος Σκοτούσας. Πηγή : Δήμος Φαρσάλων

✚ Αρχαία Ερέτρια

Η τοπική κοινότητα της Ερέτριας με πληθυσμό 147 κατοίκους (απογραφή 2011) υπάγεται στο Δήμο Φαρσάλων και απέχει 23 χμ από την κωμόπολη των Φαρσάλων. Ετυμολογικά το όνομα του χωριού πηγάζει από το ρήμα ερέττω που σημαίνει κωπηλατώ και πιθανολογείται ότι παλιότερα είχαν εγκατασταθεί κάτοικοι της Ερέτριας, Ευβοίας, θέση που δεν στηρίζεται σε αρχαιολογικά ή ιστορικά ερείσματα.

Κατά την αρχαιότητα η ακρόπολη ήταν οχυρωμένη με ξεχωριστό τείχος από την κάτω πόλη και θεμελιωνόταν στην κορυφή ενός λόφου 651μ ύψους, γεγονός που προσδιορίζει τη στρατηγική της σημασία. Το τείχος ήταν κατασκευασμένο από ασβεστολιθικό πέτρωμα , χτισμένο με την έμπλεκτη τεχνική όπου το εξωτερικό τείχος χτιζόταν από μεγάλους σμιλεμένους και λειασμένους ορθογώνιους ή πολυγωνικούς λίθους και συνδέονταν έτσι μεταξύ τους ώστε να μην υπάρχει η ανάγκη συγκολλητικού υλικού. Η εσωτερική πλευρά των τειχών ήταν κατασκευασμένη με μικρότερους ημικατεργασμένους λίθους και το με εσωτερικό γέμισμα ανάμεσα στο εξωτερικό και εσωτερικό τοίχο πραγματοποιούνταν από μικρές πέτρες , πηλό και χώμα. Το μέγιστο πλάτος του ήταν 2,50 έως 3,00 μέτρα, ενώ το μέγιστο ύψος του πάνω από 4,00 μέτρα. Διέθετε τουλάχιστον οκτώ πύλες και 4 πύργους. Σήμερα σώζεται τμήμα του ανατολικού τείχους της ακρόπολης.

Επίσης, από ανασκαφές του Έλληνα αρχαιολόγου Χρήστο Τσουντα (1905) και αργότερα των Άγγλων αρχαιολόγων A.Wace και M. Thompson (1907- 1910) βρέθηκαν στη θέση Τσαγγλί-Μαγούλα ,ένας χαμηλός λόφος διαστάσεων περίπου 200 × 200μ. και βάθους 10μ, σημαντικά αρχιτεκτονικά κατάλοιπα οικισμών της Μέσης Νεολιθικής περιόδου (5600 – 5300 π.Χ) καθώς και κεραμικά κατάλοιπα (ειδώλια, αγγεία)

,αρχαϊκές επιγραφές αλλά και κοσμήματα. Από το σύνολο των ευρημάτων κάποια φιλοξενούνται στο Δημαρχείο Φαρσάλων, και κάποια στο Διαχρονικό μουσείο Λάρισας , στο Βρετανικό Μουσείο του Λονδίνου, στο Μουσείο Αλμυρού αλλά και στο Εθνικό Αρχαιολογικό μουσείο Αθηνών.

Ακόμη, το 2019 κατά την πρώτη φάση ανασκαφής από επιστημονική ομάδα Ιταλών του πανεπιστημίου της Μεσίνα βρέθηκαν θεμέλια δύο κτισμάτων ιερού τεμένους και βρίσκονται στη βάση και ανατολικό τμήμα του λόφου Καστράκι που σήμερα βρίσκεται στο δρόμο ανάμεσα στα δύο χωριά Ερέτρια και Άγιος Χαράλαμπος. Το πρώτο κτίριο, το βορειότερο και αρχαιότερο εικάζεται ότι είναι μια απλή μορφή ναού με προναό και το δεύτερο κτίριο ως στοά για τη φύλαξη των αφιερωμάτων. Και τα δύο κτίρια περιβάλλονταν από κοινό λίθινο περίβολο. Ακόμη, διάσπαρτα στο λόφο Καστράκι , έχουν βρεθεί λίθινες τράπεζες προσφορών ή βωμοί θυσιών που πάνω τους υπήρχαν λαξευμένα λατρευτικά ημισφαίρια/κεφαλάκια (παραπέμπουν στον ομφαλό των Δελφών-σύμβολο κάθαρσης και στη λατρεία του Απόλλωνα) και δίπλα τους ένα βαθύ παραλληλόγραμμο (πιθανώς για να τοποθετούν κάποια στήλη). Όλα αυτά δείχνουν την έντονη λατρευτική δραστηριότητα. Το συγκεκριμένο ερευνητικό έργο δεν έχει ακόμη ολοκληρωθεί ώστε να είναι επισκέψιμο.

Εικόνα 32 Ανατολικό τείχος αρχαίας Ερέτριας. Πηγή : Δήμος Φαρσάλων

✚ Κάστρο Καλλιθέας, αρχαία πόλη Πεύμα

Η τοπική κοινότητα Καλλιθέας , ανήκει στο Δήμο Φαρσάλων , έχει πληθυσμό 60 κατοίκους και απέχει 23 χμ από τα Φάρσαλα. Ιστορικά παρουσιάζει ενδιαφέρον μιας και εκτιμάται ότι η αρχαία της οχυρωμένη πόλη ,ταυτίζεται με την αρχαία πόλη της Αχαΐας Φθιώτιδας Πεύμα που σήμερα εντοπίζεται στη θέση «Κάστρο»

Καλλιθέας. Η πόλη κατοικήθηκε από τον 4ο έως τον 2ο αι. π.Χ. και ήταν χτισμένη σύμφωνα με το ιπποδάμειο πολεοδομικό σύστημα δηλαδή με τη χάραξη παράλληλων δρόμων που τέμνονται κάθετα (κάναβος) και ταυτόχρονα τη δημιουργία οικοδομικών τετραγώνων ίσου εμβαδού. Η πόλη ήταν τειχισμένη και οχυρωμένη με πύργους και έφερε δύο πύλες, τη δυτική και ανατολική αντίστοιχα που η δεύτερη ανοιγόταν προς την κοιλάδα του Ενπιέα.

Καναδοί αρχαιολόγοι του Πανεπιστημίου της Alberta σε συνεργασία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Λάρισας και το Δήμο Φαρσάλων μετά από ανασκαφές που ξεκίνησαν από το 2004 ,έφεραν στην επιφάνεια τμήματα της αρχαίας πόλης της κλασικής και ελληνιστικής περιόδου. Πιο συγκεκριμένα , τα τμήματα προέρχονται από την αρχαία αγορά , από ένα μικρό ναό με βωμό , μία στοά και από μια ιδιωτική αρχαία κατοικία ,την οικία 10 διαστάσεων 20x15m με ένα στενό διάδρομο στην είσοδο, ένα κεντρικό αίθριο και περίπου 10 δωμάτια γύρω του. Στα κινητά αρχαία ευρήματα που βρέθηκαν ανάμεσα στα παραπάνω στοιχεία συγκαταλέγονται αγγεία, ειδώλια,θραύσματα λύχνων, νομίσματα, μέχρι και ζωικό και ανθρώπινο οστεολογικό υλικό. Ξεχωρίζουν για τη μοναδικότητά τους τα πήλινα υφαντικά βάρη (αγνύθες), δισκοειδούς τύπου της οικίας 10, γεγονός που υποδηλώνει την ύπαρξη αργαλειού και της οικοβιοτεχνίας γενικότερα. Όλα αυτά τα αντικείμενα στεγάζονται από το 2013 προσωρινά στο πολιτιστικό κέντρο Φαρσάλων και μετέπειτα θα μεταφερθούν μόνιμα στην αρχαιολογική συλλογή Φαρσάλων στο παλιό διδακτήριο του 1ου δημοτικού σχολείου Φαρσάλων,όταν ολοκληρωθούν οι εργασίες αποκατάστασής του.

Εικόνα 33 Αναπαράσταση ιδιωτικής οικίας 10. Πηγή :Δήμος Φαρσάλων

Εικόνα 34 Ομοίωμα κάθετου αρχαίου αργαλειού. Πήγη: Δήμος Φαρσαλών

✚ Ρωμαϊκό στρατόπεδο Ζωοδόχου Πηγής

Στη θέση που σήμερα βρίσκονται τα ερείπια του μεταβυζαντινού ναού Αγίων Αναργύρων της τοπικής κοινότητας Ζωοδόχου Πηγής όπως αναφέρεται λεπτομερώς παρακάτω, έχουν εντοπιστεί και λείψανα από το Ρωμαϊκό στρατόπεδο του Πομπηίου που ήταν χώρος εκπαίδευσης του στρατού του πριν τη μάχη της Φαρσάλου με τον Ιούλιο Καίσαρα , 48π.Χ

✚ Λιθόκτιστο πηγάδι Τσιγγενέ, Άγιος Κωνσταντίνος Φαρσαλών

Το λιθόκτιστο πηγάδι Τσιγγενέ κατά τις μαρτυρίες των ντόπιων χρονολογείται από την αρχαιότητα, ωστόσο μέχρι σήμερα δεν έχει οριοθετηθεί το ακριβές του σημείο.

3.4.2 Βυζαντινά μνημεία

✚ Μετά-Βυζαντινός ναός Υπαπαντής του Χριστού, Θετίδιο

Στον οικισμό Θετίδιο ή Αλχανί όπως ήταν η παλιά του ονομασία επί Τουρκοκρατίας, και στη δυτική πλευρά του οικισμού βρίσκεται κάτω από το επίπεδο της γης ο ναός της Υπαπαντής του Χριστού. Αρχαιολογικές έρευνες μαρτυρούν ότι ο ναός χτίστηκε για πρώτη φορά το 1100 μ.Χ και χρησιμοποιήθηκε ως ησυχαστήριο ασκητών μιας και η περιοχή τότε ήταν ερημική . Αργότερα , το 1720 με την παρουσία κατοίκων στο χωριό ο ναός είχε τη χρήση της κύριας εκκλησίας του χωριού και για τη συντήρησή του πραγματοποιήθηκαν αρκετές δομικές επεμβάσεις ενίσχυσης και επεκτάσεις . Το εσωτερικό του ναού κοσμούν αιογραφίες της Παλαιάς και Καινής Διαθήκης οι οποίες σήμερα με το πέρασμα

του χρόνου και την υγρασία έχουν φθαρεί και διασώζονται και διαφυλάσσονται εικόνες – κειμήλια και λειτουργικά βιβλία. Ο ναός λειτουργούσε μέχρι και το 1964 αφού μετά τη θέση του έλαβε ο νέος ναός που οικοδομήθηκε σε μικρή απόσταση μακριά από τον αρχικό ναό. Σήμερα, αν και μεγάλης ιστορικής σημασίας ναός, δεν έχει ακόμη αποκατασταθεί και διαφυλαχτεί ώστε να είναι επισκέψιμος.

✚ Μετά-Βυζαντινός ναός Παναγίας Δεμερλιώτισσας, Σταυρός Φαρσάλων

Στον οικισμό Σταυρό Φαρσάλων ή Δεμερλί όπως ήταν η παλιά του ονομασία επί Τουρκοκρατίας, χτίστηκε το 1778 ο Ιερός Ναός της Παναγίας Δεμερλιώτισσας. Ο αρχιτεκτονικός τύπος του ναού είναι τρίκλιτη βασιλική με εξωνάρθηκα. Εσωτερικά του ναού, η αγιογράφηση όπως επισημαίνεται στην κτητορική επιγραφή ολοκληρώθηκε μετά από 8 χρόνια, το 1786 από τους αγιογράφους Γεώργιο Γεωργίου από το χωριό Μαβρίλο Τυμφρηστού και Γεώργιο Αναγνώστου από τα Φουρνά Ευρυτανίας. Η αγιογράφηση είναι πυκνή με πολλές παραστάσεις, βασισμένη στην τεχνοτροπία της Κρητικής σχολής. Το πιο χαρακτηριστικό σημείο είναι ότι στους αγίους των τοιχογραφιών παρατηρείται η αφαίρεση των ματιών τους γεγονός που έχει εξηγηθεί ότι συνέβη εσκεμμένα από τους Τούρκους ως βλασφημία προς τα θεία. Τέλος, το εσωτερικό της κοσμείται από τη θαυματουργική εικόνα της Παναγίας της Δεμερλιώτισσας με διαστάσεις 64X48 και ασημένιο κάλυμμα καθώς και από το ξυλόγλυπτο τέμπλο με σκαλιστές παραστάσεις. Στο τέμπλο σώζονται επίσης οι κρίκοι που τοποθέτησαν οι Τούρκοι για να δένουν τα ζώα τους κι έτσι να βεβηλώνουν πάλι τον ιερό χριστιανικό χώρο.

✚ Μετά-Βυζαντινός ναός Αγίων Αναργύρων, Ζωοδόχος Πηγή

Στον οικισμό Ζωοδόχο Πηγή Φαρσάλων ή Τατάρ όπως επί Τουρκοκρατίας ονομαζόταν, εντοπίζεται βόρεια και πάνω σε ένα λοφώδες ύψωμα το διατηρητέο μνημείο του Ιερού Ναού των Αγίων Αναργύρων. Χτίστηκε το 18^ο αιώνα και ο αρχιτεκτονικός της τύπος είναι τρίκλιτη βασιλική. Σήμερα σώζεται το εξωτερικό κέλυφος του ναού αποτελούμενο από λίθινους κίονες και αψίδες πράγμα που έχει γίνει αντικείμενο δομοστατικής και αρχιτεκτονικής μελέτης τα τελευταία δύο χρόνια από τις δημοτικές αρχές προκειμένου να προχωρήσουν στην αποκατάσταση και τουριστική επισκεψιμότητά του ναού.

Εικόνα 35 Σημερινή μορφή ναού Αγίων Αναργύρων. Πηγή : Προσωπικό αρχείο

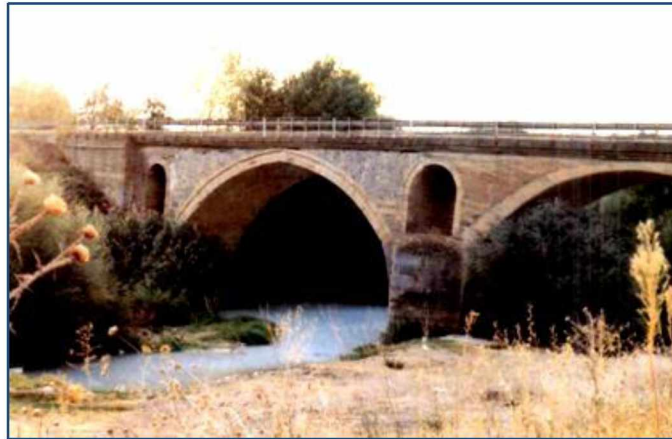
- ✚ Μετά-Βυζαντινός ναός Αγίου Νικολάου με το πέτρινο Καμπαναριό του, Φάρσαλα 19ος αιώνας.

Ο παλιός Μητροπολιτικός ναός του Αγίου Νικολάου χτίστηκε το 1857 , πάνω στις παρυφές ενός μικρού λόφου και δυτικά του οικισμού Φαρσάλων στη συνοικία «Βαρούσι». Δίπλα στο ναό διατηρείται ως μνημείο κληρονομιάς το πέτρινο καμπαναριό του ναού το οποίο κτίστηκε από Ζουπανιώτες μάστορες γνωστοί για την εξειδίκευση τους στην πέτρα. Η αποπεράτωση του κωδωνοστασίου πραγματοποιήθηκε την 1η Αυγούστου το 1884 γεγονός που μας πληροφορεί μια μικρή επιγραφή που είναι εντοιχισμένη στη νότια πλευρά του καθώς αναφέρει επίσης και τα ονόματα των τότε επιτρόπων. Το κωδωνοστάσιο είναι κατασκευασμένο από ακανόνιστες πέτρες , στηρίζεται σε ογκώδη πεντάπλευρη βάση στο επίπεδο της οποίας οδηγεί σκάλα από την νοτιοανατολική πλευρά, χωρίζεται σε τρία επάλληλα εξάπλευρα επίπεδα - ζώνες και καταλήγει σε μια ελλειψοειδή λίθινη απόληξη (τρουλίσκο) , τη στέγη. Οι σεισμοί του 1941 και του 1954 επέφεραν μικρές ζημιές στο κτίσμα, οι οποίες επιδιορθώνονταν σταδιακά μέχρι που το 1999 στο έργο αναστήλωσης και διαφύλαξης της ιστορικής του σημασίας συνεχίστηκε η ομαλή λειτουργία του μέχρι σήμερα.

- ✚ Πολύτοξη γέφυρα του Πασά ,ποταμός Ενιπέας

Βόρεια των Φαρσάλων , έξω από τον οικισμό του χωριού Δέντρα Φαρσάλων και συγκεκριμένα στη χιλιομετρική θέση 69+740 της παλαιάς εθνικής οδού Λάρισας-Λαμίας βρίσκεται η πολύτοξη γέφυρα του ποταμού Ενιπέα ή αλλιώς γέφυρα του Πασά και αποτελεί τις τελευταίες δεκαετίες κηρυγμένο διατηρητέο μνημείο αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Η γέφυρα χρονολογείται από το 1752, επί οθωμανικής περιόδου με επικεφαλής διοικητή Θεσσαλίας τον Αχμέτ Ραμίτ Πασά. Ως προς τα τεχνικά της χαρακτηριστικά η γέφυρα έχει συνολικό μήκος 110 μέτρα ,πλάτος 5,50 μέτρα και ύψος

11 μέτρα από τον πυθμένα του ποταμού Ενιπέα. Ακόμη , είναι κατασκευασμένη από λαξευτή πέτρα και αποτελείται από επτά τόξα-καμάρες ανισομεγεθή σε άνοιγμα. Σήμερα, δεν λειτουργεί για να εξυπηρετεί την κίνηση των οχημάτων καθώς δίπλα της έχει κατασκευαστεί για το σκοπό αυτό νέα γέφυρα από το 1990 κι έτσι η παλιά διαφυλάσσεται και προστατεύεται.

Εικόνα 36 Γέφυρα Ενιπέα. Πηγή : Προσωπικό αρχείο

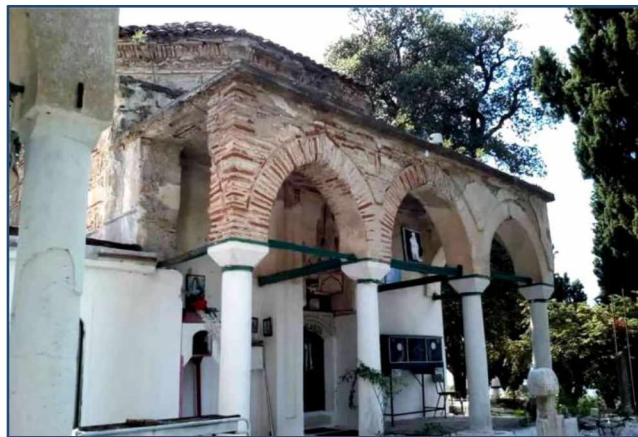
✚ Λιθόκτιστο καμπαναριό του 19ου αιώνα στη Νεράιδα Φαρσάλων

Στο χωριό Νεράιδα Φαρσάλων ή Αναμπακλί όπως ονομαζόταν την Τουρκοκρατία διασώζεται στο προαύλιο χώρο του σύγχρονου Ιερού Ναού Αγίου Δημητρίου το λιθόκτιστο καμπαναριό που χρονολογείται από τον 19^ο αιώνα. Το καμπαναριό είναι τετράπλευρο και αποτελείται από 3 διαζώματα , το πρώτο είναι η βάση του κωδωνοστασίου , το δεύτερο έχει 4 τοξωτά ανοίγματα και το τρίτο αποτελείται από 4 κυκλικούς φεγγίτες. Τέλος, η απόληξη του καμπαναριού καταλήγει σε μικρή τετράριχτη στέγη από κεραμίδι.

✚ Αλβανική μονή Δερβίσηδων, Μπεκτασικός τεκές Ντουρμπαλή Σουλτάν στην Ασπρόγεια Φαρσάλων

Στην τοπική κοινότητα Ασπρόγεια ή Ιρενί όπως ήταν η παλιά ονομασία που απέχει 27 χμ από τα Φάρσαλα, εντοπίζεται πάνω σε ένα λόφο ο οθωμανικός τεκές του Ντουρμπαλή Σουλτάν Μπαμπά που ιδρύθηκε από τον ίδιο , το 1492. Προγενέστερα κατά το 10^ο αιώνα , στην ίδια θέση υπήρχε βυζαντινό μοναστήρι αφιερωμένο στον Άγιο Γεώργιο. Ο τεκές αποτελούσε μοναστήρι του ισλαμικού μυστικισμού και του

σουφισμού. Το 1888 ζούσαν στον Τεκέ 55 Δερβίσηδες. Από το 1922 με τη διάλυση της οθωμανικής αυτοκρατορίας και μέχρι το 1973 , ο τεκές διαχειριζόταν από 6 Αλβανούς Μπεκτασήδες με βοηθητικό προσωπικό άνω των 20 ατόμων. Οι μπεκτασήδες είχαν επιρροές από στοιχεία της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης, του σιϊτισμού και του σουνιτισμού και η θρησκεία τους υιοθετήθηκε κυρίως από τους λαούς στα Βαλκάνια . Το 1973 που πέθανε και ο τελευταίος ηγούμενος (ή μπουμπάς ή μπαμπάς) , ο τεκές έχει ερειπωθεί. Σήμερα έχει απομείνει το τέμενος – τζαμί του τεκέ, οι τάφοι των Δερβίσηδων (ηγούμενων) , ερείπια των κοινοβίων τους και μια λιθόκτιστη βρύση στην είσοδο του Στην είσοδο, πάνω σε ένα δέντρο υπάρχει πράσινη επιγραφή στα ελληνικά και στα αλβανικά που λέει "αξέχαστος να είσαι Ντουρμπαλί Σουλτάν Μπαμπά". Το ιστορικής και διαπολιτισμικής σημασίας μοναστήρι είναι κηρυγμένο μνημείο αλλά δεν έχει ακόμη αποκατασταθεί και διαφυλαχτεί ώστε να είναι τουριστικά επισκέψιμο. Αξιοσημείωτος είναι ένας παλιός στόχος του Δήμου Φαρσάλων , η δημιουργία του τεκέ σε διεθνές κέντρο μελέτης των βαλκανικών θρησκειών και λαών .

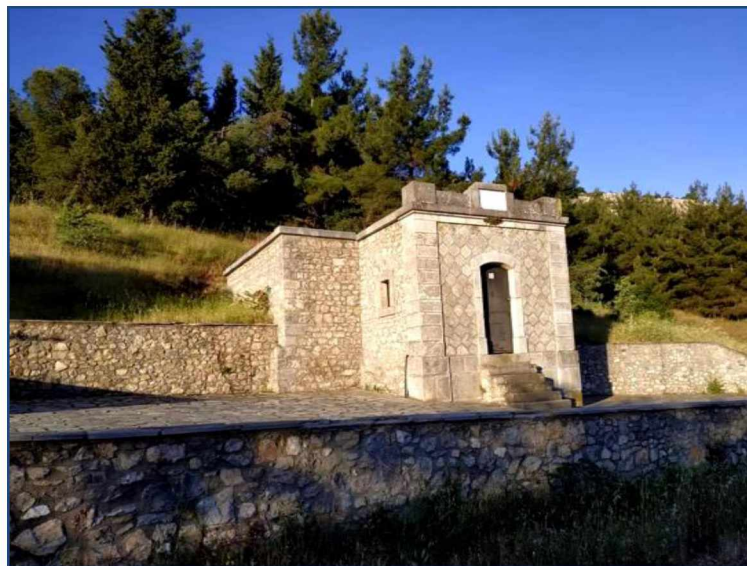
Εικόνα 37 Μονή τεκέ Ασπρόγειας. Πηγή : Προσωπικό αρχείο

- ✚ Μνημεία νερού - Παραδοσιακές κρήνες , λιθόκτιστες δεξαμενές ύδρευσης Βαρουσίου

Ποικίλες είναι οι κρήνες ή βρύσες αλλά και οι δεξαμενές ύδρευσης που υπάρχουν διάσπαρτες στην επαρχία Φαρσάλων. Κατά την παράδοση , οι κρήνες οικοδομούνταν από λαϊκούς τεχνίτες και χρονολογούνται από τον 18ο ως τα τέλη του 19ου αιώνα με κύριο υλικό δόμησης το λίθο . Είναι αξιοσημείωτο το πώς οι κρήνες ήταν συνδεδεμένες με την καθημερινή ζωή των κατοίκων της κάθε περιοχής και τοποθετούνταν χωροταξικά σε σημεία τέτοια όπως πλατείες , εκκλησίες , στην είσοδο ή έξοδο του κάθε οικισμού ώστε να εξυπηρετούνται οι ανάγκες της καθημερινότητας όπως το πότισμα των ζώων , το πλύσιμο των ρούχων , η πόση του νερού και ξεκούραση των διαβατών

κ.α. Ακόμη, οι κρήνες αποτελούν σημεία κοσμικής αρχιτεκτονικής του αστικού εξοπλισμού της κάθε τοπικής κοινωνίας. Σήμερα, διασώζονται παραδοσιακές βρύσες στα χωριά Δένδρα, Σιτόχωρο, Πολυδάμειο, Ζωοδόχο πηγή, Δίλοφο, Αύρα, Σκοτούσσα, Χαλκιάδες, Ναρθάκι, Καλλιθέα, Ρήγαιο, στον περιβάλλοντα χώρο του τεκέ Ασπρόγειας, στο ανατολικό και δυτικό άκρο της πόλης Φαρσάλων με επεμβάσεις μετασκευών ανά τα χρόνια και αποτελούν σημαντικά μνημεία νερού. Κάποιες από τις παραπάνω δεξαμενές έχουν αναστηλωθεί και αποκατασταθεί.

Αναφορικά με τις υδατοδεξαμενές εντοπίζονται δύο στο ανατολικό τμήμα του οικισμού των Φαρσάλων στη γειτονιά Βαρούσι, μια μεγάλη και μια μικρή δεξαμενή ύδρευσης και χρονολογούνται από το 1910 όπως επισημαίνεται στη λίθινη επιγραφή στην πρόσοψη της μεγάλης υδατοδεξαμενής. Δεξαμενές νερού στην ακρόπολη και την πόλη αποτελούν τα μόνα ανασκαφικά δεδομένα της Μεταβυζαντινή εποχής, περιόδου.

Εικόνα 38 Υδατοδεξαμενή Βαρούσιου. Πηγή : Προσωπικό αρχείο

3.4.3 Νεώτερα και Σύγχρονα Μνημεία

✚ Πύργος Καραμίχου

Ο Πύργος Καραμίχου αποτελεί το παλιότερο αρχιτεκτονικό κτίριο στην πόλη των Φαρσάλων. Πρόκειται για ένα τριώροφο πυργόσπιτο της οθωμανικής περιόδου που χρονολογείται από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα και βρίσκεται στην παλιά συνοικία Μοιροχώρι των Φαρσάλων ή όπως σήμερα ονομάζεται , στη συνοικία του Αγίου Γεωργίου . Παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον αρχιτεκτονικά μιας και έχει φρουριακό χαρακτήρα, είναι κατασκευασμένο από λιθοδομή ,διαθέτει ξύλινα τοξωτά παράθυρα και δύο γωνιακά μπαλκόνια νοτιοανατολικά και βορειοδυτικά αντίστοιχα. Αναφορικά με την ιδιοκτησία του κτιρίου άνηκε στην οικογένεια Καραμίχου , βλάχικης καταγωγής από το Στεφάνι Ασπροποτάμου που ασχολούνταν με την κτηνοτροφία οι οποίοι το 1943 εγκατέλειψαν το κτίριο και το διέθεταν προς ενοικίαση . Σήμερα , έπειτα από πλειστηριασμό ανήκει στο δήμο Φαρσάλων και αποτελεί κηρυγμένο διατηρητέο μνημείο από το Υπουργείο Πολιτισμού. Το 2019 ξεκίνησαν οι εργασίες αποκατάστασης και αναστήλωσης του Πύργου με σκοπό να μετατραπεί σε ψηφιακό μουσείο πόλης της τοπικής ιστορίας των Φαρσάλων. Τα έργα είναι έως σήμερα σε εξέλιξη.

Εικόνα 39 Σημερινή άποψη πύργου Καραμίχου. Πηγή : Προσωπικό αρχείο

✚ Κονάκι Κυζερίδη , Πολυνέρι ή Κονάκι Χαροκόπου .

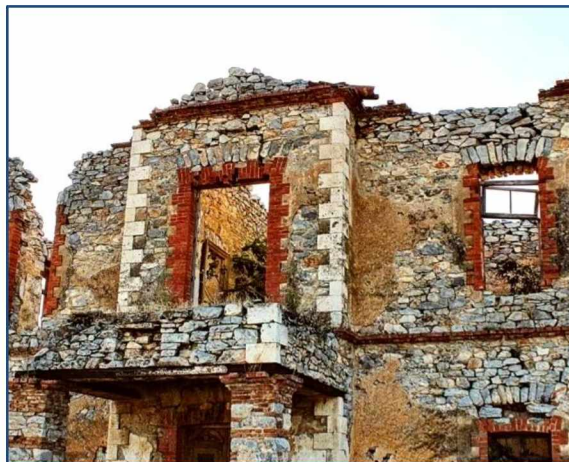
Στην τοπική κοινότητα Πολυνερίου δεσπόζει ένα από τα χαρακτηριστικότερα τσιφλικόσπιτα του 1485 , το κονάκι Κυζερίδη. Ιστορικά πρωτοάνηκε σε Βενετσιάνους ευγενείς άρχοντες , έπειτα πέρασε στην ιδιοκτησία Τούρκων μπέηδων , μετά την απελευθέρωση στην κατοχή του Έλληνα Κεφαλλονίτη σε καταγωγή και μεγαλοεπιχειρηματία Γεράσιμο Χαροκόπο, στη συνέχεια πουλήθηκε στον Πηλιορείτη γόνο μεγαλοαστικής οικογένειας Αλέξανδρο Πάντο , γνωστός και ως εθνικός ευεργέτης λόγω ίδρυσης της Παντείου σχολής και τέλος αγοράστηκε από τον σημερινό διπλωμάτη και καθηγητή Δρ. Παναγιώτη Κυζερίδη με καταγωγή από το Πολυνέρι. Το κύριο κτίριο και αρχοντικό του Κανακιού ανακαινίστηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 από τον τελευταίο ιδιοκτήτη φροντίζοντας από παλιές φωτογραφίες, να είναι πιστό αντίγραφο του παλιού αρχοντικού. Αρχιτεκτονικά είναι τριώροφο αρχοντικό ρυθμού νεοκλασικού Τοσκάνης με επιπλέον ορθογώνια πυργοειδή απόληξη κούλιας απ'όπου παλιά λειτουργούσε ως παρατηρητήριο επίβλεψης των εργασιών του τσιφλικιού και περιβάλλεται από μαντρότοιχο. Αποτελεί κηρυγμένο ιστορικό διατηρητέο μνημείο. Σήμερα, αποτελεί «Ίδρυμα Παναγιώτη Κυζερίδη για τον πολιτισμό και τις τέχνες» όπου εδράζει μόνιμη έκθεση έργων ζωγραφικής και κάθε χρόνο πραγματοποιείται εκδήλωση βράβευσης των αριστούχων υποψηφίων Πανελλαδικών Εξετάσεων με χρηματικό έπαθλο από τον ίδιο τον κ. Παναγιώτη Κυζερίδη.

Εικόνα 40 Κονάκι Κυζερίδη. Πηγή : Προσωπικό αρχείο

- ✚ Κονάκι Μπλατζή ή Κονάκι Βασιλείου, Παλαιομύλος Φαρσάλων , χτίστηκε 1900

Το κονάκι Μπλατζή ή κονάκι Βασιλείου βρίσκεται στην τοπική κοινότητα Παλαιομύλου Φαρσάλων και χτίστηκε το 1900. Αν και έχει κηρυχθεί διατηρητέο μνημείο , η σημερινή του εικόνα είναι δραματικά αλλοιωμένη στο χρόνο μιας και δεν έχουν ακόμη πραγματοποιηθεί οι εργασίες συντήρησής του. Αποτελεί χαρακτηριστικό τσιφλικόσπιτο της εποχής , δώροφο , κατασκευασμένο από λιθοδομή έχοντας στην είσοδο του προεξοχή που στηρίζει μικρό μπαλκόνι στον πρώτο όροφο και όλα τα ανοίγματα του κτιρίου έχουν περίγραμμα από οδοντωτό πλαίσιο οπτόπλινθων. Σήμερα , δεν έχει ακόμη αξιοποιηθεί ώστε να είναι τουριστικά επισκέψιμο.

Εικόνα 41 Κονάκι Μπλατζή. Πηγή : Προσωπικό αρχείο

- ✚ Πύργος Δεληδημητρίου - Δημοτική Πινακοθήκη.

Ένας από τους παλιότερους αποθνήσκοντες χαλβαδοποιούς των Φαρσάλων ήταν ο Τάκης Δεληδημητρίου. Εν ζωή είχε κατασκευάσει σε κεντρικό δρόμο των Φαρσάλων επί της οδού Λαρίσης έναν εμβληματικό σύγχρονο πύργο και δίπλα του εδράζονταν η οικοδομή Δεληδημητρίου που στο ισόγειο λειτουργούσε το κατάστημα παρασκευής και εμπορίου χαλβά επί της οδού Θέτιδος. Ο ιδιοκτήτης δώρισε το οίκημα του πύργου στο Δήμο Φαρσάλων και η σημερινή του αξιοποίηση είναι ως δημοτική δανειστική βιβλιοθήκη , επισκέψιμη για το αναγνωστικό κοινό.

✚ Αρχιτεκτονική κληρονομιά κτιρίων

Πληθώρα νεοκλασικών, αρχοντικών αλλά και ιστορικών κτιρίων κατασκευής του 19^{ου} αιώνα παρουσιάζουν ενδιαφέρον στο αστικό τοπίο των Φαρσάλων δίνοντας ιστορική αρχιτεκτονική καλαισθησία και αξία . Είτε ερειπωμένα , είτε καλοδιατηρημένα αυτά είναι το κτίριο Ευθυμιάδη (πρώην Καραμανώλη) - οδό Πατρόκλου , οικία Τσιτσιλώνη – οδό Καναδά, κτίριο Δεληγιώργη - οδό Λαρίσης, οικία Τέτσιου - Β.Συντ.Ιππικού, οικία Κεχαγιά – οδό Κουκουφλή , κτίριο Μπόκαρη – οδό Ανωχωρίου (παλιά χρήση ως ιδιωτικό 6-τάξιο γυμνάσιο), κτίριο Συλλόγου Αργιθεατών – οδό Π.Τσαλδάρη

✚ Η εμπορική οδός Επαγγελματιών , κέντρο Φαρσάλων

Η παλιά εμπορική ζώνη των Φαρσάλων βρισκόταν επί της οδού Επαγγελματιών και γύρω αυτής. Σήμερα , η συνοικία ακόμη θυμίζει ιστορία από το παρελθόν αφού παλιά πέτρινα κτίρια και καταστήματα με τις παλιές τους επιγραφές αντέχουν στο χρόνο με τις ανάλογες φθορές τους. Το παλαιότερο και εν ενεργεία κατάστημα των “παλιών” στα Φάρσαλα είναι το οινομαγειρείο – πατσατζίδικο Χλίτσιος που λειτουργεί από το 1917. Η μόνη διακοπή λειτουργίας του ήταν το 1946 όταν κάηκε η επιχείρηση από τους Γερμανούς αλλά στη συνέχεια μέχρι και σήμερα διατηρεί την παράδοση του. Ωστόσο, η αναπαλαίωση όλων των παλιών κτιρίων και η επαναλειτουργία των καταστημάτων με νέα χρήση από παλαιοπωλεία, παραδοσιακά καφενεία ,μουσικά μεζεδοπωλεία δεν έχει επιτευχθεί ακόμη από τους ιδιώτες ενδιαφερόμενους επενδυτές γεγονός που θα οδηγούσε στον εξευγενισμό του παλιού κέντρου της πόλης , θα επανεπεντάσσονταν στον ζωντανό ιστό της πόλης αλλά συγχρόνως θα διατηρούσε τον παραδοσιακό του χαρακτήρα.

✚ Παραδοσιακά λιθόκτιστα Σχολεία

Πλήθος παραδοσιακών λιθόκτιστων σχολείων παρουσιάζουν αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον στις τοπικές κοινότητες των Φαρσάλων. Αυτά είναι το πρώην 1^ο δημοτικό σχολείο Φαρσάλων (κηρυγμένο) που πραγματοποιείται η αναστήλωσή του και θα στεγάσει την αρχαιολογική συλλογή των Φαρσάλων, της Αμπελιάς, Πλάτανου, Ζωοδόχου Πηγής, Ελληνικού, Σταυρού, Σκοπιάς, Νεραΐδας, Άγιου Κωνσταντίνου, Ερέτριας , Παλαιομύλου, Πολυδάμειου, Άνω Χαλκιάδων, Δασόλοφου που δεν είναι σε λειτουργία ως σχολικές μονάδες και χρησιμοποιούνται ως εκλογικά κέντρα την περίοδο εκλογών ή ως χώροι φιλοξενίας των συντελεστών εκδηλώσεων όταν πραγματοποιούνται σε αυτά

τα χωριά. Ακόμη, το σχολείο στα Βρυσηιά αξιοποιήθηκε από την εθελοντική ομάδα “Ενεργοί Πολίτες” και επαναχρησιμοποιείται ως Σχολικό Μουσείο. Στο Σχολικό Μουσείο φιλοξενούνται παλιά σχολικά αντικείμενα, βιβλία και έγγραφα και στοχεύει στη γνωριμία του επισκέπτη με την πορεία και εξέλιξη της ιστορικής διαδρομής της Δημοτικής εκπαίδευσης με παραστατικό τρόπο. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι είναι τουριστικά επισκέψιμο από σχολικές τάξεις και ότι το καλοκαίρι πραγματοποιούνται στο προαύλιο χώρο του εκδηλώσεις όπως προβολή ταινιών. Στη συνέχεια, λιθόκτιστο σχολείο συναντούμε στα Κάτω Βασιλικά που αποτελεί δωρεά από το κληροδότημα του Ανδρέα Συγγρού και τέλος το παλιό διδακτήριο του δημοτικού σχολείου Βαμβακούς που πραγματοποιούνται έργα αποκατάστασης με σκοπό να λειτουργήσει ως Λαογραφικό Μουσείο και χώρος έκθεσης ψηφιδωτών δημιουργιών.

Βιομηχανική κληρονομιά

✚ Οικίσκος σταθμαρχείου παλιάς σιδηροδρομικής γραμμής, Σταθμού Φαρσάλων.

Από το 1886 έως το 1998 λειτουργούσε η σιδηροδρομική γραμμή Βόλου – Καλαμπάκας με ενδιάμεσο σταθμό την τοπική κοινότητα του Σταθμού Φαρσάλων. Οι λόγοι δημιουργίας του ήταν κυρίως οικονομικοί εφόσον εξυπηρετούσε στη μεταφορά των θεσσαλικών προϊόντων από και προς το λιμάνι του Βόλου. Σήμερα, εθελοντική ομάδα Φαρσαλινών πολιτών, οι Φίλοι Σιδηροδρομικού Σταθμού Φαρσάλων όπως ονομάζονται μετέτρεψαν το διώροφο οικίσκο του σταθμού σε Μουσείο αφιερωμένο στη διαδρομή αυτής της γραμμής. Συγκεκριμένα, καθάρισαν το κτίριο και τις γραμμές και μέσα στο κτίριο φιλοξενούνται παλιές φωτογραφίες, αντικείμενα, αναπαράσταση του γραφείου του σταθμάρχη αλλά και ομοιώματα πελατών και ενός υπαλλήλου των εκδοτηρίων. Ακόμη, στον περιβάλλοντα χώρο εκτίθενται μία ποδήλατη και μία χειροκίνητη δραιζίνα, ένας υδατόπυργος, ακόμη και μικροστοιχεία οργάνωσης του σιδηρόδρομου όπως βέλη αλλαγής σιδηροτροχιάς, πινακίδες σήμανσης και φανοί. Το Μουσείο είναι επισκέψιμο κυρίως από σχολεία στα πλαίσια εκπαιδευτικών εκδρομών. Όμως, μια καλή μελλοντική προσέγγιση θα ήταν το Μουσείο να συνδυάζεται με πολιτιστικές δραστηριότητες ώστε να προσελκύει περισσότερους επισκέπτες και να γνωρίζουν τη βιομηχανική και πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής. Τέλος, η πιθανή μελλοντική συνένωση των δυνάμεων και των ενεργειών όλων των εθελοντών που έχουν μεριμνήσει στην ανάδειξη και άλλων κεντρικών σταθμών της ίδιας παλιάς σιδηροδρομικής γραμμής Καλαμπάκα – Βόλος

και συγκεκριμένα αυτοί της Καλαμπάκας και του Βελεστίνου, θα οδηγήσει στην αναβίωση της ιστορικής διαδρομής και την τόνωση της τοπικής οικονομίας. Ενδεικτικά, η αποκατάσταση ολόκληρης της ιστορικής σιδηροδρομικής γραμμής και έπειτα η βόλτα πάνω σε αυτή με την ατμομηχανή Linke Hoffman που έχει καλοσυντηρηθεί από τους εθελοντές του σταθμού Βελεστίνου αλλά και οι στάσεις σε κάθε οικίσκο προς απόκτηση της πολιτιστικής γνώσης θα ήταν ένα εξιδανικευμένο σενάριο τόνωσης του πολιτιστικού τουρισμού.

✚ Βιομηχανική κληρονομιά Σιδηροδρομικής Γέφυρας Ενιπέα

Στην παλιά σιδηροδρομική γραμμή Καλαμπάκας – Βόλου, κοντά στο χωριό Ρευματιά Φαρσάλων βρίσκεται η μεταλλική δικτυωτή σιδηροδρομική γέφυρα Ενιπέα που φιλοτέχνησε ο ζωγράφος Τζόρτζιο Ντε Κίρικο. Λειτουργούσε ως συγκοινωνιακό δίκτυο επιβατικού και εμπορευματικού έργου, μήκους 50m. Το Σεπτέμβριο όμως, του 2020 κατέρρευσε λόγω της κακοκαιρίας Ιανός και έχει μείνει ως σήμερα ερειπωμένη. Η αποκατάσταση και αξιοποίηση του θα φέρει και πάλι την αναβίωση του παρελθόντος μέσα από την περιήγηση των φυσικών και πολιτιστικών τοπίων της πορείας του.

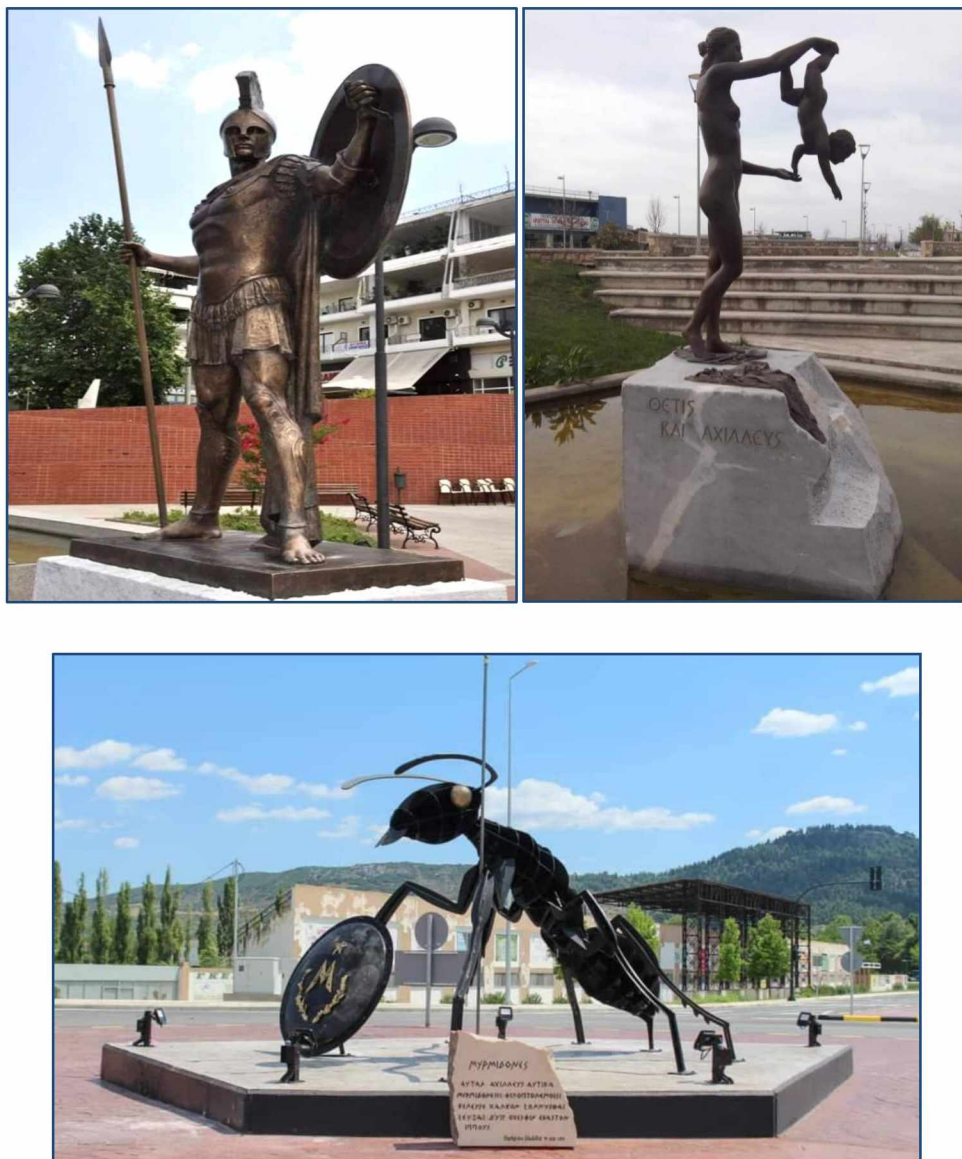
Εικόνα 42 Σιδηροδρομική γέφυρα κατά τη λειτουργία της. Πηγή : Δ.Μιχαηλίδης, 1884

✚ Βιομηχανική κληρονομιά Μεταλλείου Ερέτριας

Στην Ερέτρια Φαρσάλων ή Τσαγκλί υπάρχουν ακόμη οι εγκαταστάσεις και τα κτήρια του βιομηχανικού χώρου των μεταλλείων χρωμίτη. Η βιομηχανία ήταν ιδιωτική και άνηκε στην οικογένεια Αποστολίδη. Ο χρωμίτης Ερέτριας εξάγονταν στην Αγγλία, Γαλλία και Γερμανία και η εργασία εξόρυξης ήταν δύσκολη αφού η εξόρυξη πραγματοποιούνταν στα τούνελ με τη χρήση λαμπτήρων ασετυλίνης. Ανάμεσα στα ερειπωμένα κτήρια των αποθηκών και του μηχανουργείου, αξιοσημείωτα είναι τα βαγονέτα μεταφοράς χρωμίτη. Σήμερα, ανήκει στο Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ) και το σενάριο της μετατροπής του σε μουσείο μεταλλείων Ερέτριας αποτελεί δύσκολη υπόθεση. Ωστόσο, η μελλοντική διευθέτηση

των περιουσιακών και γραφειοκρατικών διαδικασιών από το δήμο ή από ενδιαφερόμενους επενδυτές , μπορεί να επιφέρει την αξιοποίηση του σε μουσείο βιομηχανικής κληρονομιάς αλλά και χώρο φιλοξενίας καλλιτεχνικών , εκπαιδευτικών και πολιτιστικών δρώμενων.

- ✚ γλυπτά έργα με θέματα όπως Αχιλλέας και Θέτιδα , πάνοπλος Αχιλλεύς, και Μυρμιδόνας που λειτουργούν ως τοπόσημα στην περιοχή των Φαρσάλων και προβάλλουν έτσι την ιστορία του ομηρικού μυθικού Αχιλλέα .

**Εικόνα 43 Γλυπτά έργα -Αχιλλέας , Θέτιδα - Αχιλλέας και Μυρμιδόνας της πόλης των Φαρσάλων.
Πηγή : Προσωπικό αρχείο**

- ✚ Αίθουσα λαογραφικής συλλογής διαμορφωμένη από τον σύλλογο ντόπιων Φαρσάλων . Η αίθουσα βρίσκεται στην οδό Ρήγα Φεραίου στα Φάρσαλα και φιλοξενεί παραδοσιακά τοπικά εκθέματα (μαγειρικά σκεύη , υφαντά , τοπικές παραδοσιακές ενδυμασίες) , όλα δωρεές από τους πολίτες των Φαρσάλων.

3.5 Πολιτιστικά άυλα αγαθά

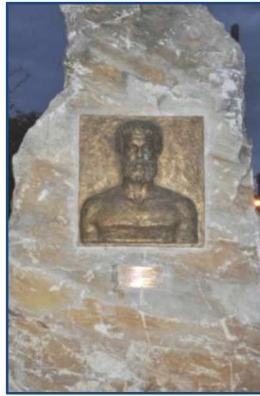
3.5.1 Σημαντικές προσωπικότητες

✚ Αχιλλέας

Ο Αχιλλέας ήταν μυθικός ήρωας που γεννήθηκε στην αρχαία Φθία στη σημερινή περιοχή των Φαρσάλων. Ήταν γιος του Πηλέως (γι' αυτό τον αποκαλούσαν και Πηλείδη), βασιλιάς των Μυρμιδόνων στη Φθία (πιθανόν στη νότια Θεσσαλία, η περιοχή γύρω από τα Φάρσαλα) και της Νηρηίδας Θέτιδος. Μάλιστα, όταν γεννήθηκε, η Θέτιδα, θέλοντας να τον καταστήσει αθάνατο, τον βάπτισε στις φλόγες της ιερής φωτιάς ή στα νερά του Στύγα ποταμού, κρατώντας τον από τη φτέρνα του. Έτσι, η Θέτιδα κατάφερε να τον κάνει άτρωτο και αθάνατο, εκτός από ένα και μόνο σημείο, το σημείο απ' όπου τον κρατούσε, την επονομαζόμενη «αχιλλείο πτέρνα».). Ο Αχιλλέας είναι το κύριο πρόσωπο της Ιλιάδας, υπόδειγμα πολεμιστή και αφού η μήνις του (οργή) και οι ηρωικοί του άθλοι προκάλεσαν το θαυμασμό θεών και ανθρώπων .Στη κεντρική πλατεία των Φαρσάλων είναι τοποθετημένο το χάλκινο άγαλμα του Αχιλλέα ενώ και στην Κέρκυρα υπάρχει ο «Θνήσκων Αχιλλέας» που παρουσιάζει τον Αχιλλέα να σφαδάζει και να προσπαθεί να αφαιρέσει το βέλος μετά το χτύπημα που δέχτηκε στη φτέρνα.

✚ Ο Πολυδάμας

Ο Πολυδάμας, που διοίκησε την πόλη στα κρίσιμα χρόνια των εμφυλίων πολέμων, που τάραξαν τη Θεσσαλία στα τέλη του 5ου και τις αρχές του 4ου αιώνα π.Χ. Ο Πολυδάμας ο Θεσσαλός γιος του Νικία, ήταν αρχαίος αθλητής και Ολυμπιονίκης στο παγκράτιο το 408 π.Χ. από τη Θεσσαλική πόλη Σκοτούσσα. Το 2015 τοποθετήθηκε μνημείο προς τιμή του Πολυδάμα στην κεντρική πλατεία της Σκοτούσσας.

Εικόνα 44 Λίθινη στήλη παγκρατιστή Πολυδάμα Σκοτουσσαίου. Πηγή : Προσωπικό αρχείο

✚ Φαίδρος ο Φαρσάλιος

Ο Φαίδρος ο Φαρσάλιος (6ος αιώνας π.Χ.) ήταν αρχαίος Έλληνας αθλητής από τα Φάρσαλα της Θεσσαλίας, ο οποίος στέφθηκε ολυμπιονίκης στο αγώνισμα του σταδίου στους 56ους (556 π.Χ.) ολυμπιακούς αγώνες της αρχαιότητας.

✚ Τα αδέρφια Ακονίου

Ο Τηλέμαχος Ακονίου γεννήθηκε στα Φάρσαλα και στέφθηκε Ολυμπιονίκης στο αγώνισμα της Πάλης στη 85η Ολυμπιάδα που έγινε το 440π.χ. Επίσης, ο αδερφός του, Αγίας ήταν φημισμένος αθλητής του Παγκρατίου με σημαντικές νίκες σε αγώνες όπως τα Πύθεια, τα Ίσθμια και τα Νεμέα. Μάλιστα, όπως και ο αδερφός του έγινε ολυμπιονίκης το 440π.χ στο αγώνισμα Παγκρήτιο.

✚ Φιλόμηλος ο Φαρσάλιος

Ο Φιλόμηλος γεννήθηκε στα Φάρσαλα και στέφθηκε Ολυμπιονίκης στο αγώνισμα «Στάδιον» στην 124η Ολυμπιάδα που έγινε το 224 π.Χ.

✚ Εχεκρατίδας ο Θεσσαλός

Ο Εχεκρατίδας γεννήθηκε στα Φάρσαλα και στέφθηκε Ολυμπιονίκης στο αγώνισμα της «Τέλειος Κέλλης» (Ιππασία) στην 79η Ολυμπιάδα που έγινε το 464 π.Χ.

✚ Δρ. Παναγιώτης Κυζεριδης

Ο εν ζωή κύριος Παναγιώτης Κυζεριδης αποτελεί σημαντική προσωπικότητα της επαρχίας Φαρσάλων . Γεννήθηκε στο Πολυνέρι Φαρσάλων και έχει κάνει διεθνή καριέρα στον πολιτισμό και την Ιστορία της τέχνης. Αποφοίτησε από τη Θεολογική σχολή της Χάλκης και στην πορεία των σπουδών του έχει πάρει πτυχία Φιλολογίας, Αρχαιολογίας, μεταπτυχιακούς τίτλους, είναι γνώστης πέντε ξένων γλωσσών ώσπου έγινε διδάκτωρ και καθηγητής της Χριστιανικής Αρχαιολογίας στο Βατικανό. Απέκτησε ιταλική υπηκοότητα και έτσι εργάστηκε στο διπλωματικό σώμα της Ιταλίας. Η διπλωματική του καριέρα τελείωσε το 2001, ενώ αργότερα του ανατέθηκαν από τα Ηνωμένα έθνη διάφορες αποστολές σε χώρες που αφορούσαν κυρίως υποθέσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Έχει συγκεντρώσει πολλές τιμητικές διακρίσεις από τις οποίες ξεχωρίζουν το λογοτεχνικό βραβείο το 1978 Corelli - Nazareno, το διεθνές βραβείο "Persefone" για την κριτική Τέχνης το 1992 καθώς και τιμητικές πλακέτες της πόλης της Ιερουσαλήμ, του Στρασβούργου, το Χρυσό Σταυρό του Τάγματος του Φοίνικος από τον τότε πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας κ. Κων/νο Στεφανόπουλο, τιμητική διάκριση του Βασιλιά του Βελγίου, τιμητικό τίτλο του επίτιμου δημότη της Αθήνας από τον τότε δήμαρχο Αθηνών κ. Αβραμόπουλο αλλά και σε επίτιμο Δημότη Φαρσάλων από τον τότε δήμαρχο Φαρσάλων κ. Καραχάλιο κ.α. Στην επαρχία των Φαρσάλων αναστήλωσε το ιστορικό κονάκι στο Πολυνέρι που λειτουργεί ως ίδρυμα για τον πολιτισμό και τις τέχνες. Προς τιμή του ο Δήμος Φαρσάλων ονομάτισε κεντρικό δρόμο του Πολυνερίου ως «οδός Παναγιώτη Κυζεριδη».

3.5.2 Πολιτιστικές εκδηλώσεις – Γιορτές - Μεγάλα γεγονότα

Τα Φάρσαλα είναι μια πόλη που διοργανώνονται κάθε χρόνο πολιτιστικές εκδηλώσεις γύρω από τα πολιτιστικά της μνημεία υλικά και άυλα, μεγάλα γεγονότα που τιμούν τις σημαντικές προσωπικότητες του Αχιλλέα και των Μυρμιδόνων αλλά και γιορτές αφιερωμένες στην παράδοση και στην άυλη κληρονομιά. Τα κυριότερα από αυτά είναι :

✚ Διοργάνωση μεγάλων αθλητικών γεγονότων αφιερωμένες στην ιστορική προσωπικότητα του Αχιλλέα και των Μυρμιδόνων. Αυτές είναι ο <<αχιλλειος άθλος >> που αποτελεί αγώνα Ημιμαραθώνιου δρόμου 21.200 μ. , διεξάγεται από το 2013 κάθε τελευταία Κυριακή του Σεπτεμβρίου και συμμετέχουν πλήθος αθλητών στην πόλη. Η διαδρομή παρουσιάζει ενδιαφέρον μιας και περνά μέσα από αρχαιολογικούς χώρους και ιστορικά σημεία της πόλης, μαθαίνοντας έτσι ο αθλητής την ιστορία της περιοχής των Φαρσάλων. Συγκεκριμένα, η εκκίνηση δίνεται στο πάρκο του Απιδανού στο άγαλμα – τοπόσημο της θεάς Θέτιδας, μητέρας του Αχιλλέα που τον βουτά στα νερά του Απιδανού ποταμού πιάνοντας τον από την αχιλλειο φτέρνα. Ακολουθούν οι θολωτοί τάφοι , κατά μήκος του Ενιπέα ποταμού και καταλήγει στην κεντρική πλατεία των Φαρσάλων που στέκει το άγαλμα – τοπόσημο του Αχιλλέα. Ακόμη, το 2022 διεξήχθη για πρώτη φορά και δεύτερο μεγάλο αθλητικό γεγονός αφιερωμένο στους Μυρμιδόνες , ο «Μυρμιδόνων άθλος» που αποτελεί επίσης ημιμαραθώνιο αγώνα 21.850μ. και η διαδρομή του περνά μέσα από τα φυσικά τοπία του άλσους προφήτη Ηλία Φαρσάλων , τα Χαϊντάρια και πλατανόρεμά τους, το γλυπτό – τοπόσημο του Μυρμιδόνα και άλλων σημαντικών μνημείων των Φαρσάλων.

✚ Γιορτές με γαστρονομικές αναζητήσεις σε κάθε οικισμό αφιερωμένες στο τοπικό προϊόν κάθε οικισμού. Οι εκδηλώσεις περιλαμβάνουν γευστικές δοκιμές του τοπικού προϊόντος, καθώς και μουσικές και χορευτικές βραδιές. Αυτές είναι :

❖ Η Γιορτή Χαλβά στην πόλη των Φαρσάλων, που συνοδεύεται πάντοτε με πολιτιστικές εκδηλώσεις και πραγματοποιείται κάθε Σεπτέμβριο.

- ❖ Η Γιορτή Πίτας στην Τ.Κ. Σταυρού Φαρσάλων και πραγματοποιείται κάθε Ιούλιο.
- ❖ Η Γιορτή Σιταριού στην Τ.Κ. Ευυδρίου Φαρσάλων και πραγματοποιείται κάθε Ιούλιο.
- ❖ Η Γιορτή Πλιγουριού στην Τ.Κ. Χαλκιάδων Φαρσάλων και πραγματοποιείται κάθε Ιούλιο.
- ❖ Η Γιορτή Ψωμιού στην Τ.Κ. Σκοτούσας Φαρσάλων, κάθε Ιούλιο.
- ❖ Η Γιορτή Καθαράς Δευτέρας στην Τ.Κ Υπέρειας στη θέση Χτούρι , στην Τ.Κ Ναρθακίου στη θέση Πλατάνα και στην Τ.Κ Βρυσιά

🚩 Θρησκευτικές εορταστικές εκδηλώσεις επαρχίας Φαρσάλων

Τα πανηγύρια αποτελούν θρησκευτικές εορταστικές εκδηλώσεις όπου κάθε οικισμός τιμά με εκκλησιασμό και έπειτα ψυχαγωγία τον προστάτη Άγιο του. Ακόμη, συνδυάζονται με αγορές μικροπωλητών και πολλές φορές και με μεγάλες εμποροπανηγύρεις. Στην επαρχία Φαρσάλων τα πανηγύρια λαμβάνουν χώρα σχεδόν σε όλα τα χωριά που αποτελείται ο Δήμος και κατά τη διάρκεια όλου του χρόνου . Συγκεκριμένα, στην πόλη των Φαρσάλων στη 15 Αυγούστου κατά την Κοίμηση της Θεοτόκου διεξάγεται και εμποροπανήγυρη στο χώρο της σκεπαστής αγοράς Φαρσάλων, διαρκεί μια εβδομάδα και φιλοξενεί περίπτερα εμπόρων διαφόρων ειδών. Ακολουθούν και οι υπόλοιπες γιορτές για τους οικισμούς των Φαρσάλων:

- Στο Αχίλλειο ,Κατωχώρι και Νεράιδα - Άγιος Δημήτριος 26 Οκτωβρίου
- Βρυσιά , Δασόλοφος , Ναρθάκι, Ελληνικό , Κάτω Σκοτούσσα και Άνω Βασιλικά - Άγιος Αθανάσιος 18 Ιανουαρίου
- Σταθμός - Ανάληψη 40 ημέρες μετά το Πάσχα
- Ρίζι - Εισόδια της Θεοτόκου 21 Νοεμβρίου
- Δεντράκια και Ρευματιά - Άγιος Νικόλαος 9 Μαΐου
- Δασόλοφος, Κρήνη, Ρήγαιο και Ερέτρια - Αγία Παρασκευή 26 Ιουλίου,
- Βαμβακού, Αμπελιά, Κάτω Χαλκιάδες και Βασιλή - Άγιος Χαράλαμπος 10 Φεβρουαρίου
- Αργιθέα - Προφήτης Ηλίας 20 Ιουλίου
- Ασπρόγεια , Σιτόχωρο, Παλαιόμυλος, Ελευθεροχώρι, Καλλιθέα και Άνω Χαλκιάδες - Άγιος Γεώργιος 23 Απριλίου

- Μικρό Ευύδριο, Πολυνέρι και Ζωοδόχος Πηγή - Ζωοδόχου Πηγής την Παρασκευή μετά το Πάσχα
- Κάτω Βασιλικά - Παμμεγίστων Ταξιαρχών 8 Νοεμβρίου
- Ευλάδες - Αγία Αικατερίνη 25 Νοεμβρίου
- Πολυδάμειο, Δένδρα και Ανωχώρι - Γεννήσεως της Θεοτόκου 8 Σεπτεμβρίου,
- Ρήγαιο και Άγιος Κωνσταντίνος - Άγιος Κωνσταντίνος και Ελένης 21 Μαΐου
- Αγία Τριάδα - Αγία Τριάδα 50 ημέρες μετά το Πάσχα,
- Θετίδιο - Υπαπαντή του Χριστού 2 Φεβρουαρίου,
- Μεγάλο Ευύδριο - Άγιος Βησσαρίωνας 15 Σεπτεμβρίου,
- Λόφος και Σκοπιά - Άγιος Σπυρίδωνας 12 Δεκεμβρίου,
- Πλάτανος και Πυργάκια - Αγία Σοφία 17 Σεπτεμβρίου,
- Αύρα – Άγιος Μόδεστος 16 Δεκεμβρίου,
- Άνω Σκοτούσσα και Άγιος Αντώνιος - Άγιος Αντώνιος 17 Ιανουαρίου,
- Δίλοφος , και Καστράκι – Προφήτης Ηλίας, 20 Ιουλίου,
- Σταυρός – Ύψωση Τιμίου Σταυρού, 14 Σεπτεμβρίου,
- Υπέρεια - Άγιος Ευθύμιος 20 Ιανουαρίου, Άγιος Αντώνιος.

3.5.3 Έθιμα -Παράδοση

- ✚ Την παράδοση διαφυλάττουν οι πολιτιστικοί φορείς και σύλλογοι όπως ο θεατρικός όμιλος Μελίνα, σύλλογος Μικρασιατών, Σαρακατσαναίων, Ηπειρωτών, ντόπιων, σύλλογος φίλων σιδηροδρόμου, δημοτική χορωδία, σύλλογος φιλαρμονικής ορχήστρας Φαρσάλων , οι φίλοι αρχαιολογικής έρευνας Κάστρου Καλλιθέας αλλά και οι σύλλογοι γυναικών των πολυπληθών κοινοτήτων .
- ✚ Αναβίωση εθίμων όπως της παρασκευής λουκουμάδων από τον πολιτιστικό Σύλλογο Ντόπιων «Ο Ενιπέας». Σύμφωνα με το εθιμοτυπικό, συνηθίζονταν κάθε χρόνο μετά το πέρας της φθινοπωρινής σποράς , οι αγρότες να καλούν στα σπίτια τους , φίλους και γνωστούς και τους κερνούσαν λουκουμάδες. Άλλο έθιμο αποτελεί η αναβίωση του βλάχικου γάμου από ερασιτέχνες ηθοποιούς στο Ναρθάκι. Ακόμη, η αναβίωση της γουρουνοχαράς στο Ευύδριο κατά την οποία σύμφωνα με την προφορική παράδοση συνηθίζονταν τη παραμονή των Χριστουγέννων να βράζουν γουρούνια στις

αυλές των σπιτιών τους και όσο έβραζε γύρω από το καζάνι έψηναν και γλεντούσαν . Επίσης ότι περίσσευε από το χοιρινό κρέας το αξιοποιούσαν στην παρασκευή λουκάνικων, τσιγαρίδων (κομμάτια χοιρινού με λίπος, τσιγαρισμένα), πλευραμές (πλευρά χοιρινού στο αλάτι) και παστό (κομμάτια λίπους στο αλάτι). Ονομάστηκε γουρουνοχαρά γιατί προσμονούσαν όλοι με χαρά αυτή τη γιορτή και εκτός από το κρέας και το λίπος που εξασφάλιζε η οικογένεια για το υπόλοιπο της χρονιάς εξασφάλιζε και το παιχνίδι για τα παιδιά εφόσον έφτιαχναν από το στομάχι του χοιρινού μπάλα καθώς και υποδήματα για όλους από το δέρμα του γουρουνιού.

3.5.4 Γαστρονομία-Τοπικά προϊόντα

Αρκετά είναι τα τοπικά προϊόντα που σημειώνονται στα Φάρσαλα που διακρίνονται για την ποιότητά τους και τη μοναδική τους γεύση. Αυτά είναι οι φακές Φαρσάλων, χειροποίητα ζυμαρικά και τραχανάδες (κτήμα Αντωνόπουλου και Σπιτικό Άρτεμις), τοπικά κρασιά από τοπικά οινοποιεία Φαρσάλων (Παπαθανασίου, Μαγαλιού, Λιάπη). Πρωταγωνιστικό ρόλο όμως έχει ο χαλβάς που έχει τουρκική προέλευση και έγινε γνωστός κατά τη διέλευση των Τούρκων το 1393. Η παρασκευή χαλβά είναι αδιάλειπτη μέχρι στις μέρες μας και προς τιμή του κάθε χρόνο πραγματοποιείται η διοργάνωση της Γιορτής Χαλβά που συγκεντρώνει χιλιάδες επισκέπτες. Σήμερα γίνονται προσπάθειες ώστε να κατοχυρωθεί ο φαρσαλινός χαλβάς, ως ΠΟΠ ή ΠΓΕ προϊόν.

3.6 Φυσική κληρονομιά - Στοιχεία Φυσικού Περιβάλλοντος

Τα Φάρσαλα, εκτός από την αξιόλογη πολιτιστική κληρονομιά τους, διαθέτουν φυσικά τοπία που μπορούν να κεντρίσουν το ενδιαφέρον των τουριστών. Παρακάτω, καταγράφονται ορισμένα τοπία φυσικού κάλλους που διακρίνονται για τη πλούσια βιοποικιλότητα τους και φανερώνουν τη φυσική ομορφιά των Φαρσάλων αλλά και την αναγκαιότητα της περαιτέρω ανάδειξής τους ώστε να αυξηθεί η επισκεψιμότητά τους.

Αρχικά, το φυσικό τοπίο που δεσπόζει στη περιοχή και πρωτοαντικρίζει ο επισκέπτης είναι το Αισθητικό άλσος το οποίο είναι ένα από τα 19 Αισθητικά άλση της Ελλάδος. Το Αλσύλλιο των Φαρσάλων βρίσκεται στη νότια πλευρά της πόλης, στο

λόφο του κάστρου. Ο λόφος, έκτασης 345 στρεμμάτων, αναδασώθηκε λίγο πριν ή λίγο μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, κυρίως με τραχεία πεύκη (*Pinus brutia*) και ελληνικά κυπαρίσσια (*Cupressus sempervivens*). Το Αλσύλλιο είναι ζωτικής σημασίας για την πόλη βοηθώντας στην διατήρηση του ευεργετικού μικροκλίματος, στην αντιπλημμυρική προστασία, και στην διατήρηση της βιοποικιλότητας και της πανίδας που ζει σε αυτό.

Στη συνέχεια, ο ποταμός Ενιπέας που τα νερά του δίνουν ζωή στη μέση του μεγάλου Θεσσαλικού κάμπου. Ο Θεσσαλικός Ενιπέας υπήρξε ιστορικά ένας διάσημος ποταμός με πολλές αναφορές από συγγραφείς, ήδη από τα αρχαία χρόνια. Το συνολικό μήκος του ποταμού φτάνει τα 85 χλμ. γεγονός που τον κατατάσσει σε ένα από τα δέκα μεγαλύτερα σε μήκος ποτάμια που κινούνται αποκλειστικά στην ελληνική επικράτεια. Ο κύριος ρους του Ενιπέα κινείται στον μεγάλο Θεσσαλικό κάμπο που απλώνεται ανάμεσα στα Φάρσαλα και την Καρδίτσα. Ο ποταμός ήταν γνωστός από τα ομηρικά χρόνια με το όνομα Ενιπέυς το οποίο ήταν ένα από τα λατρευτικά προσωνύμια του θεού Ποσειδώνα και σημαίνει θορυβώδης. Το 50 π.Χ. κοντά στον Ενιπέα έγινε η διάσημη μάχη των Φαρσάλων ανάμεσα στον Ιούλιο Καίσαρα και στον Πομπήιο, ενώ στις 23 Απριλίου του 1897, κοντά στην περιοχή του Βλοχού, έγινε μάχη μεταξύ του ελληνικού και του τουρκικού στρατού. Ο Ενιπέας, αν και σήμερα απειλείται από την υπεράντληση, είναι ένας υπέροχος τόπος για εξερεύνηση που χαρακτηρίζεται από μεγάλα παρόχθια δάση, παλιά γεφύρια, πηγές και μικρά χωριά του κάμπου που απλώνονται κοντά στις όχθες του.

Εικόνα 45 Ενιπέας ποταμός. Πηγή : Προσωπικό αρχείο

Παράλληλα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πηγές του Απιδανού ποταμού όπου σύμφωνα με τη μυθολογία η Θέτιδα βάφτισε τον Αχιλλέα κρατώντας τον από την φτέρνα. Ο Απιδανός ποταμός πήγαζε στα βορειοδυτικά της πόλης των Φαρσάλων από

τις υπώρειες του λόφου της Αγίας Παρασκευής. Η ροή του είχε κατεύθυνση Β-Ν και αφού στρεφόταν δυτικά, στη συνέχεια ενώνονταν με τον Ενιπέα. Σταμάτησε να ρέει στο τέλος της δεκαετίας του 1970. Σήμερα στις πηγές του ποταμού δεσπόζει το άγαλμα της Θέτιδας όπου αναπαριστά τη βάπτιση του γιου της Αχιλλέα ενώ λειτουργεί και ως πάρκο αναψυχής για τους επισκέπτες. Εκεί συχνά πραγματοποιούνται πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Ακόμη, στην επαρχία Φαρσάλων υπάρχουν τα σπήλαια Βασιλότρυπας και Καράπλα. Το πρώτο βρίσκεται στο χωριό Βρυσιά και η είσοδος του βρίσκεται σε υψόμετρο 355 μέτρων και είναι διαστάσεων 5 μέτρων μήκους και 2 μέτρων ύψους. Αποτελείται από σειρά μεγάλων αιθουσών, με συνολικό μήκος περίπου 200 μέτρων ενώ το ύψος της οροφής σε ορισμένα σημεία φτάνει τα 8 μέτρα. Σε αρκετά σημεία υπάρχουν σταλακτικές κολόνες, που καλύπτουν τα τοιχώματα του σπηλαίου. Εκεί μπορεί ο επισκέπτης να αντικρύσει χιλιάδες νυχτερίδες, που ζουν εκεί. Επίσης, αναφέρεται η ύπαρξη βραχογραφιών στα τοιχώματά του, γεγονός που φανερώνει ότι κάποτε κατοικήθηκε. Το δεύτερο σπήλαιο βρίσκεται στη θέση Αλογοπάτι του βουνού Καράπλα. Πρόκειται για ένα σπήλαιο, το οποίο είχε διαμορφωθεί ως ιερό των Νυμφών και του Πάνα και έστεκε επάνω στον αρχαίο δρόμο που συνέδεε τη Θεσσαλία με τη νότιο Ελλάδα. Η είσοδος του σπηλαίου διαγράφεται μερικά μέτρα επάνω από τη βάση ενός βράχου. Επάνω από την απότομη πλαγιά, πριν από το τοίχωμα του βράχου, υπάρχει μια στενή λωρίδα, που μπορεί να διαβεί κανείς μόνο με τα πόδια. Στην είσοδο του σπηλαίου πρέπει να σκαρφαλώσει ο επισκέπτης μέσα από μια σχισμή. Το εσωτερικό του σπηλαίου δεν είναι ευρύχωρο και το ανώμαλο δάπεδό του διασχίζεται από ένα αυλάκι μέσα από το οποίο στην αρχαιότητα έτρεχε το νερό που ανέβλυζε από πηγή στο σκοτεινό βάθος του σπηλαίου. Στο τοίχωμα του βράχου, στην ανατολική παρειά της εισόδου υπάρχουν σκαλισμένες δύο αρχαίες επιγραφές.

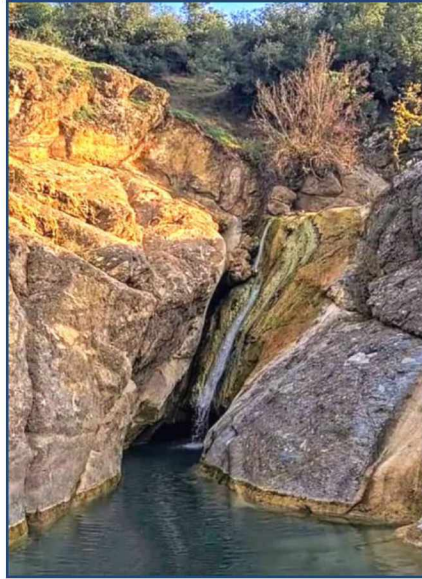
Επιπλέον, τα δάση Χαλκιάδων, Βασιλικών και Αμπελιάς προσφέρουν τη δυνατότητα στους επισκέπτες να απολαύσουν τη φύση. Το πρώτο δάσος βρίσκεται στον οικισμό Άνω Χαλκιάδες όπου σώζεται το τελευταίο τμήμα ενός μεγάλου αρχαίου δάσους με βελανιδιές και καταπληκτική γλωρίδα, όπου ο επισκέπτης μπορεί να χαλαρώσει και να απολαύσει την ωραιότερη θέα του κάμπου, των γύρω λόφων, των βουνών και των χωριών. Το δεύτερο δάσος είναι νοτιοδυτικά της Αμπελιάς και αποτελείται από πυκνές βελανιδιές ενώ το τρίτο στα δυτικά και ανατολικά της Τ.Κ. Βασιλικών όπου υπάρχουν δύο μικρά δασάκια από πεύκα, κυπαρίσσια, βελανιδιές και πουρνάρια. Δασική έκταση από κυπαρίσσια ακόμη υπάρχει στη θέση Τραγοβούνι στο Ρίζι Φαρσάλων. Αξιόλογο

ενδιαφέρον παρουσιάζει και το πλατανόρεμα Χαϊνταρίων που βρίσκεται στη νότια πλευρά του άλσους Φαρσάλων όπου κατά μήκος του κάθε χρόνο πριν τα τελευταία δύο χρόνια του covid εορτάζονταν η εργατική Πρωτομαγιά με διοργάνωση παραδοσιακών χορών και υπαίθριες ψησταριές. Μία ενδεικτική φυσιολατρική διαδρομή αποτελούν τα Χαϊντάρια και έως και το χωριό Ρίζι, μόλις 6χμ πεζοπορίας μέσα από τον αγροτικό δρόμο που τα συνδέει.

Εικόνα 46 Πλατανόρεμα Χαϊνταρίων. Πηγή : Προσωπικό αρχείο

Τέλος, ένα τοπίο το οποίο δεν είναι ευρέως γνωστό και δεν έχει ακόμη αναδειχθεί είναι οι καταρράκτες του Ναρθακίου. Ένα πανέμορφο τοπίο στη θέση «Λουτζάκι» εκεί όπου ο Ενιπέας ποταμός κατεβαίνει με ορμή από ψηλά σε τρία διαφορετικά σημεία, περνώντας δίπλα από τον «Παλαιό Μύλο του Τσαγγάλη» και σχηματίζει μια λιμνούλα, που περικλείεται από βράχους, όπου οι επισκέπτες μπορούν να κάνουν ένα περίπατο ή ακόμη και κολύμπι.

Εικόνα 47 Καταρράκτης Ναρθακίου. Πηγή : Προσωπικό αρχείο

3.7 Υλοποίηση έργων αστικών αναπλάσεων και προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς

Στο Δήμο Φαρσάλων τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται έργα που έχουν σκοπό την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και την προσέλκυση τουριστών που θα γνωρίσουν την πλούσια ιστορία του τόπου. Παρακάτω, παρατίθενται τα σημαντικότερα έργα που υλοποιούνται προς αυτή τη κατεύθυνση ώστε σύντομα τα Φάρσαλα να αποτελούν σημείο αναφοράς του πολιτιστικού τουρισμού.

Αρχικά, η δημοτική αρχή Φαρσάλων έχει αναλάβει την αποκατάσταση του κτιρίου(οδός Καναδά 2) που στέγαζε κατά τη παλαιά του χρήση το 1^ο δημοτικό σχολείο Φαρσάλων και την αξιοποίηση του ως επισκέψιμου χώρου αρχαιολογικής συλλογής. Μάλιστα, σύμφωνα με υπουργική απόφαση έχει χαρακτηριστεί ως «νέοτερο μνημείο αρχιτεκτονικής κληρονομιάς» και έχει δοθεί για 99 χρόνια προς χρήση στο Υπουργείο Πολιτισμού.

Στη συνέχεια, υλοποιείται η στερέωση και η αποκατάσταση του Πύργου Καραμίχου στη πόλη των Φαρσάλων ένα έργο που χρηματοδοτείται από τον ΕΣΠΑ. Σκοπός του έργου είναι η διάσωση ενός μνημείου κοσμικής αρχιτεκτονικής. Στη νέα του χρήση, θα στεγαστεί ένα φωτογραφικό μουσείο της τοπικής ιστορίας της πόλης και σε δεύτερη φάση ένα θεματικό μουσείο για τη ζωή σένα πυργόσπιτο.

Παράλληλα, συνεχίζεται υπό την αιγίδα του Δήμου Φαρσάλων ένα αρχαιολογικό πρόγραμμα για τη μελέτη και ανάδειξη της αρχαίας Ερέτριας και ειδικότερα του Σπηλαίου των Νυμφών. Οι αρχαιολογικές έρευνες πρόσφεραν σημαντικά και εξαιρετικά ενδιαφέροντα στοιχεία για τις λατρευτικές παραδόσεις και πρακτικές στην αρχαία Θεσσαλία της κλασικής εποχής. Στα ευρήματα του ιερού περιλαμβάνονται αρκετά πήλινα αφιερωματικά ειδώλια, που συχνά εικονίζουν το Πάνα και τις Νύμφες, καθώς και κεραμική. Σε πρώτη φάση σκοπός τοπικού δήμου είναι να αποτυπώσει και να χαρτογραφήσει τα αρχαία κατάλοιπα της περιοχής και να τα καταστήσει αντικείμενο μελέτης ώστε σύντομα να είναι επισκέψιμα για τους τουρίστες.

Ακόμα, στα πολιτιστικά σχέδια του Δήμου είναι η ανάπλαση της περιοχής Κατράνα και την εκεί κατασκευή ανοιχτού θεάτρου. Αρχικά, σκοπός του έργου είναι η ανάδειξη του αρχαίου τείχους, η αρμονική του ένταξη στον χώρο και η κατασκευή ενός θεάτρου με ελαφρά υλικά, απολύτως εναρμονισμένου και ενταγμένου στο φυσικό τοπίο και στα αρχαία κατάλοιπα.

Τέλος, υπογράφηκε η σύμβαση για την ανάπλαση του παλαιού Δημοτικού σχολείου Αμπελιάς και η νέα του χρήση ως Πολιτιστικό κέντρο. Σκοπός του έργου είναι η αξιοποίηση του κτιρίου για τη πραγματοποίηση πολιτιστικών δραστηριοτήτων που θα αναδεικνύουν την παράδοση και τον πολιτισμό του τόπου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο – ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

4.1 Μεθοδολογία

Κύριος στόχος αυτής της έρευνας είναι η καταγραφή της πολιτιστικής κληρονομιάς της επαρχίας Φαρσάλων και η διερεύνηση των τρόπων ανάδειξής της. Η μέθοδος έρευνας που χρησιμοποιήθηκε είναι η ποιοτική με την ανάλυση και επεξεργασία πληροφοριών που προέκυψαν από βιβλιογραφική ανασκόπηση. Συγκεκριμένα, οι τεχνικές έρευνας είναι οι δομημένες συνεντεύξεις και η παρατήρηση με την προβολή φωτογραφικού υλικού και πληροφοριών (γραπτών και προφορικών) που συλλέχτηκαν από την έρευνα πεδίου κατά την επίσκεψη σε όλα τα σημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Το είδος της έρευνας επικεντρώνεται στη μελέτη της περίπτωσης της πόλης των Φαρσάλων και της ευρύτερης περιοχής τους. Η επιλογή του συγκεκριμένου τόπου προέκυψε καθώς τα Φάρσαλα είναι ναι μεν μία κατεξοχήν αγροτική περιοχή η οποία όμως διαθέτει αξιοσημείωτο πολιτιστικό απόθεμα με σημαντικές δυνατότητες αξιοποίησής του και ανάδειξής της ως πολιτιστικό προορισμό. Αξίζει να σημειωθεί ότι η μελέτη στηρίχθηκε σε πηγές που αντλήθηκαν από διάφορες πηγές όπως σχετική βιβλιογραφία, δεδομένα από τη Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας (ΕΛ.ΣΤ.ΑΤ), επιτόπια έρευνα με επίσκεψη στα σημεία πολιτιστικού ενδιαφέροντος, εσωτερικά δεδομένα και πληροφορίες από δημοτικές και περιφερειακές αρχές καθώς και από τις ημιδομημένες συνεντεύξεις. Οι τελευταίες πραγματοποιήθηκαν σε 12 άτομα που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας. Τα άτομα αυτά επιλέχθηκαν με κριτήριο την εμπειρία, την ιδιότητα και τη γνώση που διαθέτουν σε θέματα τοπικής ιστορίας και πολιτισμού. Στη συνέχεια, υποδιαιρέθηκαν σε 3 ομάδες –στόχους (focus groups) των 4 ατόμων με βάση την ιδιότητά τους. Από αυτά, τα 4 άτομα ανήκουν στο ερευνητικό – επιστημονικό δυναμικό της πόλης, τα επόμενα 4 άτομα αποτελούν στελέχη των τοπικών αρχών όπως αρχιτέκτονες, πολιτικοί μηχανικοί, περιβαλλοντολόγοι και δημοσιογράφοι και τέλος τα 4 από αυτά αποτελούν εθελοντές - πολίτες που η ενασχόληση τους έχει ως αντικείμενο δράσης τον πολιτισμό και το περιβάλλον των Φαρσάλων.

Αναφορικά με τις ερωτήσεις των ημιδομημένων συνεντεύξεων στο σύνολο τους ήταν 7 και τέθηκαν από κοινού στους συνεντευξιαζόμενους. Οι 4 ερωτήσεις ήταν προσωπικής κριτικής σκέψης και επιλογής στοχευόμενες στο αντικείμενο μελέτης της εργασίας και

οι υπόλοιπες 3 επηρεασμένες από προηγούμενες επιστημονικές έρευνες. Κάθε συνέντευξη διαρκούσε κατά μέσο όρο μιάμιση ώρα. Σε αυτό το σημείο να τονιστεί ότι πραγματοποιήθηκε τον Μάιο του 2021 πιλοτική έρευνα της ημιδομημένης συνέντευξης σε 2 άτομα με στόχο την εξέταση της έκφρασης, κατανόησης και ευστοχίας των ερωτήσεων τα οποία στη συνέχεια δεν συμμετείχαν στις τελικές συνεντεύξεις (Μάιος 2022 – Ιούλιος 2022). Όλες οι συνεντεύξεις είχαν ανώνυμο χαρακτήρα με κάθε συνεντευζιάζόμενο να έχει το δικό του κωδικό (από A1 έως A12).

Οι ερωτήσεις των συνεντεύξεων που τέθηκαν προκειμένου να απαντηθεί το κεντρικό ερώτημα ήταν

- 1] Ποια είναι τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της επαρχίας Φαρσάλων που θα τη καταστήσουν σε ελκυστικό τουριστικό προορισμό?
- 2] Η επαρχία των Φαρσάλων, μια κατεξοχήν αγροτική επαρχία, έχει τη δυνατότητα να γίνει κέντρο πολιτιστικού τουρισμού;
- 3] Ποιες θεωρείτε ότι είναι οι αιτίες ή αδυναμίες που δεν έχουν επιτρέψει έως σήμερα ώστε η επαρχία Φαρσάλων να αναδείξει τη φυσική και πολιτιστική της κληρονομιά;
- 4] Με ποιους τρόπους μπορεί να αναπτυχθεί ο πολιτιστικός τουρισμός της επαρχίας; Υπάρχουν ιδέες και καινοτόμες προτάσεις για την ανάπτυξη του;
- 5] Κατά τη γνώμη σας ποιοι είναι ή θα έπρεπε να είναι υπεύθυνοι για την πολιτιστική ανάπτυξη της περιοχής (απαιτείται συνεργασία αν ναι ποιας μορφής);
- 6] Πιστεύετε ότι θα μπορούσε να είναι εφικτή μια πολιτιστική τουριστική ανάπτυξη με χαρακτηριστικά βιωσιμότητας;
- 7] Τι σχέδια/δράσεις γνωρίζετε να υλοποιούνται αυτό το χρονικό διάστημα για τη πολιτιστική ανάπτυξη της επαρχίας Φαρσάλων;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο – ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

5.1 Επεξεργασία και ανάλυση συνεντεύξεων

Η ολοκλήρωση των συνεντεύξεων και η καταγραφή των απαντήσεων συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας σφαιρικής και πλουραλιστικής προσέγγισης του αντικειμένου της παρούσας εργασίας σχετικά με την ανάδειξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της επαρχίας Φαρσάλων .Οι απαντήσεις φανέρωσαν τα πλεονεκτήματα και τις δυνατότητες της ευρύτερης τοπικής κοινωνίας των Φαρσάλων ως πολιτιστικός προορισμός, τονίζοντας παράλληλα τις αδυναμίες και τις παραλείψεις των ιθυνόντων. Παράλληλα, δόθηκαν προτάσεις και λύσεις με βιώσιμο χαρακτήρα για την προσέλκυση επισκεπτών με ιστορικό, φυσιολατρικό και γενικότερα πολιτιστικό ενδιαφέρον.

Αναμφίβολα, το ισχυρότερο συγκριτικό πλεονέκτημα του τόπου, στο οποίο πρέπει να επενδύσει κανείς είναι το αρχαιολογικό και πολιτιστικό απόθεμά του. Συγκεκριμένα, η συγκρότηση και η οργάνωση ενός ιστορικού τριγώνου μέσα στο κέντρο της πόλης που αποτελείται από τρία κομβικά πολιτιστικά σημεία τα οποία ο επισκέπτης μπορεί να έχει εύκολη και γρήγορη πρόσβαση χωρίς τη χρήση μεταφορικού μέσου. Αυτά είναι το Αρχαιολογικό Μουσείο (πρώην δημόσιο εκπαιδευτήριο), το Μουσείο Νεότερης Ιστορίας της Πόλης (πρώην πύργος Καραμίχου) και η Δημοτική Πινακοθήκη (πρώην πύργος Δεληδημητρίου). Έτσι, δίνεται η δυνατότητα στον επισκέπτη να γνωρίσει και να αντιληφθεί την αρχαία και σύγχρονη ιστορία της τοπικής κοινωνίας αλλά και να αναζητήσει περαιτέρω πληροφορίες στη δημοτική βιβλιοθήκη αποκομίζοντας μια σφαιρική εικόνα του τοπικού πολιτισμού.

Είναι γενικά αποδεκτό πως ένα μοναδικό ιστορικό γεγονός που συντελέστηκε σε έναν τόπο μπορεί να αποτελέσει σημαντικό οικονομικό και τουριστικό κίνητρο για τους ενδιαφερόμενους. Ειδικότερα, στην περιοχή των Φαρσάλων διεξήχθη η μάχη της Φαρσάλου το 48 π.Χ. ανάμεσα στον Πομπηίο και τον Ιούλιο Καίσαρα όπου η αναζήτηση και οριοθέτηση του πεδίου της προκαλεί το ενδιαφέρον πολλών ερευνητών και λάτρων της ιστορίας. Η σπουδαιότητα αυτής της μάχης έγκειται στο γεγονός ότι πιθανόν καθόρισε την δημιουργία του δυτικού πολιτισμού.

Τέλος, σημαντικό πλεονέκτημα αποτελεί η σηματοδότηση των σημείων πολιτιστικού ενδιαφέροντος στα πλαίσια ενός διαμορφωμένου διαδραστικού ιστορικού χάρτη. Σε μια

μελλοντική προσέγγιση ο διαδραστικός χάρτης θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για τη δημιουργία πολιτιστικών διαδρομών με την σύνδεση των σηματοδοτημένων σημείων σε δίκτυα ανά χρονική περίοδο (αρχαία – βυζαντινή – νεώτερη κ σύγχρονη πολιτιστική διαδρομή) . Παράλληλα στα πλαίσια ανάδειξης του φυσικού πλούτου θα μπορούσαν να συνδεθούν και τα φυσικά τοπία σε περιπατητικές φυσιολατρικές διαδρομές για τους φυσιολάτρες επισκέπτες.

Συνεπώς, τα ανταγωνιστικά συγκριτικά πλεονεκτήματα που αναφέρθηκαν μπορούν να καταστήσουν της επαρχία Φαρσάλων σε κέντρο πολιτιστικού τουρισμού.

Το γεγονός ότι η εισροή τουριστών είναι περιορισμένη καθώς και ότι η διανυκτέρευσή τους δεν ξεπερνά τη μια ημέρα, οφείλεται στην έλλειψη τουριστικών υποδομών . Η ύπαρξη ενός και μόνο ξενοδοχείου με υψηλό κόστος διανυκτέρευσης λειτουργεί αποτρεπτικά για τη διαμονή των επισκεπτών με αποτέλεσμα να τους οδηγεί στη μαζική μετακίνησή τους στο μεγαλύτερο αστικό κέντρο της Λάρισας. Σημαντικές αδυναμίες στην ανάδειξη της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς είναι η έλλειψη παιδείας και γνώσης της τοπικής ιστορίας καθώς και η απουσία περιβαλλοντικής συνείδησης των πολιτών. Συγκεκριμένα , η απουσία εκπαιδευτικών προγραμμάτων τοπικής ιστορίας και περιβαλλοντικών δράσεων σε σχολεία και δημόσιους χώρους δεν επιτρέπει στους πολίτες να καλλιεργήσουν την παιδεία τους ώστε να σεβαστούν και να συμβάλλουν στην ανάδειξη της κληρονομιάς. Φυσικά συχνά παρατηρείται και το νοσηρό φαινόμενο της αρχαιοκαπηλίας το οποίο φανερώνει και την κερδοσκοπική διάθεση ορισμένων πολιτών αποτελώντας εμπόδιο για τη δημιουργία ολοκληρωμένων αρχαιολογικών ευρημάτων και συλλογών που θα προκαλούσαν το ενδιαφέρον των επισκεπτών .

Αυτές οι αδυναμίες ανάδειξης πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς μας οδηγούν σε μια βαθύτερη αναζήτηση των αιτιών της πολιτιστικής στασιμότητας μέσω της απόδοσης των ευθυνών σε πρόσωπα και νοοτροπίες.

Αναμφισβήτητα, οι κρατικές και δημοτικές αρχές φέρουν μεγάλο μερίδιο ευθύνης για την ολιγωρία και την έλλειψη κεντρικού σχεδιασμού και οργάνωσης της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε τοπικής κοινωνίας. Όμως, αντιμετωπίζοντας το ζήτημα από μια σφαιρική ματιά εντοπίζεται ότι η πολιτιστική και φυσική κληρονομιά κάθε τόπου αφορά όλους τους πολίτες είτε εξουσιάζοντες είτε εξουσιαζόμενους και απαιτεί τη συνεργασία τους. Είναι αναγκαία η συντονισμένη προσπάθεια και η αρμονική συνεργασία τόσο του δημόσιου όσο και του ιδιωτικού τομέα με την ενεργή συμμετοχή

των ίδιων των πολιτών. Σε αυτό το σημείο, τίθεται το ζήτημα της έννοιας του πολίτη και της πολιτικής όπως έχουν διατυπωθεί από τον Αριστοτέλη. Ο πολίτης οφείλει όχι μόνο να ενδιαφέρεται για τα κοινά αλλά να είναι ενεργός και δυναμικός συνεργός στα πεπραγμένα και στις δράσεις του τόπου του. Ένας πολίτης που αναλαμβάνει πρωτοβουλίες, που έχει λόγο και φρόνηση με σκοπό τη διασφάλιση του δημόσιου συμφέροντος και της κοινωνικής προόδου του τόπου του. Η παιδεία και η γνώση της Τοπικής Ιστορίας και παράδοσης των Φαρσάλων οφείλει να είναι προτεραιότητα του κάθε πολίτη. Όπως άλλωστε δήλωσε ο Α3, ο δήμος ως συνεκτικός ιστός των πάντων θεωρητικά έχει τη δυνατότητα να ασχοληθεί με όλα όμως το βέβαιο είναι ότι είναι καλό να υπάρχουν προτάσεις των πολιτών και κάθε πρόταση να εξετάζεται μιας και κάθε απλή συζήτηση φέρνει στο φως και μία νέα πρόταση. Φυσικά, από αυτή την προσπάθεια πρωταγωνιστικό ρόλο οφείλουν να έχουν οι ειδικοί διαχειριστές του πολιτισμού που με την επιστημονική τους κατάρτιση θα μεθοδεύουν υλοποιούν, αναδεικνύουν και προωθούν αυτές τις προτάσεις των πολιτών. Άρα, η επιτυχής άσκηση της έννοιας της πολιτικής στηρίζεται στη συνεργασία και των ενεργών πολιτικών και πολιτών αρκεί να είναι ανεπηρέαστοι από μικροπολιτικά και κερδοσκοπικά συμφέροντα που συχνά υπονομεύουν ακόμη και τις αξιόλογες προσπάθειες προηγούμενων αρχών.

Αφού λοιπόν, οι πολίτες αντιληφθούν ότι οφείλουν να ενεργούν περισσότερο ως δημότες παρά ως ιδιώτες όπως επισημάνθηκε από τον Α7 τότε οι προτάσεις και οι δράσεις θα έχουν καινοτόμο και βιώσιμο αποτέλεσμα. Ως προς το τελευταίο, οι προτάσεις που δόθηκαν από τους συνεντευξιαζόμενους φανερώνουν ότι υπάρχουν ιδέες που μπορούν να υλοποιηθούν και να αναδείξουν τον πολιτιστικό πλούτο της επαρχίας και μάλιστα με βιώσιμο χαρακτήρα χωρίς να αλλοιώνουν την αυθεντικότητά του. Οι προτάσεις που αντλήθηκαν από τις απαντήσεις μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ανάλογα με τη στόχευση τους σε τρεις κατευθύνσεις της πολιτιστικής, άυλης και φυσικής κληρονομιάς οι οποίες θα οδηγήσουν στην ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού. Αρχικά, στον πολιτιστικό τομέα είναι αναγκαία η ψηφιοποίηση όλων των πληροφοριών και η προβολή αυτών με ημερίδες και συνέδρια. Μία καινοτόμος και ευρηματική πρόταση είναι η δημιουργία θερμοκοιτίδων για τη διαχείριση πολιτιστικών μονάδων που θα προσφέρουν συμβουλευτική καθοδήγηση στους ενδιαφερόμενους νέους επιχειρηματίες που συσχετίζονται με την προώθηση του πολιτισμού. Μάλιστα, αυτές οι θερμοκοιτίδες δεν έχουν κερδοσκοπικό χαρακτήρα και διασφαλίζουν έτσι τη

βιώσιμη ανάπτυξη. Παράλληλα, το συγκριτικό πλεονέκτημα των πολιτιστικών διαδρομών που αναλύθηκε παραπάνω αφού συγκροτηθεί, να υποστηριχθεί από τους ανάλογους τοπικούς συλλόγους και να ψηφιοποιηθούν σε μεταγενέστερο στάδιο σε διαδραστικές ιστοσελίδες φιλικές σε κινητά και τάμπλετ. Στον τομέα της άυλης κληρονομιάς είναι απαραίτητη η αδιάλειπτη καταγραφή της. Συγκεκριμένα, η διερεύνηση και καταγραφή όλων των τοπικών εθίμων και παραδόσεων σύμφωνα με τον A10 μπορεί να επιτευχθεί με την προφορική εξιστόρηση γεγονότων (γνωστό στη σύγχρονη εποχή ως storytelling) από τους ντόπιους τεκμηριωμένο με το ανάλογο φωτογραφικό υλικό του παρελθόντος. Έτσι, θα διαφυλαχθεί ζωντανή στο παρόν και στο μέλλον όλη αυτή η παράδοση των προηγούμενων ετών που την αντιπροσωπεύει η τρίτη ηλικία της επαρχίας προτού χαθεί στο πέρασμα των χρόνων. Είναι φανερό ότι η πιο δημοφιλής και αναγνωρίσιμη προσωπικότητα της επαρχίας Φαρσάλων, αυτή του μυθικού Αχιλλέα πρέπει να ενισχύεται με ολοένα και περισσότερες δράσεις και εκδηλώσεις όπως διοργάνωση φεστιβάλ κόμικς και σκηνογραφίας γύρω από το όνομά του αλλά και η συνέχιση των αγίλλειων άθλων και ιδιαίτερα των διεθνών επιστημονικών συνεδρίων με θέμα τον Αχιλλέα. Τέλος, να δίνεται η δυνατότητα στα άτομα με αναπηρία (ΑμεΑ) να παρακολουθούν όλες τις πολιτιστικές εκδηλώσεις μέσω εικονικής αναπαράστασης στα πλαίσια των ίσων ευκαιριών σε όλους τους πολίτες. Βασική προϋπόθεση βέβαια είναι να αντιμετωπίζονται αυτές οι εκδηλώσεις με την ανάλογη υπευθυνότητα και όχι με την ελαφρότητα και επιφανειακή αντιμετώπιση της γιορτινής ατμόσφαιρας. Τελευταία αλλά εξίσου σημαντική πρόταση που αφορά τον τομέα της φυσικής κληρονομιάς είναι η βιωματική περιήγηση των επισκεπτών σε όλα τα φυσικά τοπία συνδυαστικά με τη διοργάνωση αθλητικών δραστηριοτήτων (όπως πεζοπορία, ράφτινγκ στον Ενιπέα ποταμό, ποδηλασία) και άλλες φυσιολατρικές δραστηριότητες (πικ-νικ στο άλσος προφήτη Ηλία ή στο πλατανόρεμα Χαϊνταρίων, παρακολούθηση πουλιών ακόμη και περιπάτους για γνωριμία και περισυλλογή βοτάνων).

Όλες αυτές οι προτάσεις μπορούν να προσελκύσουν τους φίλους του πολιτιστικού τουρισμού αρκεί να υλοποιηθούν τα απαραίτητα έργα υποδομών. Σύμφωνα με τον Α3 και Α9 είναι ωφέλιμη η επέκταση του εμπορικού αεροδρόμιου της Ν. Αγχιάλου. Σε βαθύτερη ανάλυση, αυτό σημαίνει αύξηση των αεροπορικών δρομολογίων προκειμένου να ενισχυθεί η εισροή τουριστών στα Φάρσαλα λειτουργώντας έτσι ως ενδιάμεσος σταθμός σε οργανωμένες εκδρομές στα κηρυγμένα από την UNESCO , μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς του Ολύμπου και των Μετεώρων. Η αύξηση της επισκεψιμότητας θα ενεργοποιήσει επενδυτικά κεφάλαια που θα αξιοποιούνται στην δημιουργία ξενοδοχειακών μονάδων και τουριστικών επιχειρήσεων. Έτσι, οι τουρίστες δεν θα περιορίζονται στη διανυκτέρευση μίας ημέρας και ο στόχος της πολιτιστικής τουριστικής ανάπτυξης θα ναι επιτεύξιμος.

Κατά αυτό το χρονικό διάστημα πραγματοποιούνται έργα και δράσεις με κατεύθυνση την πολιτιστική ανάπτυξη της επαρχίας. Εκτός από τα έργα που αναλύσαμε στην ενότητα 3.5, οι συνεντευξιαζόμενοι επισήμαναν πρόσθετα σχέδια τα οποία είναι υπαρκτά αλλά παρατηρείται μία στασιμότητα στην εξέλιξή τους. Πρώτον, το γλυπτό έργο της ασπίδας του Αχιλλέα το οποίο έχει μείνει ημιτελές ενώ θα λειτουργούσε ως νέο τοπόσημο και θα προσέλκυε τουρίστες γύρω του. Δεύτερον, η αδελφοποίηση με την πόλη Κοίλια της Ουκρανίας έχει μείνει στάσιμη λόγω του πολέμου της με τη Ρωσία το τελευταίο έτος αλλά και λόγω πανδημίας covid νορίτερα. Το κοινό στοιχείο που συνδέει τους δύο πολιτισμούς ήταν η ύπαρξη του μύθου του Αχιλλέα καθώς εκεί η Θέτις, η μητέρα του έθαψε τον Αχιλλέα στη σημερινή θέση Φειδονήσι που αποτελεί και στρατιωτική βάση.

Είναι ευνόητο λοιπόν, όπως διαπιστώθηκε από τον Α10 ότι “ Ο πολιτισμός θέλει διάθεση, υποδομές, συμμετοχή και πόρους “. Αυτό σημαίνει τη σύμπραξη πολιτών και πολιτείας που θα θέσουν τον πολιτισμό πρωταγωνιστή και κυρίαρχο της κοινωνίας τους. Άλλωστε , κατά γενική ομολογία η όποια δράση αφορά τον πολιτισμό επιστρέφει πίσω 3 φορές μεγαλύτερη στις επόμενες γενιές .

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

6.1 Συμπεράσματα και προτάσεις

Συμπερασματικά, τα Φάρσαλα διαθέτουν τις βάσεις της πολιτιστικής ανάδειξης ωστόσο οι προσπάθειες δράσεων οφείλουν να είναι συνεχείς με μεγαλύτερη μεθοδικότητα. Με άλλα λόγια, η επαρχία Φαρσάλων αν και διαθέτει πλειάδα υλικών και άυλων πολιτιστικών στοιχείων που ενώ έχουν καταγραφεί δεν έχουν την απαιτούμενη ανάδειξη και προβολή ώστε να καταστήσουν τον τόπο αυτό τουριστικά επισκέψιμο. Παράλληλα, ένα εύλογο συμπέρασμα είναι ότι η τοπική κοινωνία είτε αγνοεί είτε δεν έχει αντιληφθεί το μέγεθος της αξίας της τοπικής ιστορίας είτε δεν έχει πειστεί ότι αποτελεί το μέσο για τα πολλαπλά οφέλη που θα αποκομίσει από τον πολιτισμό της. Επίσης, οι δημοτικές αρχές συχνά εγκλωβισμένες σε μικροπολιτικά συμφέροντα παραγκωνίζουν την αξιοποίηση του φυσικού και πολιτιστικού πλούτου ενώ και οι κρατικές χρηματοδοτήσεις για έργα ανάδειξης του πολιτισμού είναι περιορισμένες. Αυτό λοιπόν το περιβάλλον δεν επιτρέπει την αφύπνιση των ιδιωτών για επενδύσεις στον τομέα του πολιτιστικού τουρισμού. Άλλωστε, σύμφωνα με τον Πούλιος, 2015 συχνά είναι προβληματική η σύνδεση τουρισμού και πολιτιστικής διαχείρισης, λόγω απουσίας ουσιαστικής πολιτιστικής πολιτικής και μακρόπνοου στρατηγικού σχεδιασμού καθώς και η έλλειψη ενός θεσμικού-νομοθετικού πλαισίου. Από τα συμπεράσματα οφείλουν να μη λείπουν και οι επιπρόσθετες προτάσεις που θα συμβάλλουν στην πολιτιστική τουριστική ανάπτυξη. Άμεσες και υλοποιήσιμες προτάσεις μπορεί να είναι :

- η δημιουργία ειδικού χώρου ενημέρωσης των τουριστών με όλα τα πιθανά μέρη προς επίσκεψη (info point).
- η φωταγώγηση και η τοποθέτηση πινακίδων πληροφοριών σε όλα τα κηρυγμένα πολιτιστικά μνημεία
- Σχεδιασμός πολιτιστικών και φυσιολατρικών μονοπατιών και ψηφιοποίηση αυτού σε ένα διαδραστικό χάρτη
- Αδιάλειπτη καταγραφή προφορικής τοπικής παράδοσης
- Δημιουργία ομάδων εθελοντών που με τις γνώσεις τους θα συμμετέχουν στις πολιτιστικές δράσεις

- Δημιουργία ομάδας συντονισμού με επιστημονικές γνώσεις πάνω στις περιοχές πολιτιστικού ενδιαφέροντος προκειμένου να καταθέτει καινοτόμες και βιώσιμες προτάσεις στους κρατικούς φορείς αλλά και σε δεύτερο στάδιο δημιουργία ομάδας διαχείρισης κατά την οποία μετά την έγκριση των αποφάσεων από τη συνεργασία κρατικών φορέων και ομάδας συντονισμού να περνά στην εφαρμογή τους.
- Δράσεις για την κατοχύρωση του τοπικού προϊόντος του χαλβά σε ΠΟΠ ή ΠΓΕ προϊόν.

6.2 Περιορισμοί και Περαιτέρω Έρευνα

Στους περιορισμούς της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι αναγκαίο να τονιστεί ότι η έρευνα διεξήχθη εν μέσω πανδημίας covid κάτω από όλα τα απαραίτητα ατομικά μέτρα υγιεινής και ασφαλείας. Όσον αφορά την περαιτέρω έρευνα είναι χρήσιμο, μετά από την απογραφή της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς της τοπικής κοινωνίας των Φαρσάλων καθώς και των προτάσεων ανάδειξής τους με τον πολιτιστικό τουρισμό, να διεξαχθούν περαιτέρω ερευνητικές εργασίες για καθένα από αυτά ή και συνολικά με στόχο το στρατηγικό σχεδιασμό αξιοποίησης τους και επομένως τον εντοπισμό κενών και εμποδίων, καθώς και βέλτιστων πρακτικών και ευκαιριών (SWOT αναλύσεις) όπου η έρευνα και η καινοτομία μπορούν να αναπτύξουν νέες λύσεις. Η συνεχής αναζήτηση μιας πολυδιάστατης και μακροπρόθεσμης στρατηγικής για τη διαχείριση του τουρισμού σε έναν προορισμό σε μια προοπτική βιώσιμης ανάπτυξης είναι απαραίτητη. Παράλληλα, είναι αναγκαίο να γίνουν έρευνες για την ανάπτυξη επιπλέον νέων μορφών τουρισμού εκτός του πολιτιστικού για την επαρχία Φαρσάλων που θα αναδεικνύουν και άλλα μοναδικά της χαρακτηριστικά όπως αυτών του αγροτουρισμού ή του οικοτουρισμού.

Η ιστορία και τα μοναδικά χαρακτηριστικά της κάθε τοπικής κοινωνίας αποτελούν την πολιτιστική της ταυτότητα που συνιστά παρακαταθήκη για τις επόμενες γενιές αλλά και ευθύνη για την προστασία και ανάδειξη της διότι την πολιτιστική κληρονομιά όχι μόνο την κληρονομούμε από τις προηγούμενες γενιές αλλά και τη δανειζόμαστε από τις επόμενες γενιές.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ / ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αθανασίου Μ.,(2009). *Αναζητώντας την Φθία και την Ελλάδα*, Αθήνα Αθανασίου

Αρχαιολογία (2014). *Αργαλειός από την ελληνιστική εποχή στο σήμερα με ευρήματα από το Κάστρο Καλλιθέας* [online]. Διαθέσιμο στο : <https://www.archaiologia.gr/blog/2014/07/03/%CE%B1%CF%81%CE%B3%CE%B1%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%8C%CF%82-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CF%80%CE%BF%CF%87%CE%AE-%CF%83/>

Βαϊρακλιώτης Λ.,(1990) *Τα Φάρσαλα στην Αρχαιότητα (Προϊστορία – Μυθολογία – Ιστορία)*, Φάρσαλα 1990

Δημητριάδη Ε., (2012) *Βιώσιμη Ανάπτυξη και Βιώσιμος Τουρισμός: Θεσμικό Πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Προτάσεις*, Θεσσαλονίκη, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Διαθέσιμο στο < <http://ikee.lib.auth.gr/record/129045/files/GRI-2012-8518.pdf> >

Δήμος Καρπενησίου (χ.χ.). *Για τον επισκέπτη Ιστορία- Πολιτισμός* [online]. Διαθέσιμο στο : <<https://www.karpenissi.gr/gia-episkepti/istoria-politismos/>>

Δήμος Φαρσάλων (ed.) (2015) *Γνωρίζοντας τη γη του ομηρικού Αχιλλέα*, Φάρσαλα: Δήμος Φαρσάλων

Δήμος Φαρσάλων (2015). *Επιχειρησιακό σχέδιο Δήμου Φαρσάλων 2015-2019* [online] Διαθέσιμο στο: <https://www.farsala.gr/2012-04-09-13-35-43/anakoinwseis/item/2188>

Δήμος Φαρσάλων (ed.) (2016) *Τα Φάρσαλα και η ευρύτερη περιοχή τους. Ιστορικά και αρχαιολογικά δεδομένα από τους ιστορικούς έως τους νεότερους χρόνους*. Πρακτικά 1^{ου} Διεθνούς επιστημονικού συνεδρίου 1-3 Νοεμβρίου 2013, Φάρσαλα: Δήμος Φαρσάλων

Δήμος Φαρσάλων (ed.) (2016) *Οι Θεσσαλοί Καραγκούνηδες στον κύκλο του χρόνου και της Ιστορίας* Πρακτικά 3^{ου} Εθνολογικού Συνεδρίου Θεσσαλών Καραγκούνηδων. Φάρσαλα: Δήμος Φαρσάλων

Δήμος Φαρσάλων (ed.) (2017) *Τάκης Κυζεριδης ,μία ξεχωριστή ζωή*, Φάρσαλα: Δήμος Φαρσάλων.

Δήμος Φαρσάλων (ed.) (2019) *Ο Ομηρικός Αχιλλέας : Διαχρονικές αντανakλάσεις στην τέχνη και τη γραμματεία* Πρακτικά 2^{ου} Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου Φαρσάλων 7-9 Φεβρουαρίου 2019, Φάρσαλα: Δήμος Φαρσάλων

Δήμος Φαρσάλων Πολιτισμός (χ.χ.) [online]. Διαθέσιμο στο : <https://www.farsala.gr/culture/>

Ευρωπαϊκή Κοινότητα (2020). *Βιωσιμότητα και πολιτιστική κληρονομιά*. [online] Διαθέσιμο στο: < <https://ec.europa.eu/culture/el/cultural-heritage/cultural-heritage-eu-policies/biosimotita-kai-politistiki-klironomia> >

Θελούρα, Η., Νούλα, Β. (2018) , "Ενιπέας, ο ωραιότερος των ποταμών, ένας ξεχασμένος παραπόταμος του Πηνειού" . Διεθνές συνέδριο "Πηνειός ποταμός πηγή ζωής & ανάπτυξης της Θεσσαλίας" [online] Διαθέσιμο στο : <https://www.academia.edu/41513449/>

INSETE (2020) *Ετήσια Έκθεση ανταγωνιστικότητας και διορθωτικής προσαρμογής στον τομέα του τουρισμού για το έτος 2020στην Περιφέρεια Θεσσαλίας*. [online] Διαθέσιμο στο : https://insete.gr/wp-content/uploads/2020/05/21-12_Thessaly-2.pdf

Καρατόλιας, Α., (2014) *Η ΕΛΛΑΣ, Πόλη – Κράτος ήταν κτισμένη στον πέτρινο λόφο «Χτούρι»*. Εισήγηση στο στο 1ο Διεθνές Συνέδριο για τον Αχιλλέα, Λαμία 20/21.06.2014. Διαθέσιμο στο : <https://www.councilofachilles.org/alpharhochiitakappaeta/3>

Κονσόλα, Ν., (2006) *Πολιτιστική ανάπτυξη και πολιτική*, Αθήνα : Εκδόσεις Παπαζήση

Μελιτζάζζ Λεωνιδίου (χ.χ.). Διαθέσιμο στο : https://www.melitzazz.gr/?doing_wp_cron=1655334373.7415709495544433593750

Μπακαλέξης Α., (2018) "Ανοιχτή ξενάγηση στην Αρχαία Σκοτούσσα – Εντυπωσίασαν τα αρχαιολογικά ευρήματα" I-Farsala [online]. Διαθέσιμο στο : <https://www.ifarsala.gr/2018/10/08/anoichti-xenagisi-stin-archaia-skotoussa-entyposiasan-ta-archaiologika-evrimata/>

Μπακαλέξης Α., (2017) "Μνήμες νερού και παράδοσης, οι κρήνες των Φαρσάλων" Ελευθερία [online]. Διαθέσιμο στο : <https://www.eleftheria.gr/%CE%BB%CE%AC%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%B1/item/183243.html>

Μπακαλέξης Α., (2020) "Η γέφυρα του Ενιπέα ποταμού" I-Farsala [online]. Διαθέσιμο στο : <https://www.ifarsala.gr/2020/05/17/i-gefyra-tou-enipea-potamou/>

Μπακαλέξης Α., (2020) " Το κωδωνοστάσιο του Αγίου Νικολάου – Μνημείο κληρονομιάς των Φαρσάλων" I-Farsala [online]. Διαθέσιμο στο :

<https://www.ifarsala.gr/2020/07/05/to-kodonostasio-tou-agiou-nikolaou-mnimeio-klironomias-ton-farsalon/>

Μπιτζανάκη Γ.,(2019) *Η συμβολή του πολιτιστικού τουρισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη μιας περιοχής.* Διαθέσιμο στο <http://my.aegean.gr/web/article3233.html> >

Μοίρα Π., Παρθένης Ξ., (2011) *Πολιτισμικός – Βιομηχανικός τουρισμός*, Αθήνα Νομική Βιβλιοθήκη

Νούλα Β., (2012), *Τα Φάρσαλα στα Βυζαντινά χρόνια.* Διαθέσιμο στο <https://www.farsala.gr/culture/istorika-stoixeia/istoriki-diadromi/item/37-ta-farsala-sta-buzantina-xronia>>

Νούλα Β., (2015), *Δήμος Φαρσάλων η γενέθλια γη του ομηρικού Αχιλλέα μια προσπάθεια τεσσάρων χρόνων για τη διάσωση μιας ιστορίας 9.000 ετών.* Πρακτικά 1ου πανελληνίου συνεδρίου ψηφιοποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Διαθέσιμο στο : <https://www.academia.edu/41513403/>

Νούλα Β. (2016) *Ο Πύργος Καραμίχου - Ένα τυπικό οθωμανικό πυργόσπιτο στην καρδιά των Φαρσάλων* .1^ο Διεθνές επιστημονικό συνέδριο, Φάρσαλα. [online] Διαθέσιμο στο <https://www.farsala.gr/culture/istorika-stoixeia/istoriki-diadromi/item/37-ta-farsala-sta-buzantina-xronia>>

Νούλα, Β. (2016) *Μνήμες νερού στη Φαρσαλινή γη.* Πρακτικά 3ου πανελληνίου εθνολογικού συνεδρίου Θεσσαλών караγκούνηδων. [online] Διαθέσιμο στο <https://www.academia.edu/41513273/%CE%9C%CE%9D%CE%97%CE%9C%CE%95%CE%A3%CE%9D%CE%95%CE%A1%CE%9F%CE%A5%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%A6%CE%91%CE%A1%CE%A3%CE%91%CE%9B%CE%99%CE%9D%CE%97%CE%93%CE%97%93%CE%97>>

Νούλα, Β. (2017) , *Η γνωριμία με τη γη του ομηρικού Αχιλλέα: Η αναζήτηση, η διαμόρφωση και η θωράκιση της σύγχρονης αναγνωρίσιμης ταυτότητας των Φαρσάλων.* 2ο Πανελλήνιο συνέδριο marketing & branding τόπου. [online] Διαθέσιμο στο : <https://www.academia.edu/41513428/>

Ντάσιος,Φ. (χ.χ.) *Φάρσαλος.* [online] Διαθέσιμο στο : <http://atlasthessalias.culture.gr/-----7.html>

Palaskas, T. , Papatheodorou, A. & Tsampra, M.. (2006). *Η πολιτιστική κληρονομιά ως παράγων ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.* Αθήνα: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ACADEMY OF ATHENS Διαθέσιμο στο :

https://www.researchgate.net/publication/233943596_E_POLITISTIKE_KLERNOMIA_OS_PARAGON_ANAPTYXESTES_ELLENIKES_OIKONOMIAS

Πούλιος, Ι., Αλιβιζάτου, Μ., Αραμπατζής, Γ., Γιαννακίδης, Α., Καραχάλης, Ν., Μάσχα, Ε., Μούλιου, Μ., Παπαδάκη, Μ., Προσύλης, Χ., & Τουλούπα, Σ. (2015). *Διαχείριση υλικής πολιτισμικής κληρονομιάς, τοπική κοινωνία και βιώσιμη ανάπτυξη*. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. κεφ 2. <http://hdl.handle.net/11419/2396> Διαθέσιμο στο : <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2396>

Ρονιώτης, Α. (2012). *Ανακάλυψε τις μαγευτικές Αρχάνες* [online]. Διαθέσιμο στο : <https://www.cretanbeaches.com/el/%CF%80%CF%8C%CE%BB%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%BA%CF%81%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%82/%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%AC%CE%BD%CE%B5%CF%82>

Φάμπρικα Πολιτισμού Λεωνίδιο (χ.χ.). Διαθέσιμο στο https://www.fabbricaofculture.gr/fabbrica/?doing_wp_cron=1655336585.7743580341339111328125

Τροβά, Ε. ,Σκουρής, Π. , (2003) *Προστασία αρχαιοτήτων και της πολιτιστικής κληρονομιάς* .Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Aznar, M. and Hoefnagels, H. (2019), "*Empowering Small Rural Communities through Heritage Tourism*", *Delivering Tourism Intelligence (Bridging Tourism Theory and Practice*, Vol. 11), Emerald Publishing Limited, Bingley, pp. 49-60. <https://doi.org/10.1108/S2042-144320190000011005>

Bachleitner, R., & Zins, A. H. (1999), *Cultural Tourism in Rural Communities*. *Journal of Business Research*, 44(3), 199–209. doi:10.1016/s0148-2963(97)00201-4

Bandarin, F., Hosagrahar, J. and Sailer Albernaz, F. (2011), "*Why development needs culture*", *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, Vol. 1 No. 1, pp. 15-25. <https://doi.org/10.1108/20441261111129906>

Baarveld, M., Smit, M. and Dewulf, G. (2013), "*Planning and commitment in cultural heritage projects*", *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, Vol. 3 No. 2, pp. 163-174. <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-10-2012-0052>

Baezafest (2022). [online] Available from : <https://baezafest.com/festivales/baezafest-2022/#bienvenida>

Bucurescu, I. (2014). *Managing tourism and cultural heritage in historic towns: examples from Romania*. *Journal of Heritage Tourism*, 10(3), 248–262. doi:10.1080/1743873x.2014.968162

Cesky Krumlov platform. (χ.χ) *City of Cesky Krumlov* [online] Available from : <https://www.ckrumlov.cz/cz/mesto-cesky-krumlov/>

Cesky Krumlov region. (χ.χ) *Sights and culture* [online]. Available from <https://www.ckrumlov.info/en/sights-and-culture/>

David, Bole & Šmid Hribar, Mateja & Kozina, Jani. (2013). *The Synergy of Culture and Tourism for the Development of Rural Areas*. 10.3986/9789610503538.

Domínguez-Quintero, A. M., González-Rodríguez, M. R., & Roldán, J. L. (2019). *The role of authenticity, experience quality, emotions, and satisfaction in a cultural heritage destination*. *Journal of Heritage Tourism*, 1–15. doi:10.1080/1743873x.2018.1554666

Dryjanska, L. (2014). *A social psychological approach to cultural heritage: memories of the elderly inhabitants of Rome*. *Journal of Heritage Tourism*, 10(1), 38–56. doi:10.1080/1743873x.2014.940960

Di Pietro, L., Guglielmetti Mugion, R., & Renzi, M. F. (2017). *Heritage and identity: technology, values and visitor experiences*. *Journal of Heritage Tourism*, 13(2), 97–103. doi:10.1080/1743873x.2017.1384478

European commission,(2019) *Sustainability and cultural heritage* . Διαθέσιμο στο < <https://ec.europa.eu/culture/el/cultural-heritage/cultural-heritage-eu-policies/biosimotita-kai-politistiki-klironomia> >

Grazuleviciute-Vileniske, Indre. (2006). *Cultural Heritage in the Context of Sustainable Development*. 37. 74-79.

Hughes, M., & Carlsen, J. (2010). *The business of cultural heritage tourism: critical success factors*. *Journal of Heritage Tourism*, 5(1), 17–32. doi:10.1080/17438730903469805

Instituto de turismo de Espana,(2021). *Strategic marketing plan 2021-2024* [online]. Available from : <https://www.tourspain.es/en-us/get-to-know-us/strategic-marketing-plan-2021-2024>

Kausar, D. R., & Nishikawa, Y. (2010). *Heritage Tourism in Rural Areas: Challenges for Improving Socio-economic Impacts*. *Asia Pacific Journal of Tourism Research*, 15(2), 195–213. doi:10.1080/10

Keitumetse, S. O. (2009). *Sustainable development and cultural heritage management in Botswana: towards sustainable communities*. *Sustainable Development*, 19(1), 49–59. doi:10.1002/sd.419

Kurtyka-Marcak, Izabela & Janowska-Biernat, Justyna. (2020). *OPPORTUNITIES AND BARRIERS TO THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN RURAL AREAS*. *Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists*. XXII. 153-166. 10.5604/01.30

Krogmann, A.; Ivanič, P.; Kramáreková, H.; Petrikovičová, L.; Petrovič, F.; Grežo, H. *Cultural Tourism in Nitra, Slovakia: Overview of Current and Future Trends*. *Sustainability* 2021, 13, 5181. <https://doi.org/10.3390/su13095181>

Lenzerini, F. (2011). *Intangible Cultural Heritage: The Living Culture of Peoples*. *European Journal of International Law*, 22(1), 101–120. doi:10.1093/ejil/chr006

Lusiani, M. and Zan, L. (2013), *"Planning and heritage"*, *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, Vol. 3 No. 2, pp. 108-115. <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-06-2013-0026>

Mandujano Rodríguez, M. G. (2019). *Relationship between historic building information modeling and conventional valuation approaches for managing cultural heritage sites and its impact on tourism*. *Journal of Heritage Tourism*, 1–17. doi:10.1080/1743873x.2019.1655028

Marcotte, P. and Bourdeau, L. (2012), *"Is the World Heritage label used as a promotional argument for sustainable tourism?"*, *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, Vol. 2 No. 1, pp. 80-91. <https://doi.org/10.1108/20441261211223289>

Mendes Zancheti, S. and Tone Ferreira Hidaka, L. (2011), "*Measuring urban heritage conservation: theory and structure (part 1)*", Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development, Vol. 1 No. 2, pp. 96-108. <https://doi.org/10.1108/20441261111171666>

Mishra, M. (2020). *Machine learning techniques for structural health monitoring of heritage buildings: A state-of-the-art review and case studies*. Journal of Cultural Heritage. doi:10.1016/j.culher.2020.09.005

Murzyn-Kupisz, M. and Działek, J. (2013), "*Cultural heritage in building and enhancing social capital*", Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development, Vol. 3 No. 1, pp. 35-54. <https://doi.org/10.1108/20441261311317392>

Naumov, Nick. (2016). Cultural Tourism. European Journal of Tourism, Hospitality and Recreation. 7. 10.1515/ejthr-2016-0008.

Nijkamp, P., & Riganti, P. (2008). *Assessing cultural heritage benefits for urban sustainable development*. International Journal of Services Technology and Management, 10(1), 29. doi:10.1504/ijstm.2008.020344

Nocca, F. (2017). *The Role of Cultural Heritage in Sustainable Development: Multidimensional Indicators as Decision-Making Tool*. Sustainability, 9(10), 1882. doi:10.3390/su9101882

Nowacki, M. (2021). *Heritage Interpretation and Sustainable Development: A Systematic Literature Review*. Sustainability, 13(8), 4383. doi:10.3390/su13084383

Prohaska, S. (2015). *Contemporary issues in cultural heritage tourism*. Journal of Heritage Tourism, 10(3), 316–317. doi:10.1080/1743873x.2014.914656

Sánchez-Martín, J.-M., Gurría-Gascón, J.-L., & García-Berzosa, M.-J. (2020). *The Cultural Heritage and the Shaping of Tourist Itineraries in Rural Areas: The Case of Historical Ensembles of Extremadura, Spain*. ISPRS International Journal of Geo-Information, 9(4), 200. doi:10.3390/ijgi9040200

Škrabić Perić, B., Šimundić, B., Muštra, V., & Vugdelija, M. (2021). *The Role of UNESCO Cultural Heritage and Cultural Sector in Tourism Development The Case of EU Countries*. Sustainability, 13(10), 5473. doi:10.3390/su13105

Slovakia travel (χ.χ.). *Travel to Slovakia, good idea [online]*. Available from : <https://slovakia.travel/en/banska-stiavnica>

Spain's official tourism website (χ.χ) *Baeza Renaissance, tranquility and olive oil. [online]* Available from : <https://www.spain.info/en/destination/baeza/>

Styliani, S., Fotis, L., Kostas, K., & Petros, P. (2009). *Virtual museums, a survey and some issues for consideration*. *Journal of Cultural Heritage*, 10(4), 520–528. doi:10.1016/j.culher.2009.03.003

Swensen, G. and Stenbro, R. (2013), "*Urban planning and industrial heritage – a Norwegian case study*", *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, Vol. 3 No. 2, pp. 175-190. <https://doi.org/10.1108/JCHMSD-10-2012-0060>

Timothy, D. J. (2014). *Contemporary Cultural Heritage and Tourism: Development Issues and Emerging Trends*. *Public Archaeology*, 13(1-3), 30–47. doi:10.1179/1465518714z.00000000052

Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2006). *Heritage Tourism in the 21st Century: Valued Traditions and New Perspectives*. *Journal of Heritage Tourism*, 1(1), 1–16. doi:10.1080/17438730608668462

Tweed, C., & Sutherland, M. (2007). *Built cultural heritage and sustainable urban development*. *Landscape and Urban Planning*, 83(1), 62–69. doi:10.1016/j.landurbplan.2007.05.008

Trogir online. (χ.χ.). Your City Guide for Trogir, Croatia. Available from : <http://www.trogironline.com/>

Úbeda y Baeza Turismo, (2021). *Úbeda and Baeza Travel Guides* [online]. Available from : <https://www.ubedaybaezaturismo.com/en/general-information/discover-ubeda-and-baeza/>

UNESCO, (1992). *Historic Centre of Český Krumlov* [online]. Available from : <https://whc.unesco.org/en/list/617/>

UNESCO, (1993). *Historic Town of Banská Štiavnica and the Technical Monuments in its Vicinity* [online]. Available from : <https://whc.unesco.org/en/list/618/>

UNESCO, (1997). *Historic city of Trogir* [online]. Available from: <https://whc.unesco.org/en/list/810/>

UNESCO, (1999). *Beemster Polder* [online]. Available from : <https://whc.unesco.org/en/list/899/>

Van Oers, R. and Pereira Roders, A. (2012), "*Historic cities as model of sustainability*", *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development*, Vol. 2 No. 1, pp. 4-14. <https://doi.org/10.1108/20441261211223298>

Vecco, M. (2010). *A definition of cultural heritage: From the tangible to the intangible*. Journal of Cultural Heritage, 11(3), 321–324. doi:10.1016/j.culher.2010.01.006

Vileikis, O., Cesaro, G., Santana Quintero, M., van Balen, K., Paolini, A. and Vafadari, A. (2012), "*Documentation in World Heritage conservation: Towards managing and mitigating change – the case studies of Petra and the Silk Roads*", Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development, Vol. 2 No. 2, pp. 130-152. <https://doi.org/10.1108/20441261211273635>

Heart of Greece ,Region of central Greece (χ.χ.). Available from : <https://visitcentralgreece.com/destinations/evrytania>

Visit Beemster (χ.χ.). Available from : <https://visitbeemster.nl/>

Visit Greece , Λεωνίδιο (χ.χ.) Available from : <https://www.visitgreece.gr/el/mainland/peloponnese/leonidio/>

Visit Trogir (χ.χ.). Available from: <https://www.visit-croatia.co.uk/croatia-destinations/north-dalmatia/trogir/>

Wanda George, E. (2010). *Intangible cultural heritage, ownership, copyrights, and tourism*. International Journal of Culture, Tourism and Hospitality Research, 4(4), 376–388. doi:10.1108/1750618101108154